

Vlaanderen
is erfgoed

Beschermingsdossier

Grote Markt en omgeving in Lier

Stadsgezicht

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Beschermingsdossier:

Grote Markt en omgeving in Lier als stadsgezicht

INHOUDELIJK DOSSIER

Dossiernummer: 4.001/12021/101.1

Evert Vandeweghe

14/09/2017

INHOUDSTAFEL

1.	Beschrijvend gedeelte	4
1.1.	Situering	4
1.2.	Historisch overzicht	4
1.2.1.	Voor de Eerste Wereldoorlog	4
1.2.2.	Verwoestingen tijdens de Eerste Wereldoorlog	6
1.2.3.	Wederopbouwinitiatieven tijdens en juist na de Eerste Wereldoorlog.....	7
1.2.4.	Wederopbouw: aanlegplan (1915).....	8
1.2.5.	Wederopbouw: een 'voorbeeldig' bouwreglement (1915)	9
1.2.6.	Wederopbouw van een historisch decor: overheidssubsidies ?.....	10
1.2.7.	Na de wederopbouw	12
1.2.8.	Historiek van de panden opgenomen in het stadsgezicht	12
1.3.	Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken.....	33
1.3.1.	Felix Timmermansplein	33
1.3.2.	Grote Markt.....	35
1.3.3.	Vismarkt	56
1.4.	Fysieke toestand van het onroerend goed	58
2.	Evaluerend gedeelte	59
2.1.	Evaluatie van de erfgoedwaarden	59
2.1.1.	Wederopbouwerfgoed	59
2.1.2.	Architecturale waarde	59
2.1.3.	Stedenbouwkundige waarde	60
2.1.4.	Historische waarde	61
2.1.5.	Esthetische waarde	61
2.1.6.	Culturele waarde.....	62
2.2.	Motivering van het type bescherming.....	62
2.3.	Motivering van de afbakening van de bescherming	62
2.4.	Juridische toestand.....	63
2.4.1.	Onroerend Erfgoed:	63
2.4.2.	Ruimtelijke Ordening:	65
3.	Beheersvisie	66
3.1.	Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed	66
3.2.	Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed.....	66
3.3.	Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed.....	66
4.	Bronnen	67
5.	BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER.....	68
5.1.	Omgevingsplan bij de bescherming	68
5.2.	Fotobijlage	68

1. BESCHRIJVEND GEDEELTE

1.1. Situering

Dit dossier is het resultaat van een ad-hoc-aanvraag en kadert binnen de beleidsbrief Onroerend Erfgoed 2017 (beschermingen binnen het thema van de Eerste Wereldoorlog).

De Grote Markt van Lier is centraal gelegen in de historische stadskern, op de rechteroever van de Binnennete. Een vijftal belangrijke, rechte straten vertrekken straalsgewijs van op dit plein, met name de Eikelstraat in het zuidwesten, de Florent Van Cauwenberghstraat (vroeger Mechelsestraat) in het noordwesten, de Antwerpsestraat en Lisperstraat in het noorden en de Koning-Albertstraat in het noordoosten. De kleinere, gebogen Brouwerijstraat in het oosten van de Grote Markt maakt de verbinding met de Vismarkt (zie fotobijlage 1-2).

Aan de zuidoostelijke zijde van de Grote Markt wordt de toegang ertoe geflankeerd door de Vismarkt in het noorden en het Felix Timmermansplein in het zuiden. Deze beide straten die zich vlak aan de rechteroever van de Binnennete bevinden, behoren deels tot het stadsgezicht, met name de Vismarkt tot aan de Brouwerijstraat (nummers 1-23) en het Felix Timmermansplein 1-6 (inclusief het Buildragershuisje). De Vismarkt is zoals gezegd ook verbonden met de Grote Markt door de Brouwerijstraat (met doorgang onder boog tussen Vismarkt 21 en 23 en Grote Markt 56 en 57).

Voor de exacte afbakening verwijzen we naar het afbakeningsplan, dat als bijlage 5.1. aan dit beschermingsdossier is toegevoegd.

1.2. Historisch overzicht

1.2.1. Voor de Eerste Wereldoorlog¹

1.2.1.1. Grote Markt

Op basis van recent archeologisch onderzoek in 2008 en 2011 wordt gesteld dat er weinig aanknopingspunten zijn voor een vroeg- of volmiddeleeuwse kern ter hoogte van de Grote Markt, tenzij als ontsluiting van de bestaande kern rond de Sint-Gummaruskerk.² Met de verheffing van Lier tot stad in 1212 en de bloeiende Brabantse lakenindustrie kende Lier echter een expansie en ontstond een nieuwe omwalling. De huidige Grote Markt vormde hierin een belangrijke kern waarop de hoofdstraten, die in verbinding stonden met de stadspoorten, samenkwamen. In die periode was er nog niet echt sprake van een plein op de plaats van de Grote Markt, maar eerder een open ruimte die gebruikt werd om afval te dumpen en die doorkruist werd door twee wegen (één in het verlengde van de Antwerpsestraat en één in het verlengde van de Florent Van Cauwenberghstraat). Tussen het huidige vleeshuis en stadhuis bevond zich een open drinkplaats (Verloren Kost) die ook gebruikt werd als afvalput (zie fotobijlage 3-4).

Pas eind 14de-begin 15de eeuw volgde de verstening van de Grote Markt, parallel met haar groeiend belang als commercieel en bestuurlijk centrum van de stad: de markt werd deels gekasseid (voor het stadhuis, waarschijnlijk in 1383), de Verloren Kost werd

---

¹ Dit hoofdstuk is gebaseerd op <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/102612> (geraadpleegd op 30 maart 2017) tenzij anders vermeld.

² Deze vroege geschiedenis is gebaseerd op: SEVENANTS W. 2008: *Archeologisch vooronderzoek Lier – Grote Markt 2008. Verkenningrapport*, Lier, 16-19; BARTHOLOMIEUX B., HENDRIKS V. & ACKE B. 2012: *Archeologisch onderzoek Grote Markt Lier (Antwerpen), Archaeologia Mediaevalis Kroniek*, 35, 7-9.

overwelfd (in 1419) en men bouwde de lakenhalle (in 1367), het belfort, het vleeshuis, de Sint-Jacobskapel en het Sint-Jacobsgodshuis (zie fotobijlage 5). Archeologische resten van een houten constructie (begin 15de-eind 16de eeuw) zijn mogelijk de markthal. In 1557 werd de volledige Grote Markt opgehoogd en gekasseid. Een blauwe steen die het middelpunt van de stad markeert, is mogelijk een rechtssteen. Tot de heraanleg in 2010 was deze steen omgeven door een unieke spiraal van keien: "Op de grote markt liggen de kasseikens in een enorme spiraal, die naar 't midden draaiend daar eindigt met een ronde, blauwe steen. Daar heeft voor 't laatst het schavot gewerkt, doende vallen de koppen van moordenaars (...) Kasseiers zeggen dat die Kasseispiraal een groot kunstkasseierswerk is." (Felix Timmermans, *Schoon Lier*, 1925, 26-27) (zie fotobijlage 6).

Tijdens de tweede helft van de 16de eeuw werden enkele gebouwtjes tegen het stadhuis en belfort aangebouwd (zie fotobijlage 5) en in de 17de en 18de eeuw voerde men enkele esthetische aanpassingen door die het beeld van de Grote Markt tot 1914 zouden bepalen zoals de verbouwing van het stadhuis in 1740-45 en de bouw of verbouwing van gildehuizen. Zo kreeg het pand D'Eycken Boom aan de Grote Markt 36 begin 18de eeuw een stenen barokke gevel ter vervanging van de bestaande houten gevel.³ In de 19de eeuw onderging de Grote Markt en omgeving een modernisering: riolering werd aangelegd (1834), men installeerde een stadspomp op de Vismarkt (1835), en heel wat bestaande huizen kregen een winkelpui (zie fotobijlage 7).

In 1839 werd op de Grote Markt een meridiaan aangebracht die het juiste moment aanduidt waarop het 'middag' wordt, waarbij de linkerhoek van het stadhuis fungeert als naald voor de zonnewijzer. Op de ware middag (als de zon pal in het zuiden staat) valt de schaduw van het stadhuis samen met de meridiaan. Vroeger bestond deze meridiaan uit witgeschilderde kasseien maar bij de heraanleg in 2010 werden deze vervangen door een messing lijn. De aanleg ervan maakte deel uit van een grootschalig project van in totaal 41 geplande meridianen op verschillende plaatsen in het land, waarvan Adolphe Quetelet (directeur van de pas opgerichte Koninklijke Sterrenwacht) er tussen 1836 en 1840 uiteindelijk tien aanlegde. De overheid wilde met dit project de tijdsopgave harmoniseren. Steden en dorpen hanteerden namelijk allemaal een eigen tijdsbepaling waardoor het uur tussen verschillende plekken in België tot 25 minuten uiteenliep. De meridianen van Quetelet maakten het gemakkelijk om het moment van de zonnemiddag voor die plek af te lezen. Via berekening of vergelijking in concordantietabellen kon men zo het middelbare uur op deze plek en in andere steden precies te weten komen. Het was de uitbouw van het Belgische spoornetwerk (vanaf 1835) die de harmonisering plots urgent maakte. Ongelijke tijden maakten het namelijk onmogelijk om de treinen "op tijd" te laten rijden. Dat was vervelend, maar vooral levensgevaarlijk op die trajecten waar treinen in beide richtingen hetzelfde spoor gebruikten en men dus moest weten of de tegenligger al voorbij was. In 2015 werd de meridiaan van Lier door het wetenschapstijdschrift Eos-magazine verkozen tot de mooiste van België omdat deze duidelijk en altijd te zien is, wat door Quetelet ook uitdrukkelijk zo bedoeld was.⁴

Naar het einde van de 19de eeuw toe voerde men ook enkele verkeerstechnische aanpassingen door. Zo werd een tramlijn aangelegd en in 1913 verving men het huis op de hoek van de Grote Markt (nummer 44) en de Antwerpsestraat door een beduidend smaller huis waardoor de toegang naar de Antwerpsestraat werd verbreed.⁵ Tegelijkertijd groeide vanaf eind 19de eeuw de aandacht voor de historische gebouwen van de Grote Markt en omgeving en voor een pittoresk, historisch geïnspireerd kader. Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog waren het stadhuis, het belfort en het "Hotel Colibrant"

³ LENS A. 1987: D'Eycken Boom te Lier, *De Woonstede door de eeuwen heen*, 74, 6 en 11.

⁴ https://www.bestor.be/wiki_nl/index.php/Meridiaanlijn_van_Quetelet_in_Lier (geraadpleegd op 19 juni 2017).

⁵ Stadsarchief Lier Bouwingen, 1913, tweede halfjaar.

geklasseerd door de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen.⁶ Dit laatste was in 1904 in neogotische stijl gerestaureerd (in feite een bijna reconstructie) als posthotel. In 1908 werd de gevel van het gildehuis "D'Eycken Boom" (Grote Markt 36) gerestaureerd met tussenkomst van de stad, en in datzelfde jaar bouwde men vlakbij het imposante neogotische burgerhuis ("Rome") aan de Grote Markt 38.⁷ Het merendeel van de huizen had in 1914 echter nog een (neo)classicistische vormgeving: eenvoudige, witgepleisterde lijstgevels (zie fotobijlage 8-16).

1.2.1.2. Vismarkt en Felix Timmermansplein

De vooroorlogse (bouw)geschiedenis van de Vismarkt en het Felix Timmermansplein (voormalig "Messenstraat" of "Messenpleintje") loopt enigszins parallel met die van de Grote Markt. De Vismarkt, gelegen langs de Kleine Nete behoorde vermoedelijk tot de eerste stadskern en kreeg in 1414 een gemetste kade. Pas midden 19de eeuw werd het een plein, door de overwelving van de Brouwers- en de Vredebergvliet die beide hier hun bron en monding hadden. Het stadsbeeld werd er voor de Eerste Wereldoorlog eveneens bepaald door neoclassicistische architectuur met enkele historische resten, met name het 17de-eeuwse Buildragershuisje en "Het Steen" (de "Bakkerstoren") uit 1393. Bovendien stonden ook huizen aan de Hoge Brug (zie fotobijlage 14). De historische bebouwing met bepleisterde lijstgevels aan het Felix Timmermansplein werd begin 20ste eeuw vervangen door (winkel)huizen in een hedendaagse vormgeving (vergelijk fotobijlage 16 en fotoregistratie 13).⁸

1.2.2. Verwoestingen tijdens de Eerste Wereldoorlog⁹

Op 4 augustus 1914 viel het Duitse leger België binnen. In Lier bleef het aanvankelijk rustig en Koning Albert I vestigde zich van 9 tot 25 september 1914 zelfs als opperbevelhebber van het Belgische leger met zijn staf in het stadhuis. Lier had echter een strategische ligging (als toegang tot Antwerpen) en eind september bereikte de oorlog dan ook de stad. Vanaf 29 september 1914 werd de stad gebombardeerd door de Duitsers die de ondertussen bijna volledig verlaten stad 3 oktober innamen. Nadien volgden twee dagen van Engelse beschietingen. Op 5, 6 en 7 oktober 1914 werd de stad door de Duitsers geplunderd en werden gebouwen in brand gestoken, waarschijnlijk als een vorm van intimidatie die paste in het concept van totale oorlog waarbij ook burgerdoelwitten beschouwd werden als een legitiem doelwit.¹⁰

Er zijn geen aanwijzingen dat de Duitsers in Lier burgers hebben gedood uit wraak of intimidatie maar bij de beschieting en de inname van de stad lieten toch 23 burgers het leven. Ook de balans van de verwoestingen was zwaar: bijna 700 huizen bleken totaal

---

⁶ S.N. 1914 : Edifices religieux, édifices civils publics, édifices civils privés et sites classés par la Commission royale des Monuments et des Sites, *Bulletin des commissions royales d'art et d'archéologie*, 143-230.

⁷ LENS A. 1987: D'Eycken Boom te Lier, *De Woonstede door de eeuwen heen*, 74, 11-14.

⁸ Stadsarchief Lier Bouwingen, 1910; CEULEMANS L. 1980: *Wandeling door Lier*, Lier, 42-43; <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/102602> en <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/102718> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

⁹ Dit hoofdstukje en het volgende zijn gebaseerd op: DE BOT H., VERVLOET G. en BOOGAERTS F. 2014: *Lier in de Grootte Oorlog*, Herentals-Lier, 9 e.v.; VERWAEST R. (ed.) 2014: *Lier in het spoor van de Grootte Oorlog*, Lier, 5 en VRIENS L. 1982: *De Wederopbouw van Lier na de Eerste Wereldoorlog*, onuitgegeven verhandeling burgerlijk ingenieur-architect KUL, 2.1.-2.6.

¹⁰ Zie: VANDEWEGHE E. 2014: Making history: destruction and (re)construction of old Belgian towns during and after the First World War, in: MANCINI J.M. and BRESNAHAN K. (ed.), *Architecture and armed conflict: the politics of destruction*, New York, 182-197.

verwoest en minstens evenveel waren onbewoonbaar door beschadigingen.¹¹ De zwaarste schade was te vinden in het stadscentrum, en met name op en rond de Grote Markt: de Grote Markt 1-7, 10-34, 46-50, 55-56, 61-77 en de Vismarkt 1-5 en 7-17 werden vrijwel totaal vernield, evenals het posthotel aan de toenmalige Mechelsestraat (huidige Florent Van Cauwenberghstraat 3-5) (zie fotobijlage 17-23). De huizen aan de westzijde van de Grote Markt (36-44) bleven gespaard, evenals het stadhuis en belfort (nummer 58) en de vlakbij gelegen voormalige brouwerijen De Vijfhoek en Het Schaakberd (nummer 57). Op de Vismarkt en aan het Felix Timmermansplein werden de huizen die vlak naast het water gebouwd waren (aan weerszijden van de Hoge Brug) vernield, evenals de huizen op de Vismarkt tot aan het Vlietje. Enkel het Buildragershuisje (dat later verplaatst zou worden naar het Felix Timmermansplein) en de Bakkerstoren (nummer 11) bleven overeind.

1.2.3. Wederopbouwinitiatieven tijdens en juist na de Eerste Wereldoorlog¹²

Tijdens de oorlog pleitte de Duitse bezetter, waarvan de Kommandatur gevestigd was in het neogotische huis aan de westzijde van de Grote Markt 38 (zie fotobijlage 24), voor een snelle opruiming van de beschadigde panden omwille van veiligheid, hygiëne en propaganda. Het stadsbestuur was echter tegen deze plannen en ook de burgers vreesden geen aanspraak te kunnen maken op Belgische hulp indien ze Duits geld voor heropbouw aanvaardden. Na de zware storm van 5 op 6 december 1914 die verschillende gevels verder deed instorten, ging het stadsbestuur echter over tot afbraak van de resten. Zo'n 2.000 werklozen werden tot midden 1915 ingezet om de onbewoonbare panden te slopen en de bouwmaterialen te recupereren (vandaar hun bijnaam 'Steentje Klop'). Bernard Janssens fotografeerde in opdracht van het stadsbestuur beschadigde woningen zodat ze konden afgebroken worden en later in oorspronkelijke staat gereconstrueerd, en als bewijsmateriaal voor de oorlogsschade, tot onvrede van de Duitse bezetter.

Het stadsbestuur gaf tijdens (en ook nog onmiddellijk na) de oorlog heel wat toelatingen voor de bouw van voorlopige, houten noodwoningen. Deze aanvragen dienden wel elk jaar opnieuw voorgelegd te worden en het stadsbestuur kon vragen om de gebouwen onmiddellijk af te breken zonder financiële compensatie. Van deze gebouwen bleef niets bewaard maar uit gevelplannen en oude foto's blijkt wel duidelijk dat men voor dergelijke noodwoningen op de Grote Markt vaak al koos voor een historiserende vormgeving, bijvoorbeeld door het gebruik van een volutengevel (zie fotobijlage 25).¹³

De Duitse bezetter probeerde een meer duurzame wederopbouw te promoten, zij het slechts met beperkt succes. Het winkelhuis aan de Vismarkt 15 is een zeldzaam gerealiseerd voorbeeld van door de Duitsers gesubsidieerde wederopbouw en werd behandeld als voorbeeldproject in Johannes Schüller's publicatie *Neue Kleinhäuser* uit 1918 (zie fotobijlage 26).¹⁴ Het historiserende gevelontwerp met referenties naar gotiek en renaissance werd weliswaar afgekeurd door het stadsbestuur maar verschilt in feite weinig van de vormgeving die gehanteerd werd bij de naoorlogse wederopbouw van de Vismarkt en Grote Markt.¹⁵ In totaal werden tijdens de oorlog slechts 120 van de 1400 vernielde of beschadigde huizen heropgebouwd (voornamelijk langs de belangrijke straten, met handelsactiviteit) waaronder dat aan de Grote Markt 24.¹⁶ Sommige hiervan werden

---

¹¹ De inventaris die het stadsbestuur in augustus 1918 maakte op vraag van de Duitse bezetter vermeldt 3.500 vernielde woningen maar dit is waarschijnlijk een overdrijving.

¹² Dit hoofdstuk is gebaseerd op: DE BOT, VERVLOET en BOOGAERTS 2014, 9 e.v.; VERWAEST 2014, 5 en VRIENS 1982, 2.1.-2.6.

¹³ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 546, dossier zonder nummer.

¹⁴ SCHÜLLER J. 1918: *Neue Kleinhäuser in Belgien erstanden während des Krieges, Ausgeführt durch die Cementbau Aktiengesellschaft Hannover*, Hannover, 92.

¹⁵ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 539, dossier 2432 (13/02/1918); VAN DEN MOOTER J. 2007: *Duitse wederopbouwinitiatieven in België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling UGent, vakgroep Kunstwetenschappen, 124-125; afb. 81-83.

¹⁶ VRIENS 1982, 4.9.

gefinancierd door internationale organisaties zoals het *Oeuvre Suisse en Belgique* (opgericht door de Zwitserse architect Eugen Probst en met de Brusselse architect Alfred Minner als contactpersoon voor Lier) dat tussen 1916 en 1920 vier privépanden hielp heropbouwen (onder andere dat aan de Grote Markt 2).¹⁷ Onmiddellijk na de oorlog organiseerde deze organisatie ook samen met de Vereniging van Belgische Steden en Gemeenten een stedenbouwkundige wedstrijd voor de omgeving van de Hoge Brug, de Vismarkt en het Felix Timmermansplein.¹⁸ Ondanks het nationale karakter van deze wedstrijd waren er slechts drie inzendingen. De plannen van winnaar Egide Van der Paal (zie fotobijlage 27) werden geloofd door architectuurcriticus Edward Léonard omdat hij werkte met moderne vormen die aansloten bij de traditie van Lier maar het uiteindelijke resultaat van de wedstrijd was gering, waarschijnlijk omdat Van der Paal in zijn ontwerp geen rekening hield met de bestaande eigendomsgrenzen. Van der Paal mocht enkel de brug bouwen en het uitgevoerde ontwerp verschilde sterk van zijn wedstrijdontwerp.¹⁹

1.2.4. Wederopbouw: aanlegplan (1915)²⁰

25 augustus 1915 tekende koning Albert I de Besluitwet, die onder andere stipuleerde dat de wederopbouw van de vernielde steden diende voorafgegaan te worden door een algemeen plan voor herstel, uitbreiding en verbetering. Reeds datzelfde jaar maakte de Antwerpse architect Gerard De Ridder in opdracht van het Lierse stadsbestuur een plan voor de heraanleg van de provinciale baan Antwerpen-Lier-Herentals en meer algemeen voor het verfraaien en herstellen van de stad (zie fotobijlage 28-30). In zijn plannen werd deze baan verbreed voor verkeer met schuine hoeken aan de zijstraten maar hij trachtte deze verkeerseisen in overeenstemming te brengen met de bestaande stedelijke esthetiek (*caractère particulier et artistique*), met name op de Grote Markt. Zo voorzag hij voor de hoek van de Lisperstraat en de Grote Markt 50 een afsnijding (met loggia) waardoor deze straat niet diende verbreed te worden en de geslotenheid van de Grote Markt behouden bleef. Voor de Eikelstraat stelde hij voor om een galerij te creëren over het voetpad aan de linkerkant (Grote Markt 19-21), zodat opnieuw een betere circulatie kon gecombineerd worden met het behoud van het gesloten karakter van het plein. Dergelijke voorstellen liggen in de lijn van de esthetische stedenbouw die eind 19de eeuw door de Oostenrijker Camillo Sitte en door de Brusselse burgemeester Charles Buls gepropageerd werd als alternatief voor de zogezegde rationale stedenbouw van de 19de eeuw met haar voorliefde voor geometrie en symmetrie, openheid en vergezichten (met als meest bekende voorbeeld het Parijs van de stedenbouwkundige Georges-Eugène Haussmann).

Ook de plannen van Gerard De Ridder sloten nog enigszins aan bij die 19de-eeuwse voorliefde voor vergezichten. Zo stelde hij voor om de Huybrechtstraat (heden Koning-Albertstraat) te verbreden tot 8 m om de Lisperstraat te ontlasten en om een mooier zicht te geven op het belfort. Om die laatste reden stelde hij ook voor de bouwhoogte van de eerste huizen van de Vismarkt te beperken tot 6 m. Ten slotte omvatten zijn plannen een aanpassing van de rooilijn op Grote Markt 69-70 (voor veiligheid) en op nummer 76-77 (met een afgesneden hoek en in het verlengde van de Rechtestraat). De huizen aan weerszijden van de Hoge Brug (nummer 1-2 en 78) dienden volgens hem niet heropgebouwd te worden omwille van hygiënische redenen.

Deze plannen om het gesloten en onregelmatig karakter van de Grote Markt en Vismarkt zoveel mogelijk te behouden, werden mits een aantal kleinere opmerkingen, in 1915-1916

---

¹⁷ Stadsarchief Lier Gemeenteraadsverslagen 20/01/1917; 17/02/1917 en 17/11/1922.

¹⁸ VRIENS 1982, 4.15-4.16.

¹⁹ Algemeen Rijksarchief, Dienst der Verwoeste Gewesten dossier 5669 aanleg- en rooilijnplan; VRIENS 1982, 3.61-3.63; DE MEYER R. 1984: Architect tussen beeld en werkelijkheid, in: SMETS M. (ed.), *Resurgam. De Belgische wederopbouw na 1914*, Leuven, 159-163.

²⁰ Algemeen Rijksarchief, Dienst der Verwoeste Gewesten dossier 5669; VRIENS 1982, 3.1., 3.7.-3.45 en 3.56-3.58; <http://www.kempensergoed.be/erfgoed/52703-lier-gerard-de-ridder> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

onderschreven door Florent Van Cauwenbergh (voormalig burgemeester van Lier), Jozef Schobbens (corresponderend lid van het Provinciaal Comité van Monumenten en Landschappen), de overkoepelende Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen en de lokale bouwraad, en nadien ook door het gemeentebestuur goedgekeurd. In 1924 besliste de gemeenteraad wel om de hoek met de Koning-Albertstraat toch af te ronden. De uitvoering van de galerij op de hoek van de Eikelstraat zou op zich laten wachten tot na de Tweede Wereldoorlog omwille van het verzet van de eigenaar van het perceel aan de Grote Markt 19 die vond dat deze ingreep zijn woning te veel zou versmallen. Zijn voorstel om de straat aan beide zijden een beetje te verbreden werd gesteund door de bevoegde Minister van Economische Zaken Aloys Van de Vyvere. De Hoog Koninklijke Commissaris van de Dienst der Verwoeste Gewesten verdedigde echter het voorstel van het gemeentebestuur, onder andere met het argument dat een verbreding aan beide zijden de reconstructie zou verhinderen van de twee waardevolle huizen in Vlaamse renaissance aan de rechterzijde van de Eikelstraat (Grote Markt 20-21).

1.2.5. Wederopbouw: een 'voorbeeldig' bouwreglement (1915)

Bij het opmaken van zijn heraanlegplan uit 1915 pleitte architect Gerard De Ridder ook voor het documenteren van de regionale architectuur, het instellen van een esthetische controlecommissie (bouwraad), het subsidiëren van het herstel en de wederopbouw van gebouwen met artistieke waarde en het opnemen van een verplichting om te bouwen in overeenstemming met het karakter van de wijk. Deze aanbevelingen werden onderschreven door de Vereniging van Belgische Steden en Gemeenten en de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen. Die laatste beschouwde Lier zelfs als een voorbeeldstad.²¹ Florent Van Cauwenbergh (de voormalige burgemeester) vroeg om verschillende historisch waardevolle woningen te reconstrueren en de andere met punt- en trapgevels te bouwen.²² Jozef Schobbens pleitte als lid van het Provinciaal Comité voor Monumenten en Landschappen voor het behoud (en herstel) van het pittoreske karakter van de stad door het opleggen van bepaalde materialen en regionale tradities (niet één bepaalde stijl!).²³

De Ridder stelde concreet voor om in het kader van de wet van 28 mei 1914 (die toeliet dat esthetische bepalingen werden opgenomen in het bouwreglement) een politiereglement op het bouwen in te voeren dat het uitzicht van de gebouwen regelde. 30 oktober 1915 werd dit goedgekeurd in de gemeenteraad, samen met de oprichting van een bouwraad die de bouwaanvragen op basis van dit reglement moest beoordelen. Artikel 1 van dit reglement stelde dat bouwaanvragen voor een aantal belangrijke straten waaronder de Grote Markt, Vismarkt en het Felix Timmermansplein voor hun uiterlijke vorm onderworpen waren aan het toezicht van het schepencollege. Artikel 3 stelde dat qua vormgeving "de nieuwe gebouwen, hoewel voldoende aan de vereisten der moderne samenleving, zullen hunne ingeving moeten putten in de bouwkundige overleveringen der streek" en dat ze "niet alleen op zich zelf maar ook met betrek der aanpalende gebouwen [zullen] worden beoordeeld, en dit ten einde de gepaste eenheid en overeenstemming van vorm en kleur in het algemeen uitzicht van den omtrek te verzekeren." Dit artikel beïnvloedde niet alleen de architectuur maar ook kleinere ingrepen. Zo werden aanvragen voor lichtreclames op de Grote Markt regelmatig geweigerd, verwijzend naar het artikel over de esthetiek in het bouwreglement.²⁴

²¹ VRIENS L. 1982, 3.12-3.13; VAN DEN NIEUWENHOF P. 1998: *Inventariseren van bouwdossiers te Lier: een noodzaak? Een gebruikersonderzoek en historisch-juridisch overzicht (1833-1961)*. Onuitgegeven verhandeling, VUB, 68-69; *Bulletin des Commissions Royales d'Art et d'Archéologie* 1923 (juli-dec), 148-149.

²² VRIENS 1982, 3.14-3.18.

²³ VRIENS 1982, 3.19-3.26.

²⁴ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 551, dossier 1920/147 en doos 577 dossier zonder nummer; JANSSENS P., Persoonlijk archief; <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/10324> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

De bouwraad, die de bouwaanvragen beoordeelde, was zeker tot eind jaren twintig actief. Ze bevatte leden van het schepencollege en de stadsarchitect (Alfons Alpaerts en vanaf begin jaren twintig Jozef Meulepas), maar ook de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen was vertegenwoordigd en het departement Bruggen en Wegen.²⁵ Deze bouwraad hield aanvankelijk strak vast aan een historiserende vormgeving maar naarmate de jaren vorderden, werd ze wel toegeeflijker ten aanzien van moderne architectuur, zoals ook zichtbaar is op de Grote Markt (bijvoorbeeld nummer 67-68 uit 1924 en nummer 39 uit 1929).²⁶ Mogelijk was dit onder invloed van de toenemende kritiek op de historiserende praktijk, onder andere van de Kring van Lierse Bouwmeesters (met architecten als Flerackers, Léon Wellens, Aug. Ceulemans, Bernard De Meyer-Charle, Cornelius Sol, Lodewijk Van Boeckel, J. Van Peborgh en J.B. Van Bouchout die ook op de Grote Markt actief waren).²⁷ In 1922 vroeg de bouwraad nog bij een aanvraag voor een gevelverbouwing van het neoclassicistische huis aan de Grote Markt 9 om een topgevel te voorzien maar – na protest van de architect J.B. Van Bouchout – liet het stadsbestuur die eis blijkbaar vallen.²⁸ Vanaf midden jaren twintig kwam die bouwraad sowieso minder vaak tussen maar ze bleef bestaan, ook na de Tweede Wereldoorlog.²⁹ Mogelijk werd haar rol geleidelijk aan overgenomen door het Provinciaal Comité voor Monumenten en Landschappen. Vanaf midden 1921 bevatte de bouwtoelating immers vaak de opmerking dat men rekening diende te houden met de opmerkingen van het Provinciaal Comité voor Monumenten en Landschappen.³⁰

1.2.6. Wederopbouw van een historisch decor: overheidssubsidies ?

Omwille van de zware verwoestingen werd Lier na de Eerste Wereldoorlog (20 februari 1920) geadopteerd door de nationale overheid, waardoor de Dienst der Verwoeste Gewesten verantwoordelijk werd voor de wederopbouw (met een regionaal Hoog Koninklijk Commissaris als tussenpersoon tussen het nationale en lokale niveau).³¹ Eigenaars konden hun woningen zelf heropbouwen met de verkregen schadevergoeding of afzien van die schadevergoeding en de wederopbouw uit handen geven aan de staat, het zogenaamde systeem Renkin dat voor een aantal huizen in Lier ook gehanteerd werd.³² Heel wat lokale besturen grepen deze regeling aan om de reconstructie van beschadigde of vernielde, historisch waardevolle gebouwen en een zogezegd passend historisch kader (ter vervanging van de vooroorlogse neoclassicistische lijstgevels) nieuw leven in te blazen.

Reeds tijdens de oorlog bepleitte Gerard De Ridder in zijn plannen voor Lier de reconstructie van Het Wolfke (nummer 32), Het Brouwershuis, De Roos en De Yzeren Hoet (nummers 20-22) en het Handbogenhuis (nummers 10-11), en Jozef Schobbens van het Provinciaal Comité voor Monumenten en Landschappen sloot zich hierbij aan. Aanvankelijk leek het Lierse stadsbestuur weinig moeite gehad te hebben om de eigenaars van huizen op de Grote Markt en omgeving te overtuigen van dergelijke aanpak maar dit veranderde in de loop van 1920. De reden hiervoor was, volgens het stadsbestuur, dat de nog op te bouwen huizen vaak huurhuizen waren waarvoor de eigenaars geneigd waren om alle onnodige onkosten te vermijden. Eind 1920 vroeg het stadsbestuur dan ook aan de Hoog Koninklijk Commissaris Grenier om tussen te komen in de reconstructie van het 'gotische' posthotel (Florent Van Cauwenberghstraat 3-5), het Handbogenhuis in Louis XV-stijl waarvan nog delen van de gevel bewaard waren gebleven (Grote Markt 10-11), het

---

²⁵ Stadsarchief Lier Gemeenteraadsverslagen 30/10/1915; VRIENS 1982, 4.4.-4.8; VERWAEST 2014, 5; VAN DEN NIEUWENHOF 1998, 72.

²⁶ VRIENS 1982, 4.16-4.19

²⁷ VRIENS 1982, 4.20.

²⁸ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 559 dossier 1922/166.

²⁹ Zie bijvoorbeeld: Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 723 dossier 212/23.

³⁰ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 550, dossier 1920/131.

³¹ VRIENS 1982, 3.52.

³² VRIENS 1982, 4.14-4.15.

Brouwershuis, De Rose en De IJzeren Hoed (Grote Markt 20-22), het Farohuis (Grote Markt 26), Het Wolfke in Louis XV-stijl (Grote Markt 32), De Wijngaard in Empirestijl (Grote Markt, niet gelokaliseerd) en Het Zonneke in renaissancestijl (Grote Markt, niet gelokaliseerd). De stad zelf had hiervoor immers geen geld en ze verwees naar de anderhalf miljoen frank die de staat had uitgetrokken voor de wederopbouw van de Grote Markt van Leuven. Zij vroeg daarentegen slechts 300 à 350.000 fr. voor een 25-tal huizen op de Grote Markt en enkele beeldbepalende hoekhuizen in de stad (gemiddeld 10.000 fr. per huis). Directeur-generaal Walens van het bevoegde ministerie ondersteunde deze vraag, verwijzend naar het heel speciaal regionaal artistiek karakter van de Grote Markt van Lier en naar de reeds geleverde inspanningen van de lokale overheid.

Op 14 januari 1921 meldde de Minister van Economische Zaken Aloys Van de Vyvere dat ze de reconstructie door de staat van huizen met artistiek karakter, zoals dat in Veurne was toegepast, wilde uitbreiden. Op 9 december 1921 stuurde het stadsbestuur twee lijsten aan de Hoog Koninklijk Commissaris. De eerste omvatte een twintigtal huizen die reeds esthetisch waren heropgebouwd met een aanzienlijke meerkost voor de eigenaars: "De Hert" (Grote Markt 13), "De Lelie" (anno 1921 Grote Markt 21), "Hotel Du Commerce" (Grote Markt 24-25), "Farohuis" (Grote Markt 26), "De Valk" (Grote Markt 27), "Sevensterre" (Grote Markt 33), "De Gulden Leeuw" (Grote Markt 34-35), "St. Huybrecht" (Grote Markt 46), "Het Moorken" (Grote Markt 50), "Het Schildeken" (Grote Markt 54B), "De Klok" (Grote Markt 55), "De Roode Flesch" (Grote Markt 59), "De Gulden Cop" (Grote Markt 65), "Het Vosken" (Grote Markt 67), "De Melkstoop" (Grote Markt 68), "De Nobel" (Grote Markt 70), "De Wissel" (Grote Markt 71), "De Engel" (Grote Markt 73), "Het Klein Hoefijzer" en "Het Groot Hoefijzer" (Grote Markt 75-76).³³ De andere lijst bevatte vernielde huizen met artistieke waarde waarvan de heropbouw nog niet begonnen was (anno 1921 Grote Markt 14-15, 22, 23, 32, 68 en 69). Deze huizen dienden volgens het stadsbestuur heropgebouwd in oorspronkelijke stijl opdat de Grote Markt haar "eigenaardig" karakter zou behouden. Opvallend is dat men bij zes van de zeven huizen expliciet toevoegde dat deze eigendom waren van senator Ernest Bergmann – Van Acker.

Charles Verwilghen (directeur van de administratie Secretariaat van de DVG) ging hiermee blijkbaar akkoord want hij stelde dat de subsidie kon vastgelegd worden op 250.000 fr. en vroeg advies aan zijn broer Raphaël Verwilghen, directeur van de Bouwdienst van de DVG. Die reageerde echter uiterst afwijzend en stelde dat dergelijke subsidies niet de bevoegdheid waren van de DVG (eerder van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen) en dat de bestaande subsidies volstonden voor de reconstructie van door de oorlog vernielde historische gebouwen. Hij voegde er nog aan toe dat hijzelf zich kantte tegen subsidies voor heropbouw "in stijl" omdat deze desastreus bleken voor de esthetiek (verwijzend naar Leuven en Dinant) en dat men beter sobere, harmonieuze gevels zou bouwen.

Het stadsbestuur bleef in 1922 meermaals aandringen op deze subsidie, omdat minister Van de Vyvere deze tussenkomst al had toegezegd, en ook de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen sprak zich uit voor deze subsidie, evenals inspecteur-generaal E. De Witte van het bevoegde ministerie (die voorstelde om het stadsbestuur de subsidie te laten verdelen, en geen heropbouw door de staat meer te organiseren). Op 11 september 1922 stuurt het stadsbestuur aan inspecteur-generaal E. Witte een eerste lijst van vernielde woningen op de Grote Markt (zowel reeds heropgebouwde als nog op te bouwen) waarvoor een subsidie gevraagd was aan het Ministerie van Economische Zaken met aanduiding van de kosten voor verfraaiing: "Den Hert" (12.000 fr.), "De Wissel" (7.500 fr.), "De Nobel" (10.000 fr.), "Het Vosken" (10.000 fr.), "Het Klein Hoefijzer" (10.000 fr.), "De Klok" (20.000 fr.) en "Het Moorken" (15.000 fr.). Het stadsbestuur voegde er aan toe

---

³³ Over De Hert (17), De Klok (56) en De Nobel (71) werd later vermeld dat ze nog niet heropgebouwd waren.

dat zijzelf tot dan toe nog geen enkele tussenkomst voor verfraaiingswerken had gedaan. Waarschijnlijk liep dit echter op niets uit want in het laatste document van dit dossier, gedateerd eind maart 1923, meldde het controlecomité van de DVG dat de desadoptie van de stad stilaan diende overwogen te worden.³⁴

In 1922 kreeg de eigenaar van de woning "Het Moorken" (Grote Markt 50) toelating voor een lichtreclame ("Margarine Belgica") met als argument dat dit de enige financiële tegemoetkoming betekende voor de enorme financiële opoffering die de heropbouw van deze woning geëist had.³⁵ Ook dit lijkt er op te wijzen dat er uiteindelijk geen subsidies gegeven werden voor een historiserende wederopbouw van private woningen. De Sint-Jacobskapel op de Grote Markt werd vanaf begin november 1923 wel bijna volledig identiek gereconstrueerd met tussenkomst van de DVG.³⁶ In 1923 waren 14 huizen op de Grote Markt nog niet heropgebouwd door het wachten op toekenning van oorlogsschadevergoeding en goedkeuring door bouwraad. In 1927 wachtten de eigenaars van de Grote Markt 22-23 nog steeds op een oorlogsschadevergoeding.³⁷ De laatste woning (Grote Markt 19) werd pas na de Tweede Wereldoorlog heropgebouwd.

Naast de brug werd aan de kant van de Vismarkt in 1926 een oorlogsmonument geplaatst in de vorm van een bronzen beeld die Nike, de godin van de Overwinning, voorstelt (zie fotobijlage 59). Waarschijnlijk tegelijkertijd werden aan de overzijde van de Brug (op de Vismarkt) treurwilgen geplant langs de Binnennete, omwille van hun symbolische betekenis. Bij de verbreding van de brug in 1967 werd het beeld verplaatst naar het einde van de Begijnhofstraat, aan de stadswandeling.

1.2.7. Na de wederopbouw

Tijdens de tweede helft van de 20ste eeuw onderging de Grote Markt nog enkele veranderingen, zoals de afbraak van het Hotel du Commerce en aanpalende Farohuis (nummer 24-26). Bij nieuwbouw bleef men echter vasthouden aan een historiserende vormgeving, soms buitenproportioneel of eerder postmodern geïnterpreteerd.

Vanaf eind 20ste eeuw werd er gediscussieerd over de heraanleg van de Grote Markt wat leidde tot een volksraadpleging op 14 december 2008. Hierbij werd het voorgestelde plan verworpen. De heraanleg van de Grote Markt startte in 2011 naar een ontwerp van de architecten Paul Robbrecht & Hilde Daem. De officiële opening vond plaats op 27 april 2012 ter gelegenheid van "Lier 800", de festiviteiten rond het 800-jarig bestaan als stad.³⁸

1.2.8. Historiek van de panden opgenomen in het stadsgezicht

1.2.8.1. Felix Timmermansplein

Felix Timmermansplein 3 en 6

Deze drie woningen werden gebouwd net voor de Eerste Wereldoorlog (bouwaanvraag van 1910) ter vervanging van twee oudere breedhuizen (zie fotobijlage 16).³⁹

Felix Timmermansplein 5

Deze woning met winkelpui werd gebouwd begin 20ste eeuw, waarschijnlijk circa 1910.

³⁴ Algemeen Rijksarchief, Dienst der Verwoeste Gewesten dossier 5683.

³⁵ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 559 dossier 1922/161.

³⁶ Vriens L. 1982, 3.63-3.64

³⁷ VRIENS 1982, 4.11-4.12.

³⁸ https://nl.wikipedia.org/wiki/Grote_Markt_%28Lier%29 (geraadpleegd op 30 maart 2017).

³⁹ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/102602> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

Felix Timmermansplein 1-2

De bestaande woning werd tijdens de Eerste Wereldoorlog vernield. 19 mei 1921 kreeg Lodewijk Rutten toelating om zijn huis aan het Felix Timmermansplein 1 her op te bouwen naar plannen van architect en provinciaal bouwmeester Edward Careels (gedateerd 14 en 21 september 1920) op voorwaarde dat de guirlandes in de voorgevel vervangen werden door een fijnere versiering in de stijl van het gebouw (een vraag van het Provinciaal Comité voor Monumenten en Landschappen). Dit comité vroeg ook om het beeld op het dak weg te laten maar deze opmerking werd niet weerhouden door het gemeentebestuur. De gevel werd grotendeels uitgevoerd zoals op plan (met beeld) maar wel iets minder druk gedecoreerd.⁴⁰ 29 juni 1922 vroeg diezelfde Rutten toelating om op dit perceel een achterbouw te realiseren. Deze aanvraag werd geweigerd om hygiënische redenen maar het bijhorende gevelplan, opnieuw van Careels (en gedateerd 29 april 1922), werd wel uitgevoerd (Felix Timmermansplein 2).⁴¹

Felix Timmermansplein zonder nummer (Buildragershuisje)

Het "Buildragershuisje" dateert oorspronkelijk uit de 17de eeuw maar werd in 1905 verbouwd. Het behoorde oorspronkelijk toe aan het buildragersambacht (de dokwerkers) en was gelegen aan de Vismarkt 11 als overkluizing van de Brouwersvliet. Het overleefde als één van de enige gebouwen aan de Vismarkt de Eerste Wereldoorlog maar werd in 1958 toch afgebroken voor de bouw van een groot historiserend winkelhuis. In 1963 werd het met een gewijzigd volume (met weglating van het linker deurtravee, het rechter raamtravee en de dakkapel, en gebruik van een schilddak in plaats van een gecombineerd dak) en met vernieuwing van materiaal heropgebouwd op de huidige plaats, met steun van een zekere Rik Schöller (hoogstwaarschijnlijk de eigenaar van het perceel waarop dit Buildragershuisje oorspronkelijk stond).⁴²

1.2.8.2. Grote Markt

Grote Markt 1

Het huis genaamd "Den Oyevaer" werd vernield tijdens de Eerste Wereldoorlog. Begin december 1920 kreeg de weduwe Ch. Nauwelaerts toestemming van het gemeentebestuur om de woning her op te bouwen naar plannen van architect J. Van Peborgh (gedateerd 28 juli 1920).⁴³

Grote Markt 2

Het huis dat sedert 1431 bekend stond onder de benaming "Het Molenezyer" werd vernield tijdens de Eerste Wereldoorlog. 4 juli 1917 kreeg apotheker Jules Van Hoof toestemming om deze woning als apotheek her op te bouwen naar plannen van architect F. Flerackers (gedateerd 20 maart 1917). De plannen werden 20 april 1917 ook goedgekeurd door de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen maar blijkbaar werd de woning toch pas na de oorlog gerealiseerd of afgewerkt want op 25 maart 1920 kreeg Van Hoof opnieuw toelating van het stadsbestuur om deze plannen te realiseren. Hij ontving hiervoor steun van het hulpcomité "*Oeuvre Suisse en Belgique*" (zoals ook te lezen op een gevelsteen).⁴⁴

---

⁴⁰ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 553, dossier 1921/69;
<https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10287> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

⁴¹ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 557 dossier 1922/97.

⁴² LENS A. en MORTELMANS J. 1980: *Gids voor oud Lier*, Antwerpen, 62;
<https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10286> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

⁴³ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 550, dossier 1920/144;
<https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10320> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

⁴⁴ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 544, dossier zonder nummer en doos 549, dossier 1920/66;
<https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10321> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

Grote Markt 3

Voor de Eerste Wereldoorlog stonden hier twee woningen, genaamd "Maestricht" en "Den Hert", laatst genoemde tot in de 18de eeuw gebruikt als gildekamer "De Ongeleerden" of "De Jenettebloem". Beide woningen werden vernield tijdens de Eerste Wereldoorlog. 22 november 1921 kreeg de *Banque centrale de la Dijle* toelating van het gemeentebestuur om hier een bankkantoor te realiseren naar plannen van de Leuvense architect Alphonse Stevens. De lokale bouwraad gaf op 23 augustus 1921 haar goedkeuring, ook al merkte stadsbouwmeester Alfons Alpaerts op dat de lijnrichting gewijzigd werd door het vervangen van twee woningen door één. Het smeedijzerwerk is van de Lierse kunstsmid Lodewijk Van Boeckel.⁴⁵

Grote Markt 4

Het huis genaamd "De Gulde Sterre" werd vernield tijdens de Eerste Wereldoorlog. 17 augustus 1923 kreeg Ch. Cools toelating voor de heropbouw van een woning naar plannen van architect Edward Careels (gedateerd mei 1923). Het plan van de voorgevel werd onderworpen aan het advies van het Provinciaal Comité voor Monumenten en Landschappen en goedgekeurd door de bouwraad 17 juni 1923. In 1936 kreeg deze woning een moderne winkelpui naar plannen van Eugene Van Ouytsel maar na 1986 werd de gevel terug verbouwd naar de oorspronkelijke plannen.⁴⁶

Grote Markt 5

Het huis genaamd "Mechelen" werd vernield tijdens de Eerste Wereldoorlog. 3 december 1920 kreeg L. Peeters-Goetbloet toelating voor de heropbouw van een winkelhuis naar plannen van architect J. Van Peborgh. Na 1986 werd de oorspronkelijke winkelpui vervangen door een smeedijzeren poort.⁴⁷

Grote Markt 6

Het bestaande huis werd vernield tijdens de Eerste Wereldoorlog. 26 September 1919 kreeg Aloïs Broes-Buts toelating voor de heropbouw van een winkelhuis, genaamd "Den Haan" naar plannen van architect J.B. Van Bouchout. Deze plannen (met een indrukwekkende natuurstenen volutengevel) bleven onuitgevoerd maar vertonen qua gevelstructuur, pui en vorm van de topgevel wel overeenkomsten met het uitgevoerde ontwerp (zie fotobijlage 31). In de tweede helft van de jaren vijftig kreeg de *Société Immobilière du Parc* toelating voor een moderne winkelpui in opdracht van de Bank van Brussel, maar deze pui werd ook al vervangen.⁴⁸

Grote Markt 7

Het huis genaamd "De vijf Ringen" werd vernield tijdens de Eerste Wereldoorlog. Rosalie Van Hoof diende reeds in oktober 1916 plannen in voor de heropbouw van haar woning naar plannen van architect J. Flerackers die een vrijwel exacte kopie waren van de plannen die een twintigtal jaar eerder gebruikt waren voor de bouw van dit huis (een lijstgevel met bossagewerk) (zie fotobijlage 32). De lokale bouwraad, het Provinciaal Comité voor Monumenten en Landschappen en de bestendige deputatie vroegen hierop een gevel die beter aansloot bij het uitzicht van de Grote Markt maar aangezien de gevel nog gedeeltelijk rechtstond kon men niet verplichten om deze af te breken. Uiteindelijk trok Van Hoof enkele maanden later zelf haar bouwaanvraag in omwille van de ongunstige toestand voor

---

⁴⁵ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 555, dossier 1921/136; LENS en MORTELMANS 1980, 33-34; LENS A. 1986, *Lier voorheen en nu*, Antwerpen-Roeselare, 142; <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/10322> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

⁴⁶ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 559 dossier 1923/035 en doos 605 dossier 98/007; <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/10323> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

⁴⁷ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 551, dossier 1920/147 en doos 577 dossier zonder nummer; JANSSENS P., Persoonlijk archief; <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/10324> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

⁴⁸ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 547, dossier zonder nummer; doos 697 dossier 171/21; doos 716 dossier 190/11; <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/10325> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

het aanschaffen van bouwmaterialen. In maart 1921 diende ze opnieuw een bouwaanvraag in met nieuwe plannen van architect Joseph Evrard (gedateerd 19 maart 1921). De lokale bouwraad oordeelde dat de voorgevel op zich geslaagd was maar ongeschikt voor de Grote Markt en dus niet voldeed aan de esthetische bepalingen in het bouwreglement. Hierop vroeg het gemeentebestuur aan de eigenaar een nieuw voorgevelplan dat beter aansloot bij de omgeving en geen afbreuk deed aan het algemeen uitzicht van de Grote Markt. Uiteindelijk werd het ingediende gevelplan 20 april 1922 toch goedgekeurd en uitgevoerd, met slechts een kleine aanpassing aan de puntgevel.⁴⁹

Grote Markt 8, 9

Oorspronkelijk de herberg "'t Zweert", later "Het Moleken", bevonden zich hier anno 1914 twee 19de-eeuwse woningen die de oorlog relatief ongeschonden overleefden. Op 26 oktober 1922 vroeg mej. A. Torfs voor het huis aan de Grote Markt 9 toelating voor een vergroting (waarschijnlijk een extra verdieping) en het plaatsen van een nieuwe inkomdeur en een raam in de voorgevel naar plannen van architect J.B. Van Bouchout. De bouwraad vroeg hierop om een puntgevel te voorzien maar – na protest van de architect – liet het stadsbestuur die eis blijkbaar vallen. Midden jaren dertig kregen beide huizen een nieuwe horecapui naar plannen van architect Eugeen Van Ouysel.⁵⁰ In 1986 werden beide huizen nog gebruikt als cafés "Regent" (nummer 8) en "Sporta" (nummer 9) (zie fotobijlage 33). Nadien werden ze afgebroken en vervangen door een appartementsgebouw met winkelpui.⁵¹

Grote Markt 10-11

Deze twee nummers vormden destijds één huis, genaamd "De Swaen" wat mogelijk de oudst gekende herberg van de stad was, reeds vermeld in 1410. Later werd deze omgevormd tot brouwerij. In 1620 was het huis eigendom van de handbooggilde Sint-Sebastiaan. De houten voorgevel werd in 1776 verbouwd tot een natuurstenen rococogevel (zie fotobijlage 34). De Fransen sloegen het huis aan en verkochten het in 1798 waarna het opnieuw gebruikt werd als herberg. De woning werd grotendeels vernield in 1914 maar de voorgevel bleef aanvankelijk gespaard en werd ondersteund (zie fotobijlage 35).⁵² 16 maart 1922 kreeg senator Ernest Bergmann-Van Acker toelating voor de bouw van twee huizen naar plannen van architect Léon Wellens die duidelijk geïnspireerd waren op de rococogevel (zie fotobijlage 36). Zowel de lokale bouwraad als het Provinciaal Comité voor Monumenten en Landschappen keurden het ontwerp zonder opmerkingen goed en het werd ook uitgevoerd (zie fotobijlage 16). Anno 2017 heeft enkel het huis op nummer 11 nog een vormgeving die hierbij aansluit. De gevel van nummer 10 werd tijdens de tweede helft van de 20ste eeuw vervangen en de topgevel werd waarschijnlijk in gereduceerde vorm verplaatst naar nummer 11.⁵³

Grote Markt 12

Hier bevond zich voor de Eerste Wereldoorlog de inrijpoort van het huis "De Swaen" (Grote Markt 10-11).⁵⁴ Na de Eerste Wereldoorlog werd het perceel samengevoegd met nummer 13.

---

⁴⁹ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 542, dossier zonder nummer; doos 552, dossier 1921/32 en doos 557, dossier 1922/61 <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/10326> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

⁵⁰ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 559 dossier 1922/166; doos 598 dossier zonder nummer; doos 605 dossier 98/049.

⁵¹ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/10327> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

⁵² LENS en MORTELMANS 1980, 34-36; VERMEIREN A.O. s.d. [1927]: *Van oude Lierse huizen en gebouwen*, Lier, s.p.; <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/10328> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

⁵³ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 556, dossier 1922/3.

⁵⁴ LENS en MORTELMANS 1980, 36; <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/10329> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

Grote Markt 13

28 juli 1921 kreeg Ch. Segers toelating om dit huis her op te bouwen naar plannen van architect F. Flerackers (gedateerd 15 maart 1921) die grotendeels gevolgd werden bij de uitvoering (zie fotobijlage 37). In 1927 werd een winkelraam ingevoegd.⁵⁵

Grote Markt 13 (vroeger 14-15)

Hier bevond zich het café "Den Hert", geboortehuis van de Lierse kunstschilder Raymond de la Haye, dat tijdens de Eerste Wereldoorlog vernield werd. 9 november 1922 kreeg senator Ernest Bergmann-Van Acker toelating om dit huis te herbouwen naar plannen van architect Léon Wellens (gedateerd juni 1922), ook al had stadsbouwmeester Jozef Meulepas enkele praktische opmerkingen.⁵⁶

Grote Markt 16, 17

Deze huizen, genaamd "Dry Coningen" en "Guldenbergh", werden vernield tijdens de Eerste Wereldoorlog. 25 november 1920 kreeg de weduwe Van Hoof-Mertens toelating voor de heropbouw van het huis aan de Grote Markt 17 naar plannen van de Antwerpse architect Joseph Evrard en met goedkeuring van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen (mits rekening gehouden werd met de opmerkingen van architect Henri Blomme).

23 juni 1921 kregen de kinderen Dierckx toelating voor de heropbouw van het huis aan de Grote Markt 16 naar plannen van stadsbouwmeester Alfons Alpaerts (gedateerd 10 februari 1921) en met goedkeuring van de bouwraad. Bij de realisatie werd enigszins afgeweken van deze plannen (zie fotobijlage 38): voor de topgevel werd een eenvoudige puntgevel gekozen (zoals bij nummer 17) in plaats van een halsgevel, en het balkon op de bel-etage werd afgewerkt met een smeedijzeren balustrade in plaats van stenen balusters. De segmentboogvormige winkelpui werd waarschijnlijk wel uitgevoerd maar later vervangen.⁵⁷

Grote Markt 18

Het huis "De Gulden Ploeg" werd vernield tijdens de Eerste Wereldoorlog. 23 oktober 1919 kreeg de weduwe Arras-De Doncker toelating voor de heropbouw van dit huis naar plannen van architect J.B. Van Bouchout (gedateerd 2 januari 1917). Reeds begin 1917 had de eigenaar gevraagd aan het gemeentebestuur om deze plannen zo snel mogelijk goed te keuren omdat de Duitse overheid de onmiddellijke heropbouw eiste. 24 april van datzelfde jaar gaf de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen haar goedkeuring, verwijzend naar de gelukkige oplossing van de winkelpuien ("*stenen staanders die een stevig uitzicht geven aan de pui en aan de gehele voorgevel*"). Toen Cl. Callaerts in 1938 toelating vroeg voor een moderne winkelpui werd dit toegelaten door het stadsbestuur maar met de opmerking dat het Provinciaal Comité voor Monumenten en Landschappen de veranderingen aan de voorgevel volstrekt niet kon goedkeuren. Het comité vond dat het karakter van de gevel diende behouden te blijven, zo niet dienden de subsidies van het Fonds voor Oorlogsschade terugbetaald te worden, en de Bestendige Deputatie trad dit advies bij.⁵⁸ Of deze winkelpui uitgevoerd werd, is onduidelijk maar in elk geval kreeg het huis nadien een winkelpui.

Grote Markt 19 en Eikelstraat 3

Deze woning werd tijdens de Eerste Wereldoorlog vernield. Eind februari 1920 besliste de gemeenteraad dat deze woning op een nieuwe rooilijn en met een galerij moest worden

---

⁵⁵ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 554, dossier 1921/110 en doos 575 dossier zonder nummer.

⁵⁶ De woonkamer was te klein is en zowel de beerput als de regenput voldeden niet. Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 558 dossier 1922/130;

<https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10330> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

⁵⁷ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 551, dossier 1920/167; doos 553, dossier 1921/57;

<https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10331> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

⁵⁸ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 546, dossier zonder nummer; doos 609 dossier 101/009;

<https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10332> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

heropgebouwd om zo het gesloten karakter van de Markt te behouden en tegelijkertijd de circulatie te verbeteren. De eigenaar bleef zich hiertegen echter verzetten omdat deze plannen zijn woning te veel zou versmallen. Waarschijnlijk omwille van dit verzet liep deze wederopbouw veel vertraging op. 16 oktober 1935 kreeg bouwondernemer Jos Geysen toestemming om een schutting te plaatsen omdat men zou beginnen met de funderingen maar de woning zelf werd uiteindelijk pas na de Tweede Wereldoorlog gerealiseerd. De galerij in de Eikelstraat werd doorgetrokken tot aan de Lantaarnstraat, zoals voorgesteld door de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen.⁵⁹

Grote Markt 20-21 en Eikelstraat 2

De hoekwoning aan de Grote Markt 20 (Eikelstraat 2), genaamd "Sint-Arnoldus", was van 1472 tot 1620 eigendom van de handbooggilde Sint-Sebastiaan. In 1717 werd het gebouw aangekocht door de brouwersgilde en verbouwd tot een topgevel met classicerende barokkenmerken door C. Van Everbroeck. In 1798 werd het openbaar verkocht. Het huis aan de Grote Markt 21, genaamd "De Roose", werd reeds vermeld in 1420 en was destijds een gekende herberg. Beide woningen werden in 1914 vernield, met uitzondering van een deel van de gevel op de begane grond.

Architect Léon Wellens maakte reeds in maart 1920 plannen voor de heropbouw van de woningen, in opdracht van de eigenaar, senator Ernest Bergmann – Van Acker. 23 september van datzelfde jaar werden de plannen goedgekeurd door de lokale bouwraad maar nadien lag dit project een jaar stil tot de eigenaar in augustus 1921 liet hij weten aan het stadsbestuur dat hij inging op het voorstel van minister van Economische Zaken Edmond Vande Vyvere om de huizen te laten herbouwen door de staat. Dat het stadsbestuur veel belang hechtte aan de wederopbouw van deze "artistieke woningen" blijkt uit het feit dat ze in 1922-1923 meermaals aandrang bij de Hoog Koninklijk Commissaris Grenier en de eigenaar op het uitvoeren van deze reconstructie. Uiteindelijk kon ze echter pas 13 juni 1924 toelating geven voor de bouw van deze twee "renteniershuizen" (huurhuizen) naar plannen van architect Léon Wellens (gedateerd 10 en 16 maart 1924, zie fotobijlage 39-40), op voorwaarde dat de plannen van de voorgevels onderworpen werden aan het advies van het Provinciaal Comité voor Monumenten en Landschappen en de bouwraad. Ook de raadgevend bouwkundige van het Hoog Koninklijk Commissariaat Edmond Haché bepleitte de reconstructie van deze gevels omwille van hun artistieke karakter en omwille van de waarde van de Grote Markt (die gelegen was in haar archaische aspect en regionaal karakter) en maakte plannen op voor de reconstructie (zie fotobijlage 41).

Eind september 1924 werd opgemerkt dat de plannen van Léon Wellens niet goedgekeurd waren door de lokale bouwraad, en werd architect J.B. Van Bouchout aangesteld voor het afmaken van de plannen. De plannen van Léon Wellens (1924) vertonen inderdaad wel wat afwijkingen van de uitgevoerde toestand (zoals een topgevel en een lagere aanbouw in de Eikelstraat die niet gerealiseerd werden). In de zomer van 1926 was deze reconstructie blijkbaar nog steeds niet aangevat want het Ministerie van Economische Zaken liet weten aan de eigenaar dat ze afzag van deze reconstructie omdat de nodige stukken niet geleverd waren. Dit was blijkbaar het gevolg van een eindeloos dispuut met de rechtbank voor Oorlogsschade over de waarde van de vernielde gebouwen en met de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen over de plannen.

Pas midden jaren dertig kwam de wederopbouw van de twee huizen in een stroomversnelling. De architecten M. Flerackers en J.B. Van Bouchout dienden 1 augustus 1934 opnieuw een bouwaanvraag in voor de heropbouw van de huizen in naam van de weduwe Bergmann-Van Acker. In een anoniem advies aan de Minister van Openbare Werken (gedateerd 30 november 1934) werd gesteld dat het ging om de heropbouw van de twee mooiste huizen van de Markt maar dat de heropbouwplannen fantasie waren, reden waarom de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen een ongunstig advies gegeven had en het schepencollege geen goedkeuring durfde te geven. Dat de rechtbank voor Oorlogsschade beslist had dat de eigenaar naar willekeur mocht

---

⁵⁹ Stadsarchief Lier Bouwingen, dozen 546 en 603, dossiers zonder nummer.

heropbouwen, was volgens de briefschrijver niet haar bevoegdheid en waarschijnlijk een gevolg van haar onwetendheid over de juiste ligging van de huizen. Volgens de eigenaar wilde men beletten dat de huizen in winkels werden omgebouwd maar hier was volgens de briefschrijver zeker een overeenkomst te bereiken, aangezien men overal toegevingen in die zin gedaan had. De enige bestuurlijke kwestie die diende opgelost was de vraag of een particulier het recht had gans het aanzicht van de Grote Markt van Lier te schenden door zelf een bouwtrant te kiezen die zou vloeken met al de rest. Naar zijn mening had het schepencollege juridisch het recht plannen te weigeren die niet voldeden aan de eisen van "Stedeschoon".

12 april 1935 meldde het stadsbestuur nog aan de gouverneur dat de bouwaanvraag voor de twee huizen aan de Grote Markt geweigerd werd, 7 juni keurde ze de (herwerkte?) plannen wel goed op voorwaarde dat de gevelplannen goedgekeurd werden door het Provinciaal Comité voor Monumenten en Landschappen. Waarschijnlijk waren dit de herwerkte plannen voor de winkelpui De Roos van M. Flerackers en J.B. Van Bouchout (gedateerd 8 mei 1935 en volgens de architecten het resultaat van een overleg bij de provincie). Voor het huis Sint-Christoffel bleven de wijzigingen beperkt tot het weglaten van de consoles onder de cordon van de eerste verdieping. 23 augustus 1935 gaf het stadsbestuur definitief toelating. De gevels werden inderdaad uitgevoerd naar plannen van J.B. Van Bouchout en M. Flerackers (zie gevelsteen) maar vertonen toch vrij veel verschillen ten aanzien van de vooroorlogse toestand. Bij de Grote Markt 20 werd de begane grond aangepast en de centrale travee van de bel-etage vereenvoudigd, en het huis aan de Grote Markt 21 werd gereconstrueerd met een extra bouwlaag.⁶⁰

Grote Markt 22

Het huis genaamd "Eyseren Hoed" was één van de oudste huizen van Lier (reeds vermeld in 1423). In 1858 werd het ingericht als drogisterij maar tijdens de Eerste Wereldoorlog werd het vernield. Reeds in 1915 kreeg Ch. Thys toelating voor een reconstructie van de oorspronkelijke toestand, naar plannen van de Turnhoutse architect Jules Taeymans, gedateerd 15 juli 1915 (zie fotobijlage 42). Op vraag van de lokale bouwraad en het Provinciaal Comité voor Monumenten en Landschappen werden de ontworpen balustrades op de eerste verdieping vervangen door panelen zoals op de tweede verdieping, kregen de vensters een kleine roedeverdeling en de deur een meer karaktervolle vormgeving. De winkelpui werd later aangepast.⁶¹

Grote Markt 23

In 1890 bouwde Charles Cools op dit perceel een opvallend neobarok herenhuis naar plannen van architect Edward Careels (zie fotobijlage 9). Deze woning werd zwaar maar niet onherstelbaar beschadigd tijdens de Eerste Wereldoorlog (zie fotobijlage 18). 7 juli 1916 kreeg Charles Cools (senator ondertussen) toelating voor het herstel van zijn woning naar plannen van Edward Careels (gedateerd 1 februari 1916), met goedkeuring van de lokale bouwraad (17 februari 1916). Deze woning werd in 1959 gesloopt en vervangen door een winkel met appartementen naar plannen van de Berchemse architect Paul Beniest.⁶² De ramen op de verdiepingen zijn geïnspireerd op die van het tegenoverliggende stadhuis.

---

⁶⁰ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 555, dossier 1921/187; doos 557 dossier 1922/109; doos 559 dossier 1923/001; doos 563 dossier 1924/064; doos 604 dossier 97/031; Algemeen Rijksarchief, Dienst der Verwoeste Gewesten dossier 5686; LENS A. 1971: *Lier in oude prentkaarten*, Zaltbommel, nummer 4; LENS en MORTELMANS 1980, 38. LENS A. 1954: De geschiedenis van het brouwersambacht te Lier, 't Land van Ryen, 97-113 en 176-187; 1955, 12-29; <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/10333> en <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/10334> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

⁶¹ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 540 dossier zonder nummer; <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/10335> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

⁶² Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 541 en 542, dossier zonder nummer; doos 715 dossier 189/02; <http://www.kempenserfgoed.be/erfgoed/62701-lier-huis-cools?type=recent> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

Grote Markt 24-26

Anno 1914 bevond zich op de Grote Markt 24-25 een neoclassicistisch gevel (het Hotel du Commerce) en op de Grote Markt 26 het Faro Huis, eveneens met een neoclassicistisch gevel. Dit laatste was sedert 1734 in bezit van de stad en ingericht als wachtpost voor de gewapende macht tot het in 1814 door de Fransen in brand werd gestoken. Na de wederopbouw in 1830 werd het ingericht als octrooibureau en in 1851 verbouwd tot burgerhuis (geboortehuis van kunstschilder baron Isidoor Opsomer, 19 februari 1878). Vanaf eind 19de eeuw tot 1914 werd het gebruikt als wachtzaal voor de stoomtram. Beide gebouwen werden in 1914 totaal vernield.

11 februari 1926 kreeg de weduwe van senator Ernest Bergmann – Van Acker toelating voor de heropbouw van een gebouw, bestaande uit een hotel (Hotel du Commerce, Grote Markt 24-25) en een burgerhuis (het voormalig Faro huis, Grote Markt 26) naar plannen van architect Emilius Heylen uit Berchem, gedateerd 15 mei 1924 (zie fotobijlage 43). In 1949 werd een aanvraag voor een neon lichtreclame aan de woning Grote Markt 26 nog geweigerd door stadsbouwmeester Jozef Meulepas omwille van esthetische redenen (enkel namen van zaken waren toegelaten), verwijzend naar het afschuwelijk uitzicht van de Grote Markt van Mechelen. Het hotel brandde af in 1974 en werd nadien vervangen door een historiserende nieuwbouw. Het huis aan de Grote Markt 26 werd in 2012-2013 gesloopt en vervangen door een nieuwbouw.⁶³

Grote Markt 27

Het huis "De Valk" werd voor het eerst vermeld in 1417 en was het grootste deel van de tijd een gasthof. In 1872 werd het de hoofdzetel van de Katholieke Kring. Het gebouw, anno 1914 met neoclassicistische lijstgevel, werd totaal vernield tijdens de Eerste Wereldoorlog en na verschillende ontwerpen, onder meer in neotraditionele stijl en art deco, werd het heropgebouwd in 1923 in opdracht van Fr. Van den Brande, naar plannen van architect J. Van Peborgh.⁶⁴

Grote Markt 29

Begin 20ste eeuw bevond zich aan de Grote Markt 29 een neoclassicistische woning met winkelpui, die vernield werd tijdens de Eerste Wereldoorlog. De eigenaar F. Crets liet reeds tijdens de oorlog verschillende gevelontwerpen maken (zie fotobijlage 44) en 7 april 1916 kreeg hij toelating om de woning te herbouwen naar plannen van architect J. Flerackers (gedateerd 22 februari 1916 en 27 februari goedgekeurd door de lokale bouwraad). Volgens een bijhorende nota van de architect was de voorgevel volledig in hardsteen opgevat (eerste bouwlaag in geciseleerde blauwe hardsteen van Escozijn of Zoniën, de rest in Roche, Euville of gelijkaardig). In realiteit zal de voorgevel deels in baksteen uitgevoerd worden. De ornamenten waren volgens diezelfde nota van de hand van Jan Gerrits (beeldhouwer-ornamentist uit Antwerpen), het schrijnwerk werd uitgevoerd in eik (natuur), het dak met schaliën en de ijzeren balkonleuningen door een kunstschilder. De woning werd – volgens een datumsteen in de gevel – pas in 1921 voltooid. In 1934 werden de twee ramen op de begane grond verlaagd naar plannen van architect Eugene Van Ouytsel.⁶⁵

---

⁶³ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 563 dossiers 1924/064 en 1926/003; doos 634 dossier 125/001; LENS en MORTELMANS 1980, 40-41; <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/10336> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

⁶⁴ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 559 dossier 1922/171; JANSSENS P., Persoonlijk archief; VERMEIREN s.d. [1927], s.p.; <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/10337> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

⁶⁵ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 541, dossier zonder nummer en doos 599, dossier zonder nummer; LENS en MORTELMANS 1980, 41; <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/10338> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

Grote Markt 30, 31

In de 18de eeuw vormden de woningen op de Grote Markt 30-31 één geheel, genaamd "Sint-Krispijn", naar de patroon van de schoenmakers. Dit gebouw werd vernield tijdens de Eerste Wereldoorlog. Architect Cornelius Sol maakte 21 juli 1915 plannen voor de historiserende heropbouw van het winkelhuis op nummer 30, in opdracht van mej. L. Paul (zie fotobijlage 45) maar deze plannen werden niet goedgekeurd door het stadsbestuur omdat ze niet beantwoordden aan de voorwaarden voor gebouwen in de voornaamste wijken van de stad (niet de vereiste breedte en onvoldoende grote plaatsen en vertrekken voor openbare gezondheid). Ze bleven dus onuitgevoerd. De uitgevoerde plannen werden ook opgemaakt door Cornelius Sol.⁶⁶

Grote Markt 32

In het huis "Wolfken" bevond zich in de 19de eeuw een gekende tabakswinkel en later een druk bezochte herberg. Dit huis met neoclassicistische gevel werd vernield tijdens de Eerste Wereldoorlog en in 1922 heropgebouwd met een historiserende topgevel door Octavie Spruyt naar plannen van architect Léon Wellens.⁶⁷ 18 november 1936 kreeg J. Van Ooyen toelating voor een moderne cafépui naar ontwerp van architect M. Flerackers (gedateerd 29 september 1936), ondanks negatief advies van stadsbouwmeester Jozef Meulepas omdat de voorgestelde werken de gevel ontsierden. Het Provinciaal Comité voor Monumenten en Landschappen verzette zich echter niet omwille van het beperkte belang van de gevel.⁶⁸

Grote Markt 33

Tijdens de 19de eeuw stond hier een neoclassicistische woning, het woon- en sterfhuis van de Lierse historicus en letterkundige Anton Bergmann, die vernield werd in 1914. 31 augustus 1923 kreeg de weduwe Pouppez de Kettenis toelating om het huis "De zeven sterren" te herbouwen naar plannen van een Mechels architect, gedateerd 17 oktober 1922 (zie fotobijlage 46). Dit voorgevelplan werd niet uitgevoerd maar de algemene structuur van de gevel en de winkelpui sluiten wel aan bij het uitgevoerde ontwerp.⁶⁹

Grote Markt 34-35

Hier bevond zich in de 19de eeuw het herenhuis De Gulden Leeuw, waar burgemeester George Bergmann woonde. Het huis werd vernield in 1914 en 2 februari 1923 kreeg diens zoon, senator Ernest Bergmann – Van Acker toelating voor de heropbouw van twee identieke winkelhuizen naar ontwerp van architect Bernard De Meyer-Charle. Deze woningen werden gerealiseerd (zie fotobijlage 47) maar voor 1988 gesloopt en vervangen door de huidige bebouwing.⁷⁰

Florent Van Cauwenberghstraat 1-5

Op dit perceel stonden oorspronkelijk drie panden: "Keysershoff", "Sint-Joseph" en "Climmende Koey". Het eerste werd ook "Het Hof van Colibrant" genoemd, naar de toenmalige eigenaars en opgetrokken circa 1400. Het was een vroeg voorbeeld van een burgerlijk stenen gebouw in Lier, oorspronkelijk reikend tot aan de stadsvest. Volgens oude foto's van circa 1900 bestond het uit een diephuis met puntgevel van vier traveeën onder

⁶⁶ Architectuurarchief Provincie Antwerpen, Archief Cornelius Sol; Stadsarchief Lier Bouwingen doos 540, dossier zonder nummer en 1920, eerste halfjaar; LENS A. en MORTELMANS J., *Gids voor oud Lier*, Antwerpen, 1980, 41; <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10339> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

⁶⁷ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 556, dossier 1922/37; LENS en MORTELMANS 1980, 42; <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10340> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

⁶⁸ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 608 dossier 100/060.

⁶⁹ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 560 dossier 1923/037; LENS en MORTELMANS 1980, 42; <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10341> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

In een ander archiefdossier is de uitgevoerde geveltekening bewaard maar zonder enig opschrift (Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 559 dossier 1923/035a).

⁷⁰ Architectuurarchief Provincie Antwerpen, Archief Bernard De Meyer; Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 559 dossier 1923/001; WILLEMS F. e.a. 2010: *Bergmann en Berckmans. Schetsen en beelden uit het 19de-eeuwse Lier*, Lier, 20-23.

een steil zadeldak, met spitsboogvelden boven de rechthoekige muuropeningen (bewaard in huidige gevelopstand). De panden werden bij Koninklijk Besluit van 20 september 1900 onteigend voor de bouw van een P.T.T.-kantoor, en nadien grotendeels gesloopt en vervangen door een neogotisch gebouw met integratie van elementen van het vroegere "hof" en verwijzingen naar de Brabantse hooggotiek (bouwaanvraag van 1903 naar plannen van ingenieur Alfons Van Houcke, en ingehuldigd in 1904). Dit posthotel werd sterk beschadigd in 1914 en tien jaar later heropgebouwd (met woning) naar plannen van hoofdbouwmeester M. Delacroix van het *ministerie der posterijen* (gedateerd 17 oktober 1923) met behoud van het vooroorlogse uitzicht. 8 mei 1982 werd het bij Ministerieel Besluit beschermd als monument en midden jaren 1980 volgde een grondige restauratie.⁷¹

Grote Markt 36

Dit huis genaamd "D'Eycken Boom" werd voor 't eerst vermeld in 1440 als "Den Inghel". Bij akte van 5 september 1502 werd het verkocht aan het rederijdersgezelschap "de Groeyende Boom". Oorspronkelijk bestond het uit twee afzonderlijke woningen (in 1557 werd de achtergebouw apart verkocht). In 1638 werd het huis fel beschadigd en in 1709 herbouwd in late barokstijl. Verregaande veranderingen volgden in 1764-1765, waarbij onder meer het achterhuis terug werd aangekocht en aangepast aan het hoofdgebouw, en de vergaderzaal op de bovenverdieping vergroot. In 1793 deed het bovenlokaal dienst als tekenschool. Tijdens de Franse overheersing werd het verkocht als nationaal goed en in de periode 1840-1919 was het eigendom van een Lierse brouwersfamilie. In 1908 onderging de voorgevel een restauratie met tussenkomst van de stad.

De woning overleefde de Eerste Wereldoorlog grotendeels onbeschadigd. Ook tijdens het interbellum hechtte het stadsbestuur veel waarde aan deze gevel. In 1920 weigerde het stadsbestuur een uithangbord omdat dit het uitzicht van het gebouw zou schaden, in 1922 gaf ze wel toelating om het dak te herstellen en een blind raam in de zijgevel te openen. Een aanvraag uit 1926 om de bestaande inkomdeur te veranderen werd dan weer verworpen, ondanks het akkoord van de Lierse kunstschilder Isidoor Opsomer als lid van het Provinciaal Comité voor Monumenten en Landschappen. Een tweede aanvraag uit 1929 tot verandering van de begane grond (ramen met gebogen in plaats van rechte middenkalven zoals bij de deur, en dezelfde bovenlichten voor ramen en deur) werd wel toegelaten, na goedkeuring door de bouwraad 26 november 1928. De stad bleef ook de volgende jaren nauw toezien op deze gevel: in 1948 werd een aanvraag voor een reclamebord vanuit esthetisch oogpunt geweigerd en een jaar later vroeg het stadsbestuur om de werken aan de voorgevel onmiddellijk stop te zetten en de voorgevel in oorspronkelijke staat terug te brengen. 27 mei 1971 werd het gebouw bij Koninklijk Besluit beschermd als monument. In 1985-1986 volgde een grondige restauratie naar ontwerp van architectenbureau R. Steenmeyer.⁷²

Grote Markt 37

Het huis genaamd "Het Groenhuys" is de voormalige gildekamer van de Voet- of Kruisbooggilde. Het was van oudsher ingericht als herberg en gasthof met een afzonderlijke kamer voor de gilde. Eind 18de eeuw werd het door de Fransen aangeslagen en openbaar

---

⁷¹ Stadsarchief Lier Bouwingen 1903; doos 561 dossier 1923/088 en doos 564 dossier 1924/094; CLOQUET L. s.d.: *Maisons anciennes de Belgique*, Gent, 59; s.n. 1903 : L'Ancien hôtel Colibrant à Lierre, *Bulletin des métiers d'art*, II, 289-293; s.n. 1904-1905 : Le nouvel hôtel des postes de Lierre, *Bulletin des métiers d'art*, IV, 173-177; LEURS S. 1935 : *Ars Belgica III*, Lier-Antwerpen, 22; STOCKMANS J.B. 1904 : *Het geslacht Colibrant en zijn Steen te Lier*, Lier; <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10289> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

⁷² Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 549, dossier 1920/92; doos 557 dossier 1922/90; doos 572 dossier 1926/180; doos 580 dossier zonder nummer; doos 629 dossier 120/026; doos 637 dossier 128/001; Administratie Ruimtelijke Ordening en Leefmilieu, Bestuur voor Monumenten en Landschappen, restauratiedossier; s.n. 6 maart 1986: D'Eycken Boom prachtig gerestaureerd, *Gazet van Antwerpen, Regio Antwerpen*, 23; LENS A. 1987: D'Eycken Boom te Lier, *De woonstede door de eeuwen heen*, 74.2, 1-16; LENS en MORTELMANS 1980, 43-46; VERMEIREN s.d. [1927], s.p.; <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10342> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

verkocht. Vanaf 1849 werd het uitgebaat als "Hôtel de Brabant".⁷³ 15 maart 1928 kreeg de Lierse Duivenbond toelating om deze woning om te vormen tot een horecagelegenheid met een pui naar plannen van architect Bernard De Meyer-Charle (gedateerd 11 januari 1928). Een jaar later (27 juni 1929) werd ook een glazen afdak toegestaan naar plannen van architect Gustave Brion (gedateerd 29 maart 1929). Tijdens het laatste kwart van de 19de eeuw werd de gevel ontpleisterd en 8 mei 1992 werd het pand beschermd als monument bij Ministerieel Besluit.⁷⁴

Grote Markt 38

Oorspronkelijk stonden op dit perceel twee panden: "de Cleyne" en "de Groote Haen" die afbrandden op 14 oktober 1595 tijdens de Lierse Furie, de kortstondige maar gewelddadige inname van de stad door het Staatse leger tijdens de Nederlandse Opstand. In de 17de eeuw werden de panden ingericht als brouwerij. In 1908 werd de bestaande bebouwing afgebroken en door de drukkersfamilie Van In-Mertens heropgebouwd als woning "Rome" naar ontwerp van architect Philippe Van Boxmeer.⁷⁵ 8 mei 1992 werd dit pand beschermd als monument bij Ministerieel Besluit.

Grote Markt 39

Hier bevond zich destijds het huis "De Wildeman". 17 januari 1929 gaf het stadsbestuur toelating aan Jos. Van In om de bestaande neoclassicistische woning ingrijpend te verbouwen tot burelen en magazijn voor zijn uitgeverij, naar plannen van stadsbouwmeester Jozef Meulepas, gedateerd 6 november 1928 (zie fotobijlage 48). Het voorgevelplan komt overeen met de uitgevoerde toestand, met uitzondering van een kleine puntgevel, die op vraag van het Provinciaal Comité voor Monumenten en Landschappen (15 januari 1929) vervangen werd door vier dakkapellen. In mei 1956 kreeg de N.V. Van In toelating voor een nieuw winkelinterieur (boekhandel) naar plannen van C.L. Brodzki (zie fotobijlage 49) maar hiervan bleef niets bewaard. Na 1986 werd het pand ingrijpend verbouwd (vier bouwlagen in plaats van vijf) met ook een aantal aanpassingen aan de gevel.⁷⁶

Grote Markt 40

Hier bevonden zich tot 1953 twee woningen met neoclassicistische lijstgevel (zie fotobijlage 11) die in de jaren twintig beperkte verbouwingen ondergingen.⁷⁷ 25 september 1953 kreeg tandarts Albert Cornelis toelating om deze twee huizen te verbouwen tot één woning naar plannen van de Antwerpse architect Frans Laporta, gedateerd augustus 1953.⁷⁸

Grote Markt 41, 42

De woningen "Clynen Palmboom" en "Den Palmboom" zouden dateren uit 1717. In 1744 waren ze in eigendom van notaris J. Fr. Berckmans en op 23 maart 1750 werden ze aangekocht door de Bakkersgilde, vandaar ook de benaming "Bakkershuis". In juli 1798 werden de woningen door de Fransen publiek verkocht. Vóór de Eerste Wereldoorlog waren ze respectievelijk ingericht als herberg "Café Central" en "Belle Vue". Een aanvraag uit 1926 om de bestaande voordeur van Belle Vue te veranderen door een dubbele (naar ontwerp van Lodewijk Van Boeckel) werd niet toegelaten na negatief advies van het Provinciaal Comité voor Monumenten en Landschappen. Vier jaar later werd een verbouwingsaanvraag van Het Vlaamsch Huis voor nummer 41-42 (naar plannen van de

⁷³ LENS en MORTELMANS 1980, 46-47;

<https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10343> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

⁷⁴ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 576 dossier zonder nummer; doos 583 dossier zonder nummer.

⁷⁵ Stadsarchief Lier Bouwingen, 1908; LENS en MORTELMANS 1980, 47;

<https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10344> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

⁷⁶ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 580 dossier zonder nummer; doos 701 dossier 175/01;

<https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10345> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

⁷⁷ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 578 en 583 dossiers zonder nummer.

⁷⁸ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 672 dossier 151/27.

Mechelse architect J. Lauwers) wel goedgekeurd door het Provinciaal Comité voor Monumenten en Landschappen en toegelaten. Deze werken omvatten de toevoeging van het opschrift "Vlaamsch Huis" boven de kroonlijst, een kelderraam, de vervanging van de kleine roede-verdeling onderaan de vensters van de begane grond door grote ramen, en nieuwe deuren. 25 maart 1939 kreeg Ch. Willems toelating om dit huis om te bouwen tot twee woningen. 19 augustus 1980 werd het pand beschermd als monument bij Koninklijk Besluit.⁷⁹

Grote Markt 43

Het huis genaamd "Venus Bergh" (in de 19de eeuw gekend als "den Arend") dateert uit het vierde kwart van de 18de eeuw met 19de-eeuwse toevoegingen. 8 mei 1992 werd het beschermd als monument bij Ministerieel Besluit.⁸⁰

Grote Markt 44

Het voormalige "Colveniershuys" (gildehuis van de Kolveniers of Busschieters) werd eind 18de eeuw door de Fransen aangeslagen en verkocht onder de benaming "'t Wit Kruis". Eind 19de eeuw bevond zich hier een huis met een neoclassicistische gevel en het opschrift "De Hesp". In 1913 werd toelating verleend voor de bouw van een historiserende burgerwoning naar ontwerp van architect Edward Careels met smeedijzerwerk van de Lierse kunstsmid Lodewijk Van Boeckel.⁸¹

Grote Markt 46

Huis "Sinte Huybreght" werd verwoest tijdens de Eerste Wereldoorlog. 20 april 1922 kreeg G. Alaers toelating voor de heropbouw naar plannen van architect Léon Wellens (gedateerd 1 maart 1922 en goedgekeurd door de lokale bouwraad 7 maart 1922).⁸²

Grote Markt 47

Het huis met de naam "In den Engel" (in de volksmond "Dry Papegaykes") werd verwoest tijdens de Eerste Wereldoorlog. 6 mei 1920 kreeg juffrouw Van Ocken toelating voor de heropbouw van een winkelhuis naar plannen van architect Edward Careels (gedateerd 1 maart 1920).⁸³

Grote Markt 48

Het huis genaamd "Het Schildeken" of "Sint-Merten" werd verwoest tijdens de Eerste Wereldoorlog. 20 april 1917 kregen de kinderen Van Wassenhoven toelating voor de heropbouw van een winkelhuis, genaamd "De Gouden Ring" naar ontwerp van architect J.B. Van Bouchout, gedateerd 10 augustus 1916 en 3 februari 1917 goedgekeurd door de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen. Hiervoor werden verschillende alternatieve ontwerpen van de winkelpui gemaakt (zie fotobijlage 50-51). Het belang dat gehecht werd aan die winkelpui bleek ook nog in 1942 toen de dochters Van Wassenhoven een rolluik en zonnetent lieten installeren naar plannen van Eugène Van Ouytsel. Hiertegen kwam verzet, in het bijzonder omdat hiervoor blauwhardstenen lijstwerk diende te verdwijnen. De lokale bouwraad stelde voor de eigenaars te verplichten alles in de oorspronkelijke toestand te herstellen maar volgens Van Ouytsel was er geen alternatief en hij beloofde er in de toekomst voor te zorgen dat de gevels in hun oorspronkelijke stijl bleven, voor zover dat in zijn macht lag. Voor de zonnetent adviseerde de Antwerpse

---

⁷⁹ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 573 dossier 1926/229; doos 587 dossier zonder nummer; doos 613 dossier 103/026; LEONARD E., Persoonlijk archief; LENS en MORTELMANS 1980, 47-48; <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10346> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

⁸⁰ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10347> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

⁸¹ Stadsarchief Lier Bouwingen, 1913, tweede halfjaar; LENS en MORTELMANS 1980, 48-49; <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10348> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

⁸² Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 556, dossier 1922/1; LENS en MORTELMANS 1980, 49; <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10349> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

⁸³ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 550, dossier 1920/117; <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10350> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

architect Jos Ritzen (waarschijnlijk als lid van het Provinciaal Comité voor Monumenten en Landschappen) het stadsbestuur dat er geen bezwaar was mits geen felle kleuren of reclameopschriften gebruikt werden. 8 november 1955 kregen de uitbaters toelating voor een nieuwe winkelpui naar plannen van architect Richard De Bruyn (zie fotobijlage 52) maar deze werd nadien ook gewijzigd.⁸⁴

Grote Markt 49

Destijds bevonden zich hier twee woningen: "De Bonte Mantel" en "De Cleyne Bonte Mantel" maar anno 1914 stond hier één huis met neoclassicistische gevel en winkelpui. Dit werd totaal verwoest tijdens de Eerste Wereldoorlog. 17 maart 1921 kreeg Fr. Verwilt – Wouters toelating voor de heropbouw van de woning naar plannen van architect F. Flerackers op voorwaarde dat de boog boven het venster van de puntgevel verdween (een opmerking van het Provinciaal Comité voor Monumenten en Landschappen).⁸⁵

Grote Markt 50

Hier bevond zich destijds het huis genaamd "De Rooden Os" of "De Mooriaan" / "Het Moorke", dat totaal vernield werd tijdens de Eerste Wereldoorlog. 27 juli 1922 kreeg Jos Uittenbroeck toelating voor een heropbouw als tabakswinkel, naar plannen van architect Gustaaf Careels (gedateerd 22 maart 1922). Datzelfde jaar kreeg de eigenaar ook toelating voor een lichtreclame ("Margarine Belgica") op de nok, goedgekeurd door de provinciale bouwmeester Edward Careels. Als argument haalde de aanvrager aan dat dit de enige financiële tegemoetkoming betekende voor de enorme financiële opoffering die de heropbouw van deze woning geëist had. In 1952 werd het bouwvallig geworden beeld van "het moorke" vervangen door een beeld van een schaapje van de Lierse kunstenaar Jan Van den Brande (verwijzend naar de winkel in wolartikelen die daar sinds midden jaren twintig gevestigd was). De woning werd hernoemd "In 't Schaapje". In 1959 kreeg het huis de huidige moderne winkelpui naar plannen van architect Antoon Sol.⁸⁶

Grote Markt 51

De woning aan de Grote Markt 51 (op de hoek van de Lisperstraat) bleef grotendeels gespaard tijdens de Eerste Wereldoorlog. 12 februari 1920 kreeg E. Dierckx toelating om dit winkelhuis (genaamd "Den Pelgrim") te verbouwen naar plannen van architect J.B. Van Bouchout (gedateerd 20 januari 1920). Hierbij werden onder andere twee vensters in de Lisperstraat, onderaan de puntgevel vervangen door een winkelpui. 30 oktober 1935 kreeg de weduwe Dierckx toelating om dit pand te voorzien van een winkelpui naar plannen van architect Cornelius Sol (zie fotobijlage 53). Het Provinciaal Comité voor Monumenten en Landschappen gaf weliswaar ongunstig advies omdat het ontwerp te modern was voor de Grote Markt waar volgens het bouwreglement enkel in de bestaande stijlen mocht gebouwd worden, maar dit advies was laattijdig en werd dus niet meegenomen. 29 september 1947 werd een moderne winkelpui naar plannen van architect François Wollants wel geweigerd vanuit esthetisch oogpunt maar 19 april 1948 kreeg J. Dierckx toch toelating voor de uitvoering hiervan (zie fotobijlage 54).⁸⁷

Grote Markt 52

De woning aan de Grote Markt 52 vormde destijds met nummer 51 "De Coninck van Spagnien". In het vierde kwart van de 19de eeuw werd een neoclassicistische woning

---

⁸⁴ Stadsarchief Lier Bouwingen doos 543, dossier zonder nummer; doos 617 dossiers 107/19-20; doos 694 dossier 168/04; LENS en MORTELMANS 1980, 49; <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10351> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

⁸⁵ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 552, dossier 1921/38; LENS en MORTELMANS 1980, 49-50; LENS 1986, 142; <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10352> (geraadpleegd op 30 maart 2017)

⁸⁶ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 557 dossier 1922/107; doos 559 dossier 1922/161; doos 666 Dossier 149/31; <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10353> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

⁸⁷ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 548, dossier 1920/17; doos 603 dossier zonder nummer; doos 624 dossier 115/038; doos 717 dossier 191/16.

opgetrokken, die tot op heden bewaard bleef. De gevel werd wel ontleisterd en in 1948 maakte men een winkelpui naar plannen van architect Eugeen Van Ouytsel.⁸⁸

Grote Markt 53

Hier bevond zich destijds het huis "Sint-Hubertus", het eerste gilدهuis van de bakkers (eind 17de eeuw). In het vierde kwart van de 19de eeuw werd een neoclassicistische woning opgetrokken, die tot op heden bewaard bleef. De gevel werd wel ontleisterd en in 1931 maakte men een winkelpui naar plannen van architect Eugeen Van Ouytsel.⁸⁹

Grote Markt 54

Op deze locatie bevond zich vanaf begin 15de eeuw het vleeshuis. Volgens C. Van Lom werd het eerste gebouw opgetrokken in 1418 door Selis de Laet "in gewrachte poteerden", afgedekt met stro, en in gebruik genomen in 1423. In 1451-1454 werd het volledig verbouwd met steen en afgedekt met leien. Het gebouw behield deze functie tot de Franse Revolutie. In de 19de eeuw werd het gebruikt als onderkomen voor de "Société littéraire" en de tekenschool, de kelder werd ingericht voor de politiediensten en de bovenzalen voor het vredegerecht. Circa 1834 onderging het gebouw een verbouwing tot een bepleisterde lijstgevel van vijf traveeën en twee bouwlagen onder een steil schilddak maar reeds eind 19de eeuw keurde de KCM restauratieplannen goed van stadsbouwmeester F.H. Cox. Het gebouw kwam relatief onbeschadigd uit de Eerste Wereldoorlog maar toch werd de voorgevel nadien afgebroken en werd het gebouw in 1920 in zijn oorspronkelijke stijl heropgebouwd naar plannen van architect Gustave Careels (gedateerd 17 april 1920, en goedgekeurd door de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen). Men baseerde zich hiervoor op oude iconografische afbeeldingen, zoals een schilderij van Joos De Momper (zie fotobijlage 5). In deze nieuwe gevel werd ook een gedenkteken voor de overleden strijders voor het vaderland geïntegreerd, van de Antwerpse beeldhouwer Jan Gerrits.⁹⁰ De stenen leeuwen op de balustrade van het bordes zijn afkomstig van het stadhuis. 19 augustus 1980 werd het gebouw bij Koninklijk Besluit beschermd als monument.

Grote Markt zonder nummer (Verloren Kost)

De Verloren Kost is een waterpoel die in 1419 overwelfd werd (twee tongewelven op een arcade met zes bogen), en die zich bevindt tussen de vleeshal en het stadhuis, ondergronds.

Grote Markt 54B en Koning-Albertstraat 2

Op de hoek van de Grote Markt en de Koning-Albertstraat stonden destijds de huizen "Het Schildecken", "De Clocke" en een deel van "Live Vrouwken". 3 april 1924 kreeg Van den Wijngaert-Fastre toelating voor de bouw van drie huizen op de hoek van de Grote Markt en de Koning-Albertstraat naar plannen van architecten F. Flerackers en zoon (gedateerd 3 april 1924). Waarschijnlijk werd hiervan enkel de middelste woning uitgevoerd (zie fotobijlage 55) aangezien de gemeenteraad 5 april 1924 besliste om een deel van dit perceel aan te kopen voor de verbreding van de Koning-Albertstraat. Naar verluidt werd

---

⁸⁸ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 633 dossier 124/007; LENS en MORTELMANS 1980, 50; <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10354> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

⁸⁹ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 588 dossier zonder nummer; LENS en MORTELMANS 1980, 50; <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10355> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

⁹⁰ Stadsarchief Lier Gemeenteraadsverslagen 05/06/1920 en 28/9/1920; Bouwingen, 1920, eerste halfjaar; Algemeen Rijksarchief, Dienst der Verwoeste Gewesten dossier 5678; DEPUYDT K. en BEYAERT H. 2006: *Het vleeshuis van Lier, Grote Markt 54: bouwhistorisch onderzoek*, onuitgegeven oefening Monumenten- en Landschapszorg, Antwerpen; LENS A. en MORTELMANS J. 1979: *Lier in oude prentkaarten, deel II*, Zaltbommel, nummer 10; LENS en MORTELMANS 1980, 50-52; S.N. 1899: *Bulletin des commissions royales d'art et d'archéologie*, 129; VAN DEN BRANDE Y. 1983: *Historische nota gevoegd bij restauratiedossier*, onuitgegeven; <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10356> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

de bestaande woning gebouwd na 1924 op de verlegde rooilijn, naar ontwerp van architect Edward Careels.⁹¹

Grote Markt 55

Hier bevond zich destijds het huis "Het Live Vrouwken" of "In de Klok". Deze woning werd vernield tijdens de Eerste Wereldoorlog en nadien heropgebouwd.⁹²

Grote Markt 56

Destijds bevond zich hier de brouwerij "De Vijfhoek", mogelijk de stadsbrouwerij, later herberg "'t Lieve Vrouwke" (naam ontleend aan de aanpalende woning). Deze woning werd beschadigd tijdens de Eerste Wereldoorlog maar pas in 1930-1931 grondig verbouwd.⁹³ 16 oktober 1930 kreeg de Lierse bouwondernemer Jules Van Gasse toelating om de bouwvallig verklaarde gevel van de woning van Louis Rutten af te breken en te herbouwen, na gunstig advies van het Provinciaal Comité voor Monumenten en Landschappen 6 oktober 1930 (mits enkele opmerkingen van de Lierse kunstschilder Isidoor Opsomer).⁹⁴

Grote Markt 57

Oorspronkelijk bestond dit complex uit twee verschillende gebouwen namelijk het "Schaakberd" en het "Klein Schaakberd". Eerst genoemde was oorspronkelijk vermoedelijk een burgerwoning, voor 't eerst vermeld in 1426 en in de 16de eeuw omgevormd tot brouwerij; laatst genoemde is 1606 gedateerd door muurankers, mogelijk verwijzend naar de verbouwing waarbij dit gebouw verenigd werd met het "Schaakberd". Het complex werd door de stad aangekocht in 1912. Na de Eerste Wereldoorlog – waarin deze gebouwen grotendeels gespaard bleven – werd het "Klein Schaakberd" tijdelijk ingericht als postkantoor. Architect J. Van Peborgh maakte reeds begin jaren twintig plannen voor restauratie en verbouwing tot politiekantoor maar de Dienst der Verwoeste Gewesten subsidieerde dit niet omdat deze plannen veel verder gingen dan herstel van oorlogsschade. Uiteindelijk volgde pas in 1931-1937 een grondige restauratie naar ontwerp van Van Peborgh, waarna het complex werd ingericht voor stads- en politiediensten.⁹⁵ 20 februari 1939 werd dit pand bij Koninklijk Besluit beschermd als monument.

Grote Markt 58

Volgens Ch. Van Lom in zijn "Beschrijving der stad Lier", bezat de stad reeds vóór 1200 een stad- of raadhuis maar dit wordt niet bevestigd door andere bronnen. Ten gevolge van de bloeiende lakennijverheid richtte men in 1367 een lakenhal op met toonzalen voor de lakenhandelaars en een vergaderzaal, evenals burelen voor het magistratuur. Het "Domus Scabinorum" was een rechthoekig gebouw (30 op 10 meter) met onder het dak een gekanteelde weergang met kraagtorentjes zoals te zien op het 16de-eeuws schilderij van Joos De Momper (zie fotobijlage 5). In 1369 volgde de bouw van een gotisch belfort naar ontwerp van de Mechelse bouwmeester Hendrik Mijs. Deze eerste fase resulteerde in een bescheiden vierkante toren met houten afdekking, belegd met leien. In de tweede fase, gestart in 1411 (volgens F. Donnet 1441) volgde een gedeeltelijke afbraak van de bestaande toren en een uitbouw tot zijn huidige vorm. Het belfort had als wachttorenen een

⁹¹ Stadsarchief Lier Gemeenteraadsverslagen 5/4/1924; Bouwingen, doos 562 dossier 1924/046; <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10357> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

⁹² <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10358> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

⁹³ Provinciaal Archief Antwerpen, Gebouwen, Lier, Grote Markt nummer 58; LENS en MORTELMANS 1980, 54-55; <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10359> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

⁹⁴ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 588 dossier zonder nummer.

⁹⁵ Stadsarchief Lier Oude plans nummer 91; Algemeen Rijksarchief, Dienst der Verwoeste Gewesten dossier 5680; DONNET F. 1914: *Inventaris der kunstvoorwerpen bewaard in openbare gebouwen*, Antwerpen, 1142; LENS 1971, nummer 12; LENS en MORTELMANS 1980, 55; VAN CELST M., REYNS N. en BRUGGEMAN J. 2012: *Bouwhistorisch onderzoek : Lier-Grote Markt 57, 't Schaeckberd*, Bornem; VERMEIREN A. 1911: Openbare werken te Lier in XIV en XV, *Lyrana*, 293-302; <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10360> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

zelfstandige functie en plaats naast de lakenhal, die in 1418 werd omgevormd tot stadhuis, toen de lakenhal werd overgebracht naar het Vleeshuis. Sindsdien volgden verscheidene veranderingen en vergrotingen.

Grondige herstellingen bleken noodzakelijk in het tweede kwart van de 18de eeuw en de opdracht werd toevertrouwd aan Jan Pieter Van Bourscheit, de Jonge. De werken vatten aan in 1740 onder leiding van de Lierse aannemer C. Van Everbroeck. Van het oorspronkelijke gebouw zou bewaard blijven wat kon hergebruikt worden. De voor- en achtergevel zijn echter nieuw. Het onderscheid tussen oud en nieuw is duidelijk in de zijgevels waar de vensters werden gelijkgemaakt aan die van de voor- en achtergevel. Uiteindelijk bleef voornamelijk een gedeelte van de binnenmuren en funderingen van de oude constructie bewaard. De voorpui werd geplaatst in 1742. In 1744 – het jaar dat de gevels voltooid werden – kregen de smeden C. Marckx en Jan Verbuecken opdracht tot het vervaardigen van een ijzeren leuning naar ontwerp van J.P. Van Bourscheit, die een jaar later geplaatst werd.

In de 19de eeuw volgden enkele verfraaiingswerken zoals de vervanging van twee stenen leeuwen op de blauwhardstenen postamenten van het balkon door beelden van de Gerechtigheid en de Voorzichtigheid naar ontwerp van F. De Vriendt (in 1863), en herstellingen door F. Geuens aan de blauwe hardsteen en door Lodewijk Van Boeckel aan de ijzeren afsluiting (in 1890). Tijdens het interbellum werd in de neogotische nis op de rechtse hoek een witstenen beeld van Onze-Lieve-Vrouw geplaatst, naar een ontwerp van B. Gerrits uit 1931-1932. Na de bescherming als monument bij KB van 25 maart 1938 werd het belfort in 1939 gerestaureerd naar ontwerp van Stan Leurs. Een algemene restauratie volgde in 1960-1962 door R. De Bruyn en J. Lauwers, waarbij de beelden van de Gerechtigheid en de Voorzichtigheid vervangen werden door blauwhardstenen siervazen.⁹⁶

Grote Markt 59

Hier bevond zich destijds de herberg "De Roode Fles" of "De Grootte Zael" en later (circa 1856) een kruidenierszaak, die uitgroeide tot koffiebranderij "De Doornenkroon". Dit pand werd volledig vernield tijdens de Eerste Wereldoorlog. 5 oktober 1923 kreeg de weduwe Van Ouytsel-Berghs toelating voor de heropbouw van het winkelhuis "De Roode Flesch" ("stoomkoffiebranderij E. Van Ouytsel-Berghs") naar plannen van architect Eugene Van Ouytsel (gedateerd 14 augustus 1923). Sedert 1963 was in dit gebouw het vredegerecht gevestigd.⁹⁷

Grote Markt zonder nummer (toegangspoort tussen nummer 59 en 60)

Hier bevond zich oorspronkelijk de toegangspoort tot het Sint-Jacobsgasthuis, gesticht circa 1340 voor oude, onbemiddelde lieden. Tot 1816 bestond dit uit verscheidene afzonderlijke huisjes; in 1848 werd het gesloopt en nadien werden de erven verhuurd aan particulieren. De ouderlingen verhuisden naar "De Zon" (Huibrechtstraat 33) en in 1857 naar Bril 4-6. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd deze poort vernield maar nadien heropgebouwd, grotendeels volgens oorspronkelijk uitzicht.⁹⁸

---

⁹⁶ Provinciaal Archief Antwerpen, Gemeentehuizen, Lier; LEONARD E., Persoonlijk Archief; CAREELS E. 1909: *Hotel de ville et beffroi à Lierre, l' Emulation*, 33 en platen XXV-XXVII; CEULEMANS 1980, 18-20; DE BRUYN A. 1973-5, *Het stadhuis van Lier, Gentse bijdragen tot de kunstgeschiedenis*, XXIII, 223-240; DONNET F. 1914, 1132-1145; LENS A. 1951: *Het stadhuis te Lier, 't Land van Ryen*, 49-66; LENS A. 1975: *Lier. Stadhuis en belfort, Toerisme Provincie Antwerpen*, mei, nummer 2, 25-26; LENS en MORTELMANS 1980, 13-23; MAST E. 1888: *Geschiedkundig Liers dagbericht*, Lier, 373; *Monumenten provincie Antwerpen-België*, 1975, 15-16; OSTYN D. 1969: *Het Lierse Belfort 600 jaar, 't Land van Ryen*, 148-152.

<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/10361> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

⁹⁷ Stadsarchief Lier Oude plans nummer 112; Bouwingen, doos 561 dossier 1923/104; LENS en MORTELMANS 1980, 55-57; <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/10362> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

⁹⁸ LENS en MORTELMANS 1980, 57;

<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/10363> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

Grote Markt 60

De Sint-Jacobskapel, ook wel genaamd "Spaanse Kapel" werd in 1383 door het magistraat opgericht bij het Sint-Jacobsgodshuis en toegewijd aan Jacobus de Meerdere. In 1479 brandde de kapel volledig af maar kort nadien werd ze heropgebouwd en in 1582, na de godsdiensttroebelen, heringewijd. Tijdens de 17de eeuw fungeerde ze als parochiekerk voor de Spaanse troepen (onder leiding van de jezuïeten) en na de Franse Revolutie werd ze tijdelijk ingericht als Tempel van de Rede en – na de afschaffing van het bisdom Antwerpen – erkend als parochiekerk voor het noordelijke stadsdeel. In 1812 richtte men ze in tot hulpkerk, vermits de stedelijke raad de Sint-Gummaruskerk als parochiekerk onvoldoende vond. In de 19de eeuw herstelde men de voorgevel, vernieuwde men het interieur en bouwde men een nieuw torentje. Zwaar beschadigd in de Eerste Wereldoorlog (inclusief alle meubilair) werd ze in 1923 heropgebouwd door de Lierse aannemer Florent D'Hulst, naar plannen van de Leuvense architect Frans Vandendael. Kanunnik Raymond Lemaire beïnvloedde deze restauratie sterk als briefwisselend lid van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen. 20 februari 1939 werd de kapel beschermd als monument bij Koninklijk Besluit.⁹⁹

Grote Markt 61

Tot 1914 bevond zich hier "De Oranienboom", een winkelhuis met neoclassicistische lijstgevel. Na de verwoesting tijdens de Eerste Wereldoorlog kreeg J. Van den Ven 4 september 1920 toelating voor de heropbouw van een winkelhuis (genaamd "Den Olifant") naar plannen van architect J.B. Van Bouchout (gedateerd 2 juni 1920).¹⁰⁰

Grote Markt 62

Het huis "De drij Limoenen" dat anno 1914 een neoclassicistische lijstgevel had, werd tijdens de Eerste Wereldoorlog vernield. 28 oktober 1920 kreeg juffrouw Pel toelating voor de heropbouw naar plannen van stadsbouwmeester Alfons Alpaerts (zie inscriptie gevel).¹⁰¹

Grote Markt 63

Op deze plek bevond zich destijds de brouwerij "De Wijngaert". Anno 1914 stond er een winkelhuis dat tijdens de Eerste Wereldoorlog vernield werd. 19 augustus 1920 kreeg A. Peeraer-Spey toelating voor de heropbouw van dit winkelhuis (met een vrij getrouwe reconstructie van de voorgevel) naar plannen van architect Aug. Ceulemans (gedateerd 31 mei 1920).¹⁰²

Grote Markt 64

Het winkelhuis met neoclassicistische gevel dat zich hier anno 1914 bevond, werd vernield tijdens de Eerste Wereldoorlog. Reeds in 1917 werd op dit perceel een huis heropgebouwd (genaamd "Doerne Croon") naar ontwerp van architect M. Flerackers. 25 september 1952 kreeg Van Hoven-Haesebroeckx toelating om de gevel op de begane grond, bestaande uit twee ramen en een deur links, te vervangen door een moderne winkelpui naar plannen van architect Eugene Van Ouytsel.¹⁰³

---

⁹⁹ Algemeen Rijksarchief, Dienst der Verwoeste Gewesten dossiers 9328 en 9330; CEULEMANS 1980, 14; CLAUS K.L. 1956: De jezuïeten en de Spanjaarden te Lier, *'t Land van Ryen*, 86-92; DONNET 1914, 1116-1121; LENS en MORTELMANS 1980, 57-58; MAST 1888, 157;
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/10364> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹⁰⁰ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 551, dossier 1920/161;
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/10365> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹⁰¹ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 551, dossier 1920/148;
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/10366> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹⁰² Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 549, dossier 1920/104;
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/10367> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹⁰³ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 666 dossier 148/27; VERMEIREN s.d. [1927];
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/10368> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

Grote Markt 65

Hier bevond zich de voormalige herberg "De Gulden Cop" of "De Gouden Tas", die vernield werd in 1914. 3 augustus 1922 kreeg de weduwe Dijckmans toelating voor de heropbouw als winkelhuis naar plannen van architect Aug. Ceulemans (gedateerd 24 april 1922). Wanneer de plannen aangepast werden (een mansardedak in plaats van een zadeldak), vroeg stadsbouwmeester Jozef Meulepas om die plannen opnieuw te onderwerpen aan de lokale bouwraad omdat hij niet wist of zij enkel de gevel bekeken dan wel ook het silhouet en de aansluiting met naburige gebouwen. Blijkbaar met resultaat want het huis werd toch met een zadeldak uitgevoerd. 8 mei 1992 werd dit winkelhuis bij Ministerieel Besluit beschermd als monument.¹⁰⁴

Grote Markt 66

Anno 1914 bevond zich op dit perceel een winkelhuis met neoclassicistische gevel die vernield werd tijdens de Eerste Wereldoorlog. Senator Ernest Bergmann – Van Acker kreeg 1 september 1921 toelating voor de heropbouw van een woning naar plannen van architect Léon Wellens (gedateerd 1 september 1920), na goedkeuring door de bouwraad (23 september 1920) en het Provinciaal Comité voor Monumenten en Landschappen. Het betreft een rijkelijke lijstgevel die verwees naar de vernielde woning en ook effectief uitgevoerd werd (zie fotobijlage 56). In 1956 werd een aanvraag voor een moderne winkelpui nog geweigerd maar de woning werd in het derde kwart van de 20ste eeuw toch volledig gesloopt en vervangen door een winkelhuis met historiserende topgevel.¹⁰⁵

Grote Markt 67-68

Hier bevonden zich de huizen "Het Sonneken" en "De Melckstoep" (waar in 1801 de Vlaamsgezinde priester Jan B. David geboren werd), die beide vernield werden tijdens de Eerste Wereldoorlog. De woning op nummer 67 was voor de oorlog één van de weinige bewaarde diephuizen met topgevel maar desondanks werd bij de wederopbouw gekozen voor een relatief moderne vormgeving, zonder enige verwijzing naar de vooroorlogse toestand. Bovendien werd de bestaande rooilijn niet gevolgd maar koos men voor een "afgesneden hoek". 10 juli 1924 kreeg aannemer Lod. Van Rijmenant toelating voor de heropbouw van twee winkelhuizen naar plannen van architect Gustave Brion, mits positief advies van het Provinciaal Comité voor Monumenten en Landschappen.¹⁰⁶

Grote Markt 69

Dit nummer bestaat niet meer. Hoogstwaarschijnlijk waren er op de huidige nummer 67 vroeger 3 huizen.

Grote Markt 70

Het huis genaamd "De Nobel" werd vernield tijdens de Eerste Wereldoorlog. 3 december 1920 kreeg L. Verdonck toelating voor de heropbouw van dit winkelhuis naar plannen van architect J.B. Van Bouchout (gedateerd oktober 1920). Het beantwoordde volgens stadsbouwmeester Jozef Meulepas niet volledig aan het bouwreglement (te smal aan de voorgevel en te kleine vertrekken) maar werd toch toegelaten omdat deze opmerkingen ook opgingen voor het vooroorlogse gebouw.¹⁰⁷

Grote Markt 71

Anno 1914 was in dit huis (genaamd "De Wissel" of "Den Rooden Hoed") een hoedenwinkel gevestigd. Deze neoclassicistische gevel met winkelpui werd vernield tijdens de Eerste Wereldoorlog. 12 juli 1922 kreeg A. Goossens toelating voor de heropbouw van een winkelhuis in eclectische stijl met neo-Vlaamserenaissance-elementen, naar plannen van

¹⁰⁴ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 557 dossier 1922/84; LENS en MORTELMANS 1980, 59; <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10369> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹⁰⁵ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 554, dossier 1921/90; doos 699 dossier 173/13.

¹⁰⁶ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 562 dossier 1924/054; <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10370> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹⁰⁷ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 551, dossier 1920/175; <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10371> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

architect F. Flerackers van 20 juni 1922. Het topstuk van deze gevel werd later verwijderd (zie fotobijlage 67).¹⁰⁸

Grote Markt 72

In het huis "Het Lam" bevond zich reeds begin 20ste eeuw een apotheek. Dit pand met neoclassicistische gevel en winkelpui werd volledig vernield tijdens de Eerste Wereldoorlog (mogelijk met uitzondering van de winkelpui). 20 januari 1921 kreeg Jos Taymans-De Wachter toelating voor de heropbouw van een winkelhuis naar plannen van de Roeselaarse architect Louis Fabri (gedateerd 10 september 1920) mits enkele kleine opmerkingen van het Provinciaal Comité voor Monumenten en Landschappen. De winkelpui werd hierbij volledig gereconstrueerd (of teruggeplaatst), inclusief het beeld van een lam boven de deur.¹⁰⁹

Grote Markt 73

Het huis "Den Engel", anno 1914 met neoclassicistische lijstgevel en winkelpui, werd vernield tijdens de Eerste Wereldoorlog en nadien herbouwd met bakstenen puntgevel.¹¹⁰

Grote Markt 74

Het huis "De Duijf" werd reeds vermeld in 1419. Anno 1914 had het een neoclassicistische lijstgevel die vernield werd tijdens de Eerste Wereldoorlog. In 1920-1921 werd het door Fr. Nagels – Van Camp heropgebouwd als "Drogerij De Duijf" naar plannen van architect Flerackers (M., J. of F.), weliswaar met een iets eenvoudiger topgevel (zie fotobijlage 57).¹¹¹

Grote Markt 75

Het pand aan de Grote Markt 75 vormde samen met nummer 76 "Het Hoefijzer" van begin 15de tot midden 18de eeuw een gekende brouwerij. Anno 1914 was het pand reeds opgesplitst in twee winkelhuizen met neoclassicistische voorgevel die vernield werden tijdens de Eerste Wereldoorlog. Nummer 75 werd heropgebouwd in 1922. Begin 1957 kreeg Paul Vercammen toelating voor een moderne winkelpui naar plannen van architect Richard De Bruyn.¹¹² De bekroning van de topgevel werd later afgebroken (zie fotobijlage 67).

Grote Markt 76 en Vismarkt 1

Het pand aan de Grote Markt 76 vormde samen met nummer 75 "Het Hoefijzer" van begin 15de tot midden 18de eeuw een gekende brouwerij. Anno 1914 was het pand reeds opgesplitst in twee winkelhuizen met neoclassicistische voorgevel die vernield werden tijdens de Eerste Wereldoorlog. 19 augustus 1920 kreeg mej. Mar. Schellekens toelating voor de heropbouw van een winkelhuis naar plannen van architect J.B. Van Bouchout (gedateerd 24 april 1920) (zie fotobijlage 58). Deze plannen werden niet uitgevoerd maar vertonen wel veel gelijkenis met de uitgevoerde plannen (gedateerd 24 juni 1922) die de Brusselse architect L. Sterckx maakte in opdracht van de firma Gebroeders Delhaize (ook al stelde stadsbouwmeester Jozef Meulepas dat de aanvraag niet voldeed, onder andere omdat bepaalde vertrekken te klein waren). In de loop van de tweede helft van de

---

¹⁰⁸ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 557 dossier 1922/109; doos 558 dossier 1922/144; <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10372> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹⁰⁹ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 552, dossier 1921/33; <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10373> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹¹⁰ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10374> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹¹¹ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 550 dossier 1920/142; LENS en MORTELMANS 1980, 60; VERMEIREN s.d. [1927]; <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10375> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹¹² Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 706 dossier 180/20; LENS en MORTELMANS 1980, 60; <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10376> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

twintigste eeuw verdween de indrukwekkende beeldhouwde leeuw boven de deur van de hoektravee.¹¹³

Destijds bevonden zich ook huizen tegen de Hoge Brug (anno 1914 Grote Markt 1-2 en 78) maar deze werden niet heropgebouwd, onder meer om hygiënische redenen.¹¹⁴

1.2.8.3. Rechtestraat

Rechtestraat zonder nummer

De Hoogbrug (Hoge Brug) is gelegen ten zuidoosten van de Grote Markt en speelde een belangrijke functie als verbinding tussen het kerkelijke domein van Sint-Gummarus en de stedelijke administratie. De benaming verwijst naar een gemetste boogbrug met hoger middengedeelte. De eerste stenen brug is vermoedelijk te situeren circa 1421 maar deze werd herhaaldelijk herbouwd of aangepast. In 1842-1843 verving men ze door een draaiende vlakke brug en in 1889 door een ijzeren brug, die in 1914 werd opgeblazen door de Belgische Genie. Ook het huis dat voor de Eerste Wereldoorlog vlak naast de brug stond werd in oktober 1914 vernield door de Belgische genietroepen.

Na de oorlog kocht de stad het perceel voor de aanleg van een nieuwe monumentale stenen brug naar plannen (gedateerd 28 april 1921) van J. Millemcam en Egide Van der Paal (Victor Jacobslei 23, Berchem-Antwerpen). De Dienst der Verwoeste Gewesten kwam tussen in de realisatie hiervan, ondanks kritiek van de Hoog Koninklijk Commissaris die het ontwerp weinig geslaagd vond als "kunstwerk" (in beide betekenissen van het woord) en weinig passend in de lijst van oude gebouwen. Hij vroeg ook om de witte Euvillesteen te vervangen door Belgische blauwe steen. De Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen keurde de plannen wel goed op advies van briefwisselend lid Isidoor Opsomer, een kunstschilder van Lier. De brug werd voltooid in juli 1923 door de Lierse aannemer Gommaar Van Rymenant. In 1940 werd de brug andermaal opgeblazen maar kort nadien hersteld. In 1967 volgde de verbreding en modernisering van de bestaande brug.¹¹⁵

1.2.8.4. Vismarkt

Vismarkt 1

Zie Grote Markt 76

Vismarkt 3

In 1914 stond op deze plek een oud breedhuis dat vernield werd tijdens de Eerste Wereldoorlog. 17 juni 1926 kreeg juffrouw Schellekens toelating voor de bouw van een huis met garage naar plannen van architect Eugeen Van Ouytsel (gedateerd 5 mei 1926 en goedgekeurd door de lokale bouwraad). Vier jaar later reeds, liet ze de garage ombouwen tot winkel.¹¹⁶

Vismarkt 5-9

De bestaande bebouwing op deze percelen werd vernield tijdens de Eerste Wereldoorlog met uitzondering van het Buildragershuisje dat op nummer 9 stond (Zie Felix

---

¹¹³ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 549, dossier 1920/100; doos 558 dossier 1922/160; <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/10377> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹¹⁴ VRIENS L. 1982, 3.1., 3.7.-3.8 en 3.14-3.18; <http://www.kempenserfgoed.be/erfgoed/52703-lier-gerard-de-ridder> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹¹⁵ Stadsarchief Lier Oude plannen nummer 99; Algemeen Rijksarchief, Dienst der Verwoeste Gewesten dossiers 5688 en 9308; LENS en MORTELMANS 1980, 29-30; <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/10319> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹¹⁶ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 572 dossier 1926/124; doos 587 dossier zonder nummer.

Timmermansplein zonder nummer). 3 februari 1923 maakte de Antwerpse architect Emilius Heylen plannen voor de kinderen Schöller (Alb. Schöller en G. Van Noten) voor de heropbouw van twee huizen aan de Vismarkt 5-7 (zie fotobijlage 60) maar deze plannen bleven waarschijnlijk onuitgevoerd.¹¹⁷ Twee jaar (2 juli 1925) later kreeg Alb. Schöller-Vercammen toestemming om op datzelfde perceel twee winkelhuizen te bouwen, naast het Buildragershuisje (Vismarkt 9). Deze plannen werden uitgevoerd inclusief de vergroting van de puntgevel van de dakkapel bij nummer 7 (zoals later aangepast op de plannen, waarschijnlijk door de lokale bouwraad).¹¹⁸ Het Buildragershuisje werd afgebroken in 1958 en vervangen door een historiserend winkelhuis.

Vismarkt 11

"Het Steen" werd opgetrokken in 1393 en gebruikt als stadsgevangenis tot midden 16de eeuw. Later verhuurde men het als opslagplaats aan het bakkersambacht, vanwaar de alternatieve benaming "Bakkerstoren".¹¹⁹ Tijdens de Franse overheersing werd het verkocht. In 1927 werd de bestaande gevelopening op de begane grond verbreed. Het gebouw is sinds 8 mei 1992 bij Ministerieel Besluit beschermd als monument.¹²⁰

Vismarkt 13

Anno 1914 stond op dit perceel een oudere woning met lijstgevel die de Eerste Wereldoorlog relatief ongeschonden overleefde. Rechts ervan werd in 1921 een garage met trapgevel gebouwd in opdracht van Gustaaf Van der Wee, naar plannen van architect Aug. Ceulemans en goedgekeurd door de lokale bouwraad.¹²¹ Midden 20ste eeuw (voor 1958) werden de woning en de garage vervangen door een bel-etagewoning, in een zakelijk-moderne vormgeving.

Vismarkt 15

Anno 1914 bevond zich op dit perceel een woning met neoclassicistische lijstgevel, die vernield werd tijdens de Eerste Wereldoorlog. Al in april 1915 liet de eigenaar (Jos Verhaegen) plannen opmaken door architect J. Flerackers voor de heropbouw met een eclectische, historiserende topgevel (zie fotobijlage 61). Deze plannen werden goedgekeurd door de bouwraad en het stadsbestuur maar bleven onuitgevoerd (waarschijnlijk omwille van de schaarste aan bouwmaterialen) en Verhaegen diende enkele maanden later dan ook een aanvraag in voor de bouw van een voorlopige noodwoning. In februari 1918 vroeg Verhaegen opnieuw goedkeuring voor een definitieve woning naar een ontwerp dat hem naar eigen zeggen door de Duitse bezettingsmacht was opgelegd, in ruil voor subsidie. Het gemeentebestuur ging niet in op deze vraag omdat de bouwtrant volgens de bouwraad minder goed beantwoordde aan wat ze daar wou zien maar deze plannen werden toch nog dat jaar grotendeels uitgevoerd. In 1933 kreeg Verhaegen toestemming om een winkelpui met zwarte tegels uit te voeren.¹²²

Vismarkt 17

Dit perceel vormde ooit, samen met nummer 19, het huis "De dry Haringen". Anno 1914 bevond zich op dit perceel een woning met neoclassicistische lijstgevel, die vernield werd tijdens de Eerste Wereldoorlog. 8 december 1922 kreeg G. Van der Wee toelating voor heropbouw van het huis naar plannen van architect Aug. Ceulemans (gedateerd 20 oktober 1922).¹²³

---

¹¹⁷ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 559 dossier 1923/035a.

¹¹⁸ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 568 dossier 1925/138.

¹¹⁹ In 1778 werd het pand ook aangeduid als "Het Vischtoreken".

¹²⁰ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 575 dossier zonder nummer; LENS en MORTELMANS 1980, 63; <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10670> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹²¹ Stadsarchief Lier Bouwingen doos 555 dossier 1921/179.

¹²² Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 539, dossier 2432 en dozen 540, 544, 545 en 597, dossiers zonder nummer.

¹²³ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 559 dossier 1922/176.

Vismarkt 19

Dit perceel vormde ooit, samen met nummer 17, het huis "De dry Haringen". Anno 1914 bevond zich op dit perceel een woning met neoclassicistische lijstgevel, die vernield werd tijdens de Eerste Wereldoorlog. 21 september 1921 kreeg G. Van der Wee toelating voor de heropbouw van het huis naar plannen van architect Aug. Ceulemans (gedateerd 31 augustus 1921).¹²⁴

Vismarkt 21

Anno 1914 bevond zich op dit perceel een woning met neoclassicistische lijstgevel, die vernield werd tijdens de Eerste Wereldoorlog. Al tijdens de oorlog (20 november 1916) liet suikerbakker J. Kersters plannen maken door architect A. Van Tongerlooy voor de historiserende heropbouw van zijn handelwoning maar deze plannen werden niet goedgekeurd omdat bepaalde stukken ontbraken. 12 september 1919 vroeg A. Van Tongerlooy opnieuw toelating voor deze plannen, maar 15 augustus 1920 diende Kersters een nieuwe bouwaanvraag in met andere plannen (waarvan het gevelplan ontbreekt) omdat men de reeds goedgekeurde plannen niet kon uitvoeren gezien de te beperkte schadeloosstelling. Na 1923 werd een diephuis gebouwd met bakstenen puntgevel en witstenen kruisvensters (zie fotobijlage 62), dat na 1986 vervangen werd door de huidige woning met postmoderne gevel.¹²⁵

Vismarkt 23

Het huis "Den Salm" was vóór de vernieling in 1914 een witbepleisterde herberg met stallingen. In 1923 kreeg Ch. Cools toelating voor de heropbouw van deze woning naar plannen van architect J. B. Van Bouchout (gedateerd 16 mei 1923) met behoud van volume en ordonnantie maar met parement in bak- en witsteen, en toevoeging van een topgevel.¹²⁶

Vismarkt zonder nummer

In 1835 werd in opdracht van de toenmalige burgemeester Mast De Vries een stadspomp gebouwd op de Vismarkt, door de Lierse meester-steenhouwer J.J.G. Nuyens, met ornamentiek naar ontwerp van Louis Auguste Serrure.¹²⁷

1.3. Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken

1.3.1. Felix Timmermansplein

Het Felix Timmermansplein is een rechthoekig gekasseid plein dat ten zuiden afgesloten wordt door "De Fortuin", een 17de-eeuwse graanopslagplaats (nummer 7-9). Voorts wordt het plein gekarakteriseerd door gesloten bebouwing uit het eerste kwart van de 20ste eeuw, aansluitend bij de Grote Markt. Aan de zijde van de Binnennete bevinden zich gemetste kaaimuren (deels verlaagd), ijzeren leuning en treurwilgen, een buste van

---

¹²⁴ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 555, dossier 1921/130; <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10671> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹²⁵ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 542 en 543, dossiers zonder nummer; <http://www.kempenserfgoed.be/erfgoed/29225-lier-de-hoge-brug> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹²⁶ Stadsarchief Lier Bouwingen, doos 559 dossier 1924/005; LENS en MORTELMANS 1979, nummer 14; <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10672> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹²⁷ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/200705> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

Felix Timmermans (getekend "A-M VOLDERS 1997") op een blauwhardstenen sokkel met het opschrift "FELIX TIMMERMANS 1886-1947" en het Buildragershuisje.¹²⁸

Felix Timmermansplein 3 en 6

Drie vrijwel identieke vroeg 20ste-eeuwse, art nouveau-getinte breedhuizen (de rechtse gespiegeld) van twee traveeën en drie bouwlagen onder een zadeldak (Vlaamse pannen) met een lijstgevel. Het roodbakstenen parement met knipvoegen en een blauwhardstenen plint wordt verlevendigd door het gebruik van gele, witte en donkergrijze baksteen voor de gedeeltelijke omlijsting van de muuropeningen en voor de muurbanden (materiaalpolychromie). De muuropeningen zijn rondboogvormig met uitzondering van de grote vensters op de begane grond en de eerste verdieping, die segmentboogvormig zijn. Het geschilderde houten schrijnwerk heeft een typerende kleine roedeverdeling in de bovenlichten (op de begane grond en de eerste verdieping) en de deuren hebben deurlichten met geometrisch smeedwerk. Het huis aan het Felix Timmermansplein 3 heeft nog een art nouveau-getinte kroonlijst.

Felix Timmermansplein 5

Vroeg 20ste-eeuws breedhuis van twee traveeën en drie bouwlagen onder een zadeldak (Vlaamse pannen) met een eenvoudige lijstgevel. Het parement is opgetrokken in witte geglazuurde baksteen met decoratief gebruik van grijze, geglazuurde baksteen voor de muurbanden en bovendorpels van de vensters, en met een blauwhardstenen plint. Het geschilderde houten schrijnwerk bestaat op de bovenverdiepingen uit T-ramen en op de begane grond uit een deur met bovenlicht en een neoclassicistische winkelpui.

Felix Timmermansplein zonder nummer (Buildragershuisje)

Traditioneel, in oorsprong 17de-eeuws, alleenstaand breedhuis van twee traveeën en één bouwlaag onder een overkragend schilddak (leien) dat in 1963 op deze locatie werd heropgebouwd. Het parement is opgebouwd uit baksteen met een zandstenen onderbouw en rechthoekige muuropeningen in een natuurstenen omlijsting met kwarthol beloop (een kruiskozijn in de oostgevel en een kloosterkozijn in de zuidgevel, met geschilderd houten schrijnwerk en voorzien van luiken). De noordgevel bevat een gevelsteen met het opschrift: "Gift van de Heer Rik Schöller/ 1963".¹²⁹

Felix Timmermansplein 1, 2

Interbellum neo-Franserenaisance complex, bestaande uit twee huizen. Felix Timmermansplein 1 is een hoekpand (Grote Markt) van drie bouwlagen. Het telt drie traveeën aan het Felix Timmermansplein, één travee aan de Grote Markt bekroond met een puntgevel, en één hoektravee die is opgevat als een halfronde erker op de eerste en tweede verdieping. De vensteropeningen hebben afgeronde bovenhoeken en zijn op de tweede verdieping per travee bekroond door een driehoekig fronton en een dakkapel met een puntgevel. Het parement bestaat uit baksteen met knipvoegen, en verwerking van witte steen voor de plint, de erker, de omlijsting van de als kruis- of kloosterkozijnen uitgewerkte muuropeningen, en voor de tot muurbanden doorgetrokken borstweringen en puntgevels. Eenvoudige geometrische motieven zoals ruiten en cirkels verlevendigen de borstweringen van de vensters op de eerste en tweede verdieping. De hoek van het gebouw wordt gemarkeerd door een zuil, bekroond met een beeld van een lierspeler. Dit is waarschijnlijk een verwijzing naar de stadsnaam. Het geschilderde houten schrijnwerk heeft een roedeverdeling en is, net zoals het glas, gebogen in de erker. De deuren hebben deurlichten met glas-in-lood en decoratief smeedwerk.¹³⁰

Het pand aan het Felix Timmermansplein 2 is een breedhuis van vier traveeën en twee bouwlagen met afwisselend puntgevels en dakkapellen. Het parement en de

¹²⁸ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/102602> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹²⁹ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10286> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹³⁰ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10287> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

muuropeningen sluiten aan bij die van Felix Timmermansplein 1 maar de decoratie is eenvoudiger. In de linkertravee bevindt zich een rechthoekige poort met afgeronde bovenhoeken.

1.3.2. Grote Markt

De Grote Markt van Lier is een ruim gekasseid plein maar met een vrij gesloten karakter door de aaneengesloten bebouwing aan de drie pleinzijden, enkel onderbroken door de smalle openingen naar de straten errond. Door de inplanting van het stadhuis ontstaan bovendien twee verschillende, met elkaar verbonden pleinen, een groot vrijwel rechthoekig ten noordwesten van het stadhuis, en een klein, versmallend plein ten zuidoosten ervan. Waar de Markt zich verwijdt tot plein bevindt zich aan de oostelijke kant het stadhuis met belfort, min of meer parallel met de achterliggende, aaneengesloten bebouwing van het plein waardoor aan de oostzijde van dit stadhuis een smalle straat wordt gecreëerd, ter hoogte van de Brouwerijstraat.

Op het plein zelf bleven historische elementen bewaard zoals de meridiaan, de rechtssteen (ook aangeduid als heksensteen) en de ondergrondse Verloren Kost (een overwelfde waterpoel met twee tongewelven op een arcade van zes bogen) die op de Grote Markt zichtbaar is met een herdenkingssteen.

Grote Markt 1

Interbellum neobarok breedhuis van drie traveeën en drie bouwlagen onder een zadeldak (kunstleien) en een snijdend zadeldak dwars op de straat met een volutengevel. Het parement bestaat uit baksteen met gebruik van witte steen voor de begane grond en blauwe hardsteen voor de plint. De gevel is opengewerkt met segmentboogvormige muuropeningen in een witstenen omlijsting met een sluitsteen en neuten. Op de bel-etage bevindt zich een centraal deurvenster, met een balkon op zware consoles. Een tweeledige top onder een gebogen kroonlijst met gestrekte uiteinden wordt geflankeerd door voluten en voorzien van bekronende siervazen. De oculus is geplaatst in een omlijsting met guirlandes. De gevel bevat een kruisvorming gevelanker bovenaan en twee rechte gevelankers eronder. Het geschilderde houten schrijnwerk (kruisramen op de eerste, tweede en derde verdieping) heeft een kleine roedeverdeling, op de begane grond enkel in de bovenlichten van de vensters en de deur. In de pui-omlijsting is een naamsteen aangebracht met het opschrift: "J. Van Peborgh. Arch."¹³¹

Grote Markt 2

Interbellum neorococo breedhuis van drie traveeën en drie bouwlagen onder een zadeldak (kunstleien) en een snijdend zadeldak dwars op de straat met een symmetrische witstenen gevel, bekroond met een halsgevel die gevat is tussen geblokte hoekpilasters. De gevel wordt opengewerkt met segmentboogvormige vensters met geknikte bovenhoeken in een geprofileerde omlijsting met casementen op de borstweringen. De borstwering is voorzien van de opschriften "Apotheek", "OSB 1917" en "Drogerij" op de bel etage, en "Het Moleneyser" centraal op de tweede verdieping.

De middentravee wordt benadrukt met spiegelboogvormige muuropeningen, een deur met waaivormig bovenlicht, een balkon op de bel-etage, en een rocaillesluitsteen op de begane grond en de tweede verdieping. De top, geflankeerd door vleugelstukken, heeft een gebogen kroonlijst met gestrekte uiteinden en drie oculi. Het geschilderde houten schrijnwerk heeft een kleine roedeverdeling in de topgevel en in de bovenlichten (waaivormig bij het bovenlicht van de deur en gebogen (inclusief middendorpel) bij de vensters van de middentravee op de eerste en tweede verdieping). De vensters op de eerste en tweede verdieping hebben kruisramen.¹³²

---

¹³¹ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10320> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹³² <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10321> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

Grote Markt 3

Interbellum neorococo breedhuis van drie traveeën en drie bouwlagen onder een pseudo-mansardedak (leien) en voorzien van drie rondboogvormige dakkapellen. De symmetrische lijstgevel is opgebouwd uit witte steen met overvloedig gebruik van blauwe hardsteen voor de begane grond, de geblokte pilasters die de traveeën ritmeren, de vensteromlijstingen en de centrale dakkapel. De muuropeningen op de verdiepingen zijn segmentboogvormig met geknikte bovenhoeken. De centrale dakkapel heeft een rond venster, de twee laterale dakkapellen rondboogvormige vensters. Alle vensters behalve de rondboogvormige vensters in de laterale dakkapellen hebben een rocaille sluitsteen. De vensters op de eerste verdieping hebben lekdrempels op consoles.

De middentravee wordt benadrukt door een deurvenster met balkon en gekruild smeedijzerwerk op de bel-etage, flankerende pilasters, doorlopende rondboogomlijsting, meer uitgewerkte sluitstenen en het blauwhardstenen parement van de dakkapel (in plaats van de geschilderde houten dakkapellen aan weerszijden). De dakkapellen worden gedecoreerd met voluten en guirlandes en hebben een gebogen fronton. Op de begane grond bevinden zich drie gelijke rondboogpoorten in een kwarthol geprofileerde omlijsting met rocaille als sluitsteen. De centrale poort wordt geflankeerd door Toscaanse zuilen. De vensters op de eerste en tweede verdieping hebben een kruisraam met een gebogen middendorpel, een rocaillemotief en een kleine roedeverdeling. De dakramen hebben ook een kleine roedeverdeling maar rechte middendorpels. De drie poorten zijn in decoratief smeedijzerwerk, evenals de drie boogvelden.¹³³

Grote Markt 4

Interbellum neotraditioneel breedhuis van één travee en drie bouwlagen onder een zadeldak (leien) en een snijdend zadeldak dwars op de straat met een topgevel. Dit is een vereenvoudigde klokgevel onder een bekronend gebogen fronton met een gevelsteen zonder opschrift. De gevel heeft een witstenen parement en wordt opengewerkt met driedelige rechthoekige kruisvensters (met deur op de begane grond) en een rechthoekig venster in de geveltop. Het geschilderde houten schrijnwerk heeft een kleine roedeverdeling in de bovenlichten en in het topvenster.¹³⁴

Grote Markt 5

Interbellum neorococo breedhuis van één travee en drie bouwlagen onder een zadeldak (leien) en een snijdend zadeldak dwars op de straat met een klokgevel. Het parement bestaat uit witsteen met verwerking van blauwe hardsteen voor de omlijsting van de muuropeningen en de topaflijning. De eerste verdieping wordt gemarkeerd door een halfronde erker, bestaande uit drie segmentboogvormige vensters, hogerop een schouderboogvormig deurvenster en een balkon met een smeedijzeren balustrade tussen blauwhardstenen balusters, en een oculus in de top. Op de begane grond bevindt zich een gevelbrede korfboogvormige muuropening met decoratieve smeedijzeren invulling. De blauwhardstenen decoratie bestaat verder uit de bekroning van de geveltop met een waterlijst en een topaflijning met voluten, rocaille sluitstenen op de begane grond, de tweede verdieping en de geveltop, en bloem- en fruitmotieven op de consoles onder de geveltop en erker, op de sluitsteen van de eerste verdieping en bovenaan de balusters. Het geschilderde houten schrijnwerk op de bovenverdiepingen heeft bovenlichten en een invulling met kleine rechthoekige glaspaneeltjes, in de erker de buiging volgend. In de pui-omlijsting is een naamsteen aangebracht met het opschrift: "J. Van Peborgh. Arch."¹³⁵

Grote Markt 6

Interbellum eclectisch breedhuis van vier traveeën en drie bouwlagen onder een zadeldak (mechanische pannen) en een snijdend zadeldak dwars op de straat met een klokgevel.

---

¹³³ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10322> (geraadpleegd op 30 maart 2017);

¹³⁴ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10323> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹³⁵ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10324> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

Het parement bestaat uit baksteen met gebruik van witsteen voor de muurbanden, de omlijsting van de muuropeningen en de topaflijning met rocaille als sluitsteen en flankerende voluten op mutuli met guttae. De gevel is op de eerste en tweede verdieping opengewerkt met schouderboogvormige vensters onder een druiplijst met lekdrempels op voluutconsoles en geschilderde houten T-ramen. Centraal in de topgevel bevindt zich een oculus. De laat 20ste-eeuwse pui is opgebouwd uit blauwe hardsteen met een segmentboogvormige deur en gelijkvormige vensters.¹³⁶

Grote Markt 7

Interbellum neotraditioneel breedhuis van drie traveeën en drie bouwlagen onder een zadeldak (leien). De lijstgevel heeft een bakstenen parement met knipvoegen en een tot een puntgevel verhoogde centrale travee, een blauwhardstenen plint en witstenen muurbanden, lintelen, stijlen, neggen en uitkraging van de centrale, over twee verdiepingen doorlopende, driezijdige erker. De gevel is opengewerkt met rechthoekige muuropeningen en de top is voorzien van een ovalen oculus. Het geschilderde houten schrijnwerk heeft een kleine roedeverdeling in de bovenlichten en op de tweede verdieping. In de deurlichten bleef decoratief smeedwerk bewaard. De borstweringen worden verlevendigd met bakstenen art-decomotieven en – centraal op de eerste verdieping – met een witstenen datumsteen ("1922"). Verder is er decoratief metselwerk boven de vensters op de begane grond en de eerste verdieping, en ter aflijning van het puntgeveltje.¹³⁷

Grote Markt 8, 9

Laat 20ste-eeuws postmodern getint breedhuis van vijf traveeën en vier bouwlagen onder een zadeldak (leien) met veluxen en centraal een rondboogvormige dakkapel, geflankeerd door eenvoudige geometrische zuilen. Het parement bestaat uit blauwe hardsteen met gebruik van donkergrijze baksteen en dito bepleistering op de begane grond. Een brede winkelpui wordt aan weerszijden geflankeerd door een glazen deur. De traveeën van de bovenverdiepingen worden geritmeerd door eenvoudige pilasters. De muuropeningen zijn rechthoekig, op de eerste en tweede verdieping met rechthoekige uitsparingen in de bovenhoeken die voorzien zijn van speelkaartmotieven (harten, ruiten, klaveren en schoppen). Centraal op de tweede verdieping bevindt zich een deurvenster met een balkon en een gebogen smeedijzeren balustrade. De overige vensters op de eerste, tweede en derde verdieping hebben een ijzeren balustrade in een gelijkaardige vormgeving met centraal een cirkelvormig motief.

Grote Markt 10

20ste-eeuws neotraditioneel breedhuis van één travee en drie bouwlagen onder een zadeldak (leien), opengewerkt met een recente velux. Het parement van deze lijstgevel bestaat uit witsteen met gebruik van blauwe hardsteen voor de plint. Op de begane grond is de gevel opengewerkt met een centrale deur en aan weerszijden een kleiner venster, op de bel-etage een rechthoekige erker met drie gekoppelde vensters en hogerop een balkon met drie grote gekoppelde vensters en een smeedijzeren balustrade. De muuropeningen zijn segmentboogvormig (met omlijsting op de begane grond en de tweede verdieping) en hebben geschilderd houten schrijnwerk en een kleine roedeverdeling op de begane grond en in de bovenlichten op de bovenverdiepingen.

Grote Markt 11

Interbellum neorococo breedhuis van drie traveeën en twee bouwlagen onder een afgewolfd mansardedak (kunstleien) met een blauwhardstenen lijstgevel, onderbroken door een centrale dakkapel met een topgeveltje (driehoekig fronton op voluten). De traveeën worden geritmeerd door geblokte penanten. De gevelopeningen bestaan uit een gevelbrede rechthoekige winkelpui op de begane grond, segmentboogvormige vensters op de eerste verdieping en een decoratief, liervormig venster in de dakkapel. De

¹³⁶ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10325> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹³⁷ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10326> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

bovenverdieping wordt opengewerkt met geschilderde houten T-ramen met een kleine roedeverdeling in de bovenlichten en ook het venster van de dakkapel heeft een kleine roedeverdeling.¹³⁸

Grote Markt 13 (voormalig Grote Markt 12-13)

Interbellum eclectisch breedhuis van drie traveeën en drie bouwlagen onder een zadeldak (leien) en een snijdend zadeldak dwars op de straat met een lijstgevel geïnspireerd door de Franse 18de-eeuwse stijlen. De middentravee wordt benadrukt door lisenen en een volutengevel tussen vleugelstukken, onder een gebogen waterlijst met gestrekte uiteinden en een siervaas. Het bakstenen parement wordt verlevendigd door het gebruik van witsteen voor de aflijning van de dakkapel, de omlijsting van de muuropeningen, de waterlijsten en de decoratieve elementen, en blauwe hardsteen voor de sokkelvormende begane grond met bossagewerk. De muuropeningen zijn schouderboogvormig in een geprofileerde omlijsting, op de bovenverdiepingen onder een druiplijst en op de bel-etage op gegroefde consoles. Op de bel-etage wordt de middentravee gekenmerkt door gekoppelde deurvensters en een balkon met een neorococo smeedijzeren balustrade. Het schrijnwerk op de eerste en tweede verdieping bestaat uit geschilderde houten kruisramen met een kleine roedeverdeling in de bovenlichten. Ook het venster in de dakkapel heeft een kleine roedeverdeling in het bovenlicht.¹³⁹

Grote Markt 13 (voormalig Grote Markt 14-15)

Interbellum neobarok breedhuis van vier traveeën en twee bouwlagen onder een pseudo-mansardedak (kunstleien) en een snijdend zadeldak dwars op de straat met een topgevel. Het parement bestaat uit witsteen met gebruik van blauwe hardsteen voor de pui-omlijsting, de waterlijsten en de topaflijning. De traveeën op de bovenverdieping worden geritmeerd door pilasters, die geblokt zijn op de eerste verdieping. De borstweringen op de eerste en tweede verdieping hebben dubbel vaasvormige balusters. De muuropeningen zijn rechthoekig, met uitzondering van het rondboogvormig venster met rond bovenlicht bovenaan in de topgevel. Twee oculi flankeren de topgevel in het mansardedak. De strak geordonneerde, topgevel is tweeledig, gevat tussen vleugelstukken en onder een gebogen waterlijst met gestrekte uiteinden. Deze topgevel is verder versierd met een mascaroon en rocaille, en bekroond met een siervaas. De tweeledige pui heeft penanten die versierd zijn met pilasters, centraal met rocailles (één met monogram BA) en een herdenkingsplaat met het opschrift: "Geboortehuis Raymond de la Haye/ 1882-1914/ Denkend mens-Lichtend kunstenaar" en een portret getekend "beeldh. Jan Van den Brande Lier". De linkse pilaster wordt versierd met datumsteen "1914" (verwijzend naar de vernieling), de rechtse met datumsteen "1923" (verwijzend naar de wederopbouw). In de pui-omlijsting is een naamsteen aangebracht met het opschrift: "L. Wellens Arch." Het schrijnwerk op de eerste en tweede verdieping bestaat uit geschilderde houten T-ramen met een kleine roedeverdeling in de bovenlichten.¹⁴⁰

Grote Markt 16

Interbellum eclectisch diephuis van drie traveeën en drie bouwlagen onder een zadeldak (kunstleien) met een eenvoudige witgeschilderde puntgevel, deels gecementeerd, deels met een witstenen parement, en met gebruik van blauwe hardsteen voor de pui-omlijsting. De middentravee wordt benadrukt door toepassing van een geblokt risaliet, een rondboograam in de topgevel en een geprofileerd schouderboograam op de tweede verdieping, met guirlandes in de borstwering en de naamsteen "De Drie Koningen" erboven. De muuropeningen zijn rechthoekig, op de eerste verdieping met een gevelbreed balkon op blauwhardstenen consoles en met een smeedijzeren balustrade. De puntgevel is gedecoreerd met geometrisch gestileerde (art deco-getinte) voluten en raamomlijsting.

¹³⁸ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/10328> (geraadpleegd op 30 maart 2017);

¹³⁹ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/10329> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹⁴⁰ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/10330> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

Het schrijnwerk op de bovenverdiepingen heeft een kleine roedeverdeling in de bovenlichten.¹⁴¹

Grote Markt 17

Interbellum diephuis van drie traveeën en drie bouwlagen onder een zadeldak (mechanische pannen) met een eenvoudige, afgeronde puntgevel met geometrisch gestileerde motieven in de top. Het parement bestaat uit witsteen met gebruik van blauwe hardsteen voor de muurbanden, de balkons, de aflijning van de topgevel, en de pui-omlijsting. De middentravee wordt benadrukt door een deurvenster op de eerste en tweede verdieping, op de tweede verdieping inclusief een balkon op consoles met een smeedijzeren balustrade. Op de eerste verdieping bevindt zich een gelijkaardig maar gevelbreed balkon. De vensters zijn rechthoekig met geknikte bovenhoeken (een drielicht in de topgevel). De bovenverdiepingen hebben geschilderd houten schrijnwerk, op de eerste en tweede verdieping met een kleine roedeverdeling in de bovenlichten. De winkelpui wordt geflankeerd door geblokte lisenen met links een datumsteen "1914" (verwijzend naar de vernieling) en rechts een datumsteen "1921" (verwijzend naar de wederopbouw).¹⁴²

Grote Markt 18

Interbellum eclectisch breedhuis van drie traveeën en drie bouwlagen onder een zadeldak (mechanische pannen) en een snijdend zadeldak dwars op de straat met een halsgevel. Het parement bestaat uit baksteen met knipvoegen en gebruik van witsteen voor omlijstingen, aflijning van de topgevel en decoratieve elementen, en van blauwe hardsteen voor de pui-omlijsting. De verdiepingen worden opengewerkt met segmentboogvormige vensters met geknikte bovenhoeken in een geprofileerde omlijsting en vaasvormige balusters op de borstweringen. Onder de topgevel bevindt zich een gekorniste kroonlijst op klossen en uitgewerkte consoles, boven een fries met het opschrift "DE GULDEN PLOEG". De topgevel heeft Ionische pilasters tussen vleugelstukken met voluten, een gebogen kroonlijst met gestrekte uiteinden, waaronder een medaillon met het opschrift "'t jaar 1920" en daaronder een oculus. In de pui-omlijsting is een naamsteen aangebracht met het opschrift: "J.B. VAN BOUCHOUT BOUWMster". Het schrijnwerk op de bovenverdiepingen bestaat uit T-ramen met een kleine roedeverdeling in de bovenlichten.¹⁴³

Grote Markt 19/ Eikelstraat 3

Naoorlogs neotraditioneel hoekhuis van één travee (Grote Markt) en vier bouwlagen onder een zadeldak (leien) en een snijdend zadeldak dwars op de straat met een topgevel die de lijstgevel onderbreekt. De zijgevel (Eikelstraat) telt zeven traveeën en heeft gelijkaardige topgevels in de hoektraveeën, en een galerij over de gehele breedte. Het parement bestaat uit baksteen met gebruik van witsteen voor de omlijstingen, aflijningen en frontons, en blauwe hardsteen voor de pui-omlijsting. De gevel is opengewerkt met segmentboogvormige muuropeningen op de begane grond en de eerste verdieping, en rechthoekige op de tweede en derde verdieping. De traveeën met topgevels worden gekenmerkt door gekoppelde vensters, een witstenen erker op de eerste verdieping, een licht vooruitspringend risaliet erboven, een gebogen fronton ter bekroning van de gekoppelde vensters op de derde verdieping, een oculus in de topgevel en een driehoekig fronton ter bekroning van die topgevel. Het schrijnwerk bestaat uit kruisramen op de eerste verdieping en heeft een kleine roedeverdeling op de bovenverdiepingen.

Grote Markt 20/ Eikelstraat 2

Interbellum neobarok hoekhuis van drie traveeën (Grote Markt) en drie bouwlagen onder een zadeldak (leien) met een witstenen parement en tweeledige klokgevel. Het gevelveld

¹⁴¹ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10331> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹⁴² <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10331> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹⁴³ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10332> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

wordt strak geordonneerd door de superpositie van respectievelijk geblokte, Korinthische en Ionische pilasters, en door de horizontale belijning met gekorniste dorpels, friezen en kordons. Op de begane grond bevindt zich een gevelbrede rechthoekige pui, op de eerste verdieping rechthoekige vensters met balusters op de borstweringen en op de tweede verdieping schouderboogvormige vensters. De onderste geleding van de topgevel bevat boogvormige muuropeningen en een beeld van Sint-Arnoldus, patroon van de brouwers, bekroont het centrale boogvormige venster. De bovenste geleding is gevat tussen vleugelstukken met voluten en wordt bekroond met een gebogen fronton. In de pui-omlijsting is een naamsteen aangebracht met het opschrift: "J.B. VAN BOUCHOUT en M. FLERACKERS BOUWMEESTERS". Onderaan de twee hoekpilasters op de eerste verdieping is een reliëf aangebracht van een bijenkorf.

De zijgevel (Eikelstraat) is een witstenen lijstgevel van vijf traveeën die verticaal geaccentueerd wordt door lisenen, geblokt op de begane grond, hogerop met verdiepte schacht. De vensters zijn rechthoekig in vlakke omlijsting, met doorgetrokken lekdrempels. Op de begane grond bevinden zich winkelpuien in de twee rechtse traveeën, de overige traveeën hebben rechthoekige ramen en – in de meest linkse travee – een deur. Het dak wordt verlevendigd met vijf sobere dakkapellen. Het schrijnwerk van de bovenverdiepingen bestaat uit geschilderde, houten T-ramen met een horizontale roedeverdeling in de onderlichten.¹⁴⁴

Grote Markt 21

Interbellum neorococo breedhuis van drie traveeën en drie bouwlagen onder een zadeldak (leien) en een snijdend zadeldak dwars op de straat met een klokgevel. Het witstenen parement is opengewerkt met segmentboogvormige vensters op de eerste en tweede verdieping, klokvormig in de topgevel, steeds in een geriemde omlijsting met een rocaille sluitsteen. De geveltop is gevat tussen voluten op schouderstukken waaronder rocailles en heeft een zware kroonlijst met een rocaille sluitsteen. Het schrijnwerk van de bovenverdiepingen bestaat uit geschilderde, houten T-ramen met een horizontale roedeverdeling in de onderlichten. Op de begane grond bevindt zich een eenvoudige houten winkelpui in een vlakke omlijsting met een centrale gevelsteen "De Roos" onder een segmentboogvormige kroonlijst met illustrerend reliëf in een rocaille sluitsteen. Boven de winkelpui bevinden zich lichtreclameopschriften: "Huis Declerc" en "TIGRA".¹⁴⁵

Grote Markt 22

Interbellum neo-Lodewijk XVI diephuis van drie traveeën en drie bouwlagen met een als volwaardige verdieping uitgewerkte top onder een zadeldak (leien) met een witstenen halsgevel. Op de eerste en tweede verdieping wordt de gevel opengewerkt met rechthoekige vensters in een vlakke omlijsting met op de borstweringen spiegelversieringen en – centraal op de eerste verdieping – een cartouche. De tweeledige top heeft een centraal rondboogvenster met spiegelversiering op de borstwering, tussen twee oculi met guirlandes op gevelvlakken die onderaan uitlopen in spiegelversieringen. Hogerop wordt de geveltop gekenmerkt door vleugelstukken met voluten, een gebogen kroonlijst met gestrekte uiteinden en een centraal ovalen oculus.¹⁴⁶ De pui is eenvoudig met een centrale deur, bekroond door een esculaap. Het schrijnwerk op de eerste en tweede verdieping bestaat uit T-ramen met een kleine roedeverdeling in de bovenlichten, de oculi hebben een glas-in-lood invulling.

Grote Markt 23

Naoorlogs neotraditioneel breedhuis van vier traveeën en vijf bouwlagen onder een zadeldak (leien) met een lijstgevel en vier geschilderde houten dakkapellen onder een segmentboogvormige kroonlijst met geknikte bovenhoeken. Het parement bestaat uit

¹⁴⁴ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10333> (geraadpleegd op 30 maart 2017);

¹⁴⁵ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10334> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹⁴⁶ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10335> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

baksteen met gebruik van witsteen voor de venster- en pui-omlijsting, geblokte hoekpilasters en modillons. De pui is gevelbreed en dubbelhoog. De vensters op de bovenverdiepingen zijn segmentboogvormig met geknikte bovenhoeken in geprofileerde omlijsting (in navolging van de vensters van het 18de-eeuwse stadhuis) en hebben geschilderde houten ramen met een kleine roedeverdeling.

Grote Markt 24-25

Naoorlogs neotraditioneel ensemble van twee breedhuizen van respectievelijk vier en twee traveeën, en vier bouwlagen onder een zadeldak (leien), en snijdende zadeldaken met topgevels. Het parement bestaat uit baksteen met gebruik van witsteen voor de plint, omlijstingen, stijlen, lijsten, muurbanden, aflijning van de topgevels en decoratieve elementen zoals frontons en gevelstenen. De linkse top is tweeledig met onderaan een rondboogvenster met een blind boogveld en vleugelstukken met pinakels onder een bolornament. Bovenaan bevat deze gevel een blind oculus, vleugelstukken met voluten en een bekroning door een driehoekig fronton met een bolornament. Rechts is een trapgevel met centraal een rondboogvenster en bekroond door een gebogen kroonlijst met gestrekte uiteinden. Verder wordt de gevel opengewerkt met rechthoekige vensteropeningen. Eenvoudige casementen sieren de borstweringen van de eerste verdieping, de twee middelste van nummer 24 met stenen cartouches met het opschrift "DEN SWERTEN LEEU" en een illustrerend reliëf. De bovenverdiepingen hebben houten schrijnwerk (kruisramen op de eerste en tweede verdieping) met een kleine roedeverdeling.

Grote Markt 26

Vroeg 21ste-eeuws breedhuis van drie traveeën en vijf bouwlagen onder een zadeldak (leien) met een witstenen parement en rechthoekige muuropeningen. De middentravee wordt benadrukt door bredere muuropeningen en een verhoogde gevel. De bovenverdiepingen hebben decoratieve, smeedijzeren balustrades.

Grote Markt 27

Interbellum neotraditioneel breedhuis van drie traveeën en drie bouwlagen onder een zadeldak (leien) en boven de middentravee een snijdend zadeldak dwars op de straat met een getrapte dakkapel, aan weerszijden geflankeerd door een lijstgevel met een decoratieve kroonlijst en dakkapel. Het parement bestaat uit baksteen met knipvoegen en gebruik van blauwe hardsteen voor de plint en witsteen voor de begane grond, omlijstingen, steigergaten, hoekblokken, overhoekse topstukken in de topgevel en op de hoeken (naar gotische traditie), neggen en banden. De muuropeningen op de bovenverdiepingen zijn rechthoekig en bestaan uit drieledige kruisvensters op de eerste verdieping en centraal op de tweede verdieping (telkens met glas-in-lood behalve in de onderste ramen), op de tweede verdieping geflankeerd door tweelichten. Ook de topgevel heeft een rechthoekig venster. Tussen de vensters op de bel-etage bevinden zich twee smeedijzeren consoles voor vlaggenmasten en op de borstwering van het centrale venster op de tweede verdieping een gevelsteen met een reliëf van een valk en het opschrift "ANNO 1923". In de pui-omlijsting is een naamsteen aangebracht met het opschrift: "J. Van Peborgh Architect". De pui is opengewerkt met rondboogvormige deurvensters in een geprofileerde omlijsting onder een druiplijst, met een uitgewerkte sluitsteen en op kleine consoles. De rechteropening vormt een doorgang naar de achterliggende feestzaal. De twee linkse deurvensters bevatten decoratief houten schrijnwerk met balusters als stijlen, en glas-in-lood in de bovenlichten.¹⁴⁷

Grote Markt 29

Interbellum neorococo diephuis van drie traveeën en drie bouwlagen onder een zadeldak (kunstleien) met een halsgevel. Het parement bestaat uit baksteen met knipvoegen en gebruik van blauwe hardsteen voor de pui-omlijsting en witsteen voor de omlijstingen, lijsten en aflijning van de bovenverdiepingen. De symmetrische gevel is opengewerkt met

---

¹⁴⁷ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10337> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

segmentboogvormige vensters in een geprofileerde omlijsting, op de begane grond verlaagd en met een schelpvormige sluitsteen. De middentravee wordt gekenmerkt door deurvensters (met een schelpvormige sluitsteen in de geveltop, onder een oculus) en door balkons met een smeedijzeren balustrade op de eerste en tweede verdieping. De deur is eveneens schouderboogvormig en heeft een bovenlicht in een geprofileerde omlijsting, een uitgewerkte tussendorpel en een rundskop als sluitsteen (verwijzend naar de vroegere functie als slagerij). De middentravee wordt verder benadrukt door een omlopende, geprofileerde lijst en een datumsteen ("Jaar 1921") boven het venster op de tweede verdieping. De top wordt afgelijnd door voluten op consoles met rocailles en bekroond door een gebogen waterlijst met gestrekte uiteinden en een schelpsluitsteen.¹⁴⁸ De vensters hebben geschilderd houten schrijnwerk (kruisramen op de bovenverdiepingen) met een kleine roedeverdeling in de bovenlichten.

Grote Markt 30, 31

Twee interbellum neotraditionele diephuizen van respectievelijk twee en één travee, en drie bouwlagen onder zadeldaken (pannen) met een trap- en puntgevel, en één recente gemeenschappelijke winkelpui. Het parement bestaat uit baksteen met verwerking van witsteen, bij nummer 30 voor de muurbanden, neggen, leeuwenkoppen (boven de pui), cartouches (op de borstwering van de tweede verdieping) en mascarons in de geveltop, bij nummer 31 voor de muurbanden, cartouches, kruisvensters en aflijning van de geveltop. Nummer 30 heeft verder decoratieve smeedijzeren gevelankers. Bij nummer 31 sluiten de cartouches aan bij een meer eigentijdse vormgeving (art deco), net zoals de decoratieve bakstenen overkraging van de geveltop. De vensters (kruisvensters op de eerste en tweede verdieping bij nummer 31) zijn rechthoekig en hebben houten schrijnwerk met een kleine roedeverdeling voor de bovenlichten, en recente glazen balustrades.¹⁴⁹

Grote Markt 32

Interbellum neobarok breedhuis van drie traveeën en drie bouwlagen onder een pseudo-mansardedak (kunstleien) en een snijdend zadeldak dwars op de straat met een klokgevel. Het parement bestaat uit baksteen met knipvoegen en witsteen voor de aflijning van de topgevel, omlijstingen van de vensteropeningen, neggen en decoratieve elementen (diamant- en leeuwenkoppen en gebaarde mannenfiguren als gevelstenen). De vensters zijn rondboogvormig en hebben schrijnwerk met bovenlichten. De eerste verdieping wordt benadrukt door een deurvenster in de middentravee en een gevelbreed balkon op zware gegroefde consoles met een smeedijzeren balustrade. De geveltop is gevat tussen voluten, wordt bekroond door een gebogen waterlijst met een siervaas, en bevat bovenaan een oculus met een mascarons als sluitsteen. De eenvoudige, gevelbrede pui is recent.¹⁵⁰

Grote Markt 33

Interbellum neobarok breedhuis van drie traveeën en drie bouwlagen, onder een pseudo-mansardedak (kunstleien) en een snijdend zadeldak dwars op de straat met een tweeledige topgevel (gestut). Het parement bestaat uit witsteen met een blauwhardstenen plint. De gevel is opengewerkt met rechthoekige kruisvensters op de bovenverdiepingen (centraal op de eerste verdieping een deurvenster met balkon) en een rechthoekige pui met afgeronde hoeken. De eerste verdieping wordt benadrukt door balusters op de borstwering en het balkon, dit laatste met guirlandes op de ondersteuning. De geveltop wordt bekroond door een driehoekig fronton, en afgelijnd door voluten met siervazen. De bovenste geleding van de geveltop wordt gemarkeerd door een oculus tussen guirlandes en rolwerk, de onderste door een tweelicht. Onder de geveltop bevindt zich een fries met het opschrift "DE ZEVEN STERREN" en een illustrerend reliëf. De pui wordt geflankeerd door ionische pilasters en heeft een afgeronde beglazing en een verdiepte ingang rechts met decoratief

¹⁴⁸ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10338> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹⁴⁹ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10339> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹⁵⁰ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10340> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

smeedwerk voor de deurlichten. Het geschilderde houten schrijnwerk op de bovenverdiepingen is eenvoudig.¹⁵¹

Grote Markt 34-35

Laat 20ste-eeuws breedhuis van drie traveeën en drie bouwlagen onder een afgewolfd zadeldak (leien) met rechts twee dakkapellen en links een snijdend afgewolfd zadeldak met een afgeplatte puntgevel. Het parement bestaat uit baksteen met gebruik van witsteen voor de vensteromlijstingen in de twee linkse traveeën (verticaal doorgetrokken over de eerste en tweede verdieping) en voor de pui-omlijsting. De rechtertravee met de topgevel wordt benadrukt door een driezijdige, drie bouwlagen tellende erker op een witstenen overkraging met een leien afdak. De vensteropeningen zijn rechthoekig en hebben geschilderd houten schrijnwerk (kruisramen op de eerste en tweede verdieping en in de dakkapellen).

Florent Van Cauwenberghstraat 1-5

Vroeg 20ste-eeuwse en tijdens het interbellum heropgebouwde neogotische reconstructie van een laat 14de-eeuws gebouw. Het bestaat uit een combinatie van een diep- en een breedhuis van twee bouwlagen (drie bouwlagen bij de twee meest rechtse traveeën) onder zadeldaken (leien) met links een puntgevel van vier traveeën (met bewaarde 14de-eeuwse penanten op eerste en tweede bouwlaag) en rechts een lijstgevel van zes traveeën (en twee dakkapellen). Het parement bestaat uit witsteen op een afgeschuinde zandstenen plint. De gevel wordt opengewerkt met kruisvensters in spitsboognissen onder een driuipijst, met een driepasmotief in de boogvelden. De zesde travee bevat een rechthoekige deur in een spitsboognis met een posthoorn in het boogveld. Uiterst rechts bevindt zich een tweede rechthoekige deur in een spitsboogomlijsting met een driuipijst en een boogveld met een wapenschild en het opschrift "Anno 1903". De puntgevel heeft een vijflobbig oculus in de top en een bekronende leeuw. Verder wordt de gevel gekenmerkt door decoratieve gevelankers en smeedijzeren tralies voor de vensters van de begane grond. Het schrijnwerk bestaat uit geschilderde houten kruisvensters met een kleine roedeverdeling.¹⁵²

Grote Markt 36

Vroeg 18de-eeuws barok diephuis van drie traveeën en twee bouwlagen onder een zadeldak (leien), gelegen op de hoek met de Florent Van Cauwenberghstraat, gekenmerkt door een halsgevel met een in- en uitgezwenkte top en natuurstenen parement. De traveeën op de begane grond worden geritmeerd door pilasters met een verdiepte schacht en op de bovenverdieping door Korinthische driekwartzuilen op zware voluutconsoles. De muuropeningen zijn sober en rechthoekig. Het centrale travee van de eerste verdieping bevat een borstwering met zes kleine balusters, geflankeerd door rijk uitgewerkte cartouches met een chronogram: respectievelijk "PoesIs D' eYCKen booM VerCIert" en "MInerVa Leeft In D'eYCKe telGen". De gevel wordt afgelijnd door een gekornist hoofdstel met op de fries de vermelding "D'EYCKEN BOOM". De tweeledige top wordt gemarkeerd door geprofileerde waterlijsten, omlopend boven het centrale rondboogvenster. Dit venster wordt gevat in een bandomlijsting met voluten en geflankeerd door rechthoekige vensters. Een bekronende oculus, eveneens in een bandomlijsting, bevindt zich onder een driuipijst met een sluitsteen. De tweede geleding wordt afgelijnd door voluten en bekroond door een driehoekig fronton en een vernieuwd smeedijzeren boompje.

De zijgevel is gecementeerd op een natuurstenen plint en telt negen traveeën (zoals te zien is aan de verankering onder de cementering) en drie bouwlagen (twee bouwlagen bij de vier rechtse traveeën, drie bij de linkse) met rechthoekige of segmentboogvormige vensters. Het vierde travee heeft bovenaan een blind medaillon, bekroond door een buste van Sint-Gummarus in halfverheven beeldhouwwerk. Uiterst rechts is een rondboognisje

¹⁵¹ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10341> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹⁵² <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10289> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

aangebracht met Dorische driekwartzuiltjes en een kopie van een 18de-eeuws gepolychromeerd terracottabeeld van een staande madonna met kind.¹⁵³

Grote Markt 37

Diephuis van vier traveeën en drie bouwlagen onder een schilddak (leien) met een 19de-eeuwse bakstenen, ontleisterde lijstgevel met gedichte muurankers, een witgeschilderde houten kroonlijst op klossen en een verkleinende ordonnantie van rechthoekige vensters met blauwhardstenen dorpels. De vensters op de bovenverdiepingen hebben geschilderd houten schrijnwerk (kruisramen op de eerste verdieping) met een kleine roedeverdeling en glas-in-lood. De naoorlogse symmetrische, drieledige pui heeft een geschilderde en gepleisterde omlijsting, aluminium schrijnwerk en een leien afdak.¹⁵⁴

Grote Markt 38

Vroeg 20ste-eeuws neogotisch breedhuis van vier traveeën en drie bouwlagen (en een half ondergrondse kelderverdieping) onder een manke bedaking (leien), gemansardeerd aan de voorzijde met vier overluifelde dakkapellen die voorzien zijn van een driepasmotief. De lijstgevel heeft een witstenen parement en wordt opengewerkt met verdiepte rechthoekige vensters in uitgewerkte Brugse traveeën. Die laatste worden gemarkeerd door een geprofileerde tudorboogomlijsting, opgevangen door colonnetconsoles. De boogvelden bevatten reliëfversiering (mogelijk leeuwenfiguren) en ook de borstweringen op de tweede verdieping zijn decoratief uitgewerkt met bladwerk en de datering "anno 1908". De bel-etage bevat twee centrale deurvensters met een gemeenschappelijk balkon, gedragen door drie consoles, voorstellend Heilige Augustinus (patroon van de drukkers), Jan Gutenberg (uitvinder van de boekdrukkunst) en Dirk Martens (oprichter van de eerste Vlaamse drukkerij). De balkonplaat bevat het opschrift: "Haec domus aedificata fuit anno gratiae 1908 ab architecto Ph. o. Boxmeer". De deur is gevat in een bovenaan afgeronde en geprofileerde omlijsting, voorzien van een rechthoekig bovenlicht. De houten deur zelf is overdadig gedecoreerd met plantmotieven (art nouveau), evenals het smeedwerk voor de deurlichten. De houten T-ramen op de bovenverdiepingen hebben een kleine roedeverdeling in de bovenlichten. De keldervensters hebben decoratief smeedwerk.¹⁵⁵

Grote Markt 39

Interbellum modernistisch getint breedhuis van vier traveeën en drieënhalve bouwlagen onder een zadeldak met drie driehoekige dakkapellen. Het parement bestaat uit baksteen met bepleistering op de borstweringen, de pui en onder de kroonlijst. De gevel wordt verticaal geritmeerd door de benadrukking van de traveeën met decoratieve bakstenen lisenen (in navolging van de Amsterdamse School). De tweeledige pui wordt horizontaal geritmeerd met speklagen. Het schrijnwerk heeft een kleine roedeverdeling.¹⁵⁶

Grote Markt 40

Naoorlogs neotraditioneel breedhuis van vier traveeën en drie bouwlagen onder een zadeldak (leien met vier veluxramen). De lijstgevel heeft een bakstenen parement met gebruik van witsteen voor venster- en deuromlijstingen en pijlers in de attiek, boven de vensters. De gevel heeft een licht vooruitspringend middenrisaliet van twee traveeën. Het schrijnwerk bestaat uit T-ramen op de begane grond en de eerste verdieping.

Grote Markt 41, 42

Vroeg 18de-eeuws rococo breedhuis van zeven traveeën en twee bouwlagen onder een mansardedak (kunstleien) en centraal een snijdend zadeldak dwars op de straat met een

---

¹⁵³ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10342> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹⁵⁴ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10343> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹⁵⁵ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10344> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹⁵⁶ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10345> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

topgevel. De blauwhardstenen lijstgevel is afgelijnd door een houten kroonlijst en een drie traveeën brede dakkapel met een centrale top onder een driehoekig fronton op voluten. Verder wordt de gevel verlevendigd door begrenzendende hoeklisenen met een verdiepte schacht en door spiegelversiering met holle hoeken op de borstweringen en de fries. De vensters zijn segmentboogvormig in een sober geprofileerde omlijsting. De deuren (in de tweede en zesde travee) worden gekenmerkt door een spiegelboogomlijsting met een schelpsluitsteen onder een druiplijst, een geprofileerd beloop op neuten, bovenlichten met smeedijzerwerk en tussendorpels met rocailleversiering. De geveltop is gemarkeerd door een decoratief liervormig venster en wordt aan weerszijden geflankeerd door een oeil de boeuf. Het schrijnwerk bestaat uit geschilderde houten kruisramen met een kleine roedeverdeling.¹⁵⁷

Grote Markt 43

Diephuis van drie traveeën en drie bouwlagen onder een schilddak (leien) met een laat 18de-eeuwse neoclassicistische, bepleisterde en witbeschilderde lijstgevel tussen flankerende hoeklisenen, doorlopend van de tweede naar de derde bouwlaag. De vensters zijn rechthoekig en hebben decoratieve ijzeren balustrades en beschilderde lekdrempels, tot kordon doorgetrokken op de tweede bouwlaag. Florale motieven sieren de borstwering van de derde bouwlaag en de fries. De begane grond bestaat uit een blauwhardstenen pui tussen hoeklisenen met een verdiepte schacht en guirlandes, en heeft ook rechthoekige muuropeningen. De rechthoekige deur heeft een bovenlicht voorzien van het monogram "BK". De vensters hebben geschilderde houten kruisramen, op de bovenverdiepingen met een kleine roedeverdeling.¹⁵⁸

Grote Markt 44

Vroeg 20ste-eeuws neorococo hoekpand van drie bouwlagen en twee traveeën op de Grote Markt, drie traveeën aan de Antwerpsestraat en een afgeronde hoektravee, onder een mansardedak (leien). De witstenen lijstgevel heeft een klokgevel aan de Grote Markt en segmentboogvormige, eveneens witstenen dakkapellen aan de Antwerpsestraat en op de hoek. De muuropeningen zijn segmentboogvormig, op de verdiepingen met geprofileerde lekdrempels op rocailleconsoles. Het hoektravee wordt op de verdiepingen gemarkeerd door spiegelboogvormige vensteropeningen, een halfronde erker met rocailleversieringen en hogerop een deurvenster in een rocaille-omlijsting en een balkon met stenen balusters (dat ook aanwezig is bij de dakkapel van die travee). De topgevel wordt gemarkeerd door een rechthoekig venster met een oculus erboven, voluten en rocailles en een bekronend Cupidobeeld. De woning heeft een deur op de Grote Markt en aan de Antwerpsestraat, de eerste met decoratief smeedijzerwerk in het bovenlicht (onder meer een pijlenkoker verwijzend naar de Kolveniers). De overige muuropeningen hebben schrijnwerk (in geschilderd hout op de begane grond en in de erker) met een kleine roedeverdeling voor de bovenlichten en voor de vensters van de dakkapellen en de topgevel. Het gebogen schrijnwerk en glas in de erker is vervangen door een vlakke uitvoering.¹⁵⁹

Grote Markt 46

Interbellum neotraditioneel breedhuis van één travee en drie bouwlagen onder een zadeldak en een snijdend zadeldak dwars op de straat met een vereenvoudigde puntgevel. Het parement is gecementeerd met imitatiemetselwerk en – in de topgevel – met imitatiehout. Op de eerste verdieping bevindt zich een driezijdige erker met erboven een balkon met een smeedijzeren balustrade en een deurvenster tussen rechthoekige vensters. De top wordt gemarkeerd door een oculus, de begane grond door een gevelbrede,

---

¹⁵⁷ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10346> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹⁵⁸ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10347> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹⁵⁹ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10348> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

segmentboogvormige winkelpui. De vensters op de bovenverdieping hebben schrijnwerk met een kleine roedeverdeling in de bovenlichten.¹⁶⁰

Grote Markt 47

Interbellum neobarok breedhuis van drie traveeën en drie bouwlagen onder een zadeldak (kunstleien) en een snijdend zadeldak dwars op de straat met een halsgevel. Het parement bestaat uit imitatie witsteen (gecementeerd). De traveeën van de bovenverdiepingen zijn geritmeerd door kolossale pilasters met een verdiepte schacht, uiterst links en rechts bekroond met een siervaas. De vensters zijn segmentboogvormig met reliëfversiering op de borstweringen (onder meer ramskoppen en festoenen op de tweede verdieping, een eenvoudige diamantkop op de eerste verdieping). De halsgevel wordt bekroond door een driehoekig fronton en heeft een oculus in een zware omlijsting boven een engelenfiguur en met een bekronende cartouche. De symmetrische drieledige neurococo pui heeft een puilijst, bossagewerk en een blauwhardstenen plint met spiegelversiering met holle hoeken. De centrale schouderboogvormige deur is voorzien van een deurlicht en een bovenlicht met ijzeren waaijer, en wordt geflankeerd door schouderboogvormige winkelramen in een brede geprofileerde omlijsting. Het geschilderde houten schrijnwerk op de eerste en tweede verdieping bestaat uit kruisramen met een kleine roedeverdeling (niet in de bovenlichten).¹⁶¹

Grote Markt 48

Interbellum eclectisch diephuis (met zowel neurococo als neobarokke elementen) van drie traveeën en vier bouwlagen onder een zadeldak (leien). De gevel heeft een witstenen parement en wordt bekroond door een in- en uitgezwenkte topgevel en geordonneerd door pilasters, op de derde verdieping met vergulde ionische kapitelen. De bel-etage wordt gemarkeerd door een gevelbrede gebogen erker onder een waterlijst op modillons met een tandlijst, en centraal bekroond met een gebogen fronton en rocaille sluitsteen. De gevel wordt op de bovenverdiepingen opengewerkt met schouderboogvormige vensters met vergulde rocaille sluitstenen. De borstweringen zijn versierd met spiegels, op de tweede verdieping met het opschrift "De Gouden" en "Ring". Een gekorniste kroonlijst op klossen heeft een tandlijst en centraal een gebroken gebogen fronton en vergulde strikvormige decoratie ertussen. De geveltop erboven is gevat tussen voluten met siervazen (bekroond met vergulde vlammen) en wordt gemarkeerd door een centrale oculus in een omlijsting met guirlandes en hogerop een médaillon met het opschrift "t jaar 1917". De topgevel wordt bekroond door een gebogen waterlijst met gestrekte uiteinden en een verguld beeld van Sint-Elloi. Op de bovenverdiepingen hebben de vensters houten geschilderd schrijnwerk (kruisramen op de tweede en derde verdieping) met een kleine roedeverdeling in de bovenlichten en in het oculus. De gevelbrede rechthoekige winkelpui is gevat onder een kroonlijst.¹⁶²

Grote Markt 49

Interbellum neo-Vlaamserenaissance diephuis van drie traveeën en drie bouwlagen onder een zadeldak (mechanische pannen) met een witstenen parement en in- en uitgezwenkte topgevel. De gevel wordt opengewerkt met rechthoekige vensters, op de tweede verdieping met rondboogvelden, voorzien van cartouches met de opschriften "Anno" en "1921". Op de bel-etage bevindt zich centraal een rondboogvormig deurvenster tussen Ionische driekwartzuilen op modillons, die een gebroken fronton met siervazen dragen, aan weerszijden geflankeerd door een rechthoekig deurvenster. Balustrades sieren de borstwering op die verdieping. De geveltop is tweeledig en gevat tussen vleugelstukken met voluten en bekronende siervazen. In de onderste geleding van de geveltop bevindt zich centraal een gekoppeld rondboogvenster met een als baluster uitgewerkte middenstijl,

¹⁶⁰ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10349> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹⁶¹ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10350> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹⁶² <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10351> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

en een oculus aan weerszijden. De bovenste geleding bevat een blinde spiegelversiering onder een driehoekig fronton op versmallende pilasters. De gevelbrede pui is drieledig met een verdiepte centrale deur, geflankeerd door gebogen winkelramen met eronder kelderramen met decoratief smeedijzeren hekwerk. De pui-omlijsting bestaat uit pilasters, een waterlijst op klossen en modillons en een blauwhardstenen plint. Op de bovenverdiepingen hebben de vensters geschilderd houten schrijnwerk (kruisramen op de eerste en tweede verdieping) met een kleine roedeverdeling in de bovenlichten.¹⁶³

Grote Markt 50

Interbellum neotraditioneel hoekpand van drie bouwlagen en twee traveeën aan de Grote Markt, een afgeschuinde hoektravee en vier traveeën aan de Lisperstraat, onder een zadeldak (kunstleien). Aan de Grote Markt heeft deze woning een puntgevel, aan de Lisperstraat een lijstgevel met een dakkapel, onderbroken door een torenvormige deurtravee van vier bouwlagen (onder een tentdak). Het parement bestaat uit baksteen met knipvoegen, met een blauwhardstenen plint en gebruik van witsteen voor de hoektravee (de ronde erker op de eerste verdieping en erboven het balkon met een balustrade en zuil), begane grond, kruisvensters, muurbanden, neggen en andere decoratieve elementen. Verder bevat de erker een beeld van een schaap op een modillon, wordt de erkerondersteuning gedecoreerd met florale motieven en bevindt zich op de borstwering – zowel aan de Grote Markt als aan de Lisperstraat – een gevelbrede cartouche (waarschijnlijk bedoeld voor winkelnamen). De pui is gevelbreed aan de Grote Markt en tweeledig aan de Lisperstraat, onderbroken door een rondboogvormige deur op de hoek. Het geschilderde houten schrijnwerk heeft een kleine roedeverdeling op de bovenverdiepingen.¹⁶⁴

Grote Markt 51/ Lisperstraat

Hoekpand van drie traveeën aan de Grote Markt en vier traveeën aan de Lisperstraat, en drie bouwlagen met een 19de-eeuwse neoclassicistische lijstgevel onder een afgeknot schilddak (leien). De witgepleisterde gevel wordt opengewerkt met rechthoekige vensteropeningen (één blind op de eerste verdieping aan de Lisperstraat, tweede travee) met ijzeren gedecoreerde balustrades en schrijnwerk met een kleine roedeverdeling. De recente winkelpui is gevelbreed aan de Grote Markt, tweeledig aan de Lisperstraat en heeft een witstenen omlijsting. Deze winkelpui loopt in de Lisperstraat door onder twee naburige huizen.

Grote Markt 52

Laat 19de-eeuws neoclassicistisch breedhuis van drie traveeën en drie bouwlagen onder een zadeldak (bitumen) met een lijstgevel. Het parement bestaat uit baksteen (ontpleisterd). De kroonlijst is gekornist en is gelegen op modillons, boven de middentravee op een tandlijst en uitgewerkte consoles. De middentravee wordt licht benadrukt met een risaliet, de bel-etage door een centraal deurvenster tussen geblokte lisenen met een balkon op bladwerkconsoles. De vensters op de bovenverdiepingen zijn rechthoekig en hebben doorgetrokken lekdrempels. Het schrijnwerk bestaat uit T-ramen, op de tweede verdieping met ijzeren balustrades. De gevelbrede pui is recent.¹⁶⁵

Grote Markt 53

Laat 19de-eeuws neoclassicistisch breedhuis van drie traveeën en drie bouwlagen onder een zadeldak (bitumen) met een lijstgevel. Het parement bestaat uit baksteen (ontpleisterd). De kroonlijst is gekornist en is gelegen op klossen boven een blind fries. De gevel wordt verticaal geritmeerd door een Ionische pilaster links en tussen de twee rechte traveeën. De bel-etage wordt benadrukt met deurvensters en een gemeenschappelijk

¹⁶³ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10352> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹⁶⁴ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10353> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹⁶⁵ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10354> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

balkon op zware consoles (in de twee linkse traveeën) en met een stenen balustrade in de borstwering van de rechtse travee. De vensters zijn rechthoekig, deels op doorgetrokken lekdrempels, en hebben T-ramen. De gevelbrede pui is recent.¹⁶⁶

Grote Markt 54

In oorsprong 15de-eeuws en tijdens het interbellum historiserend gereconstrueerd onderkelderd hoekgebouw (Koning-Albertstraat) van drie traveeën en twee bouwlagen onder een gecombineerde bedaking (leien). Aan de Grote Markt bestaat het parement uit witsteen en worden de twee rechtse traveeën bekroond met een trapgevel met een overhoeks topstuk in natuursteen (Gobertange met Euville voor de geprofileerde delen). De linkse travee heeft een lijstgevel met een dakkapel. Op de verhoogde begane grond bevindt zich een overluifeld bordes (leien op een houten gebinte) met een blauwhardstenen steektrap en een natuurstenen getrapte balustrade met driepasbogen, waarop twee schilddragende leeuwen staan met het opschrift S.P.Q.L. De muuropeningen op deze verdieping zijn korfboogvormig met bovenlichten (vierpasmaaswerk in een geprofileerde omlijsting), ingevuld met groene, ruitvormige glaspanelen, en links en rechts met deuren met ijzerbeslag. Ook op straatniveau bevinden zich twee korfboogvormige deuren met ijzerbeslag (links). De bovenverdiepingen worden opengewerkt met kruisvensters en rechthoekige vensters met geschilderd houten schrijnwerk en kleine roedeversdeling. Naast de ingang is een gedenkplaat aangebracht (een rechthoekige witte natuurstenen plaat met een driepasmotief en een bas-reliëf met de voorstelling van een vrouw met lauwerkrans). De zijgevel aan de Koning-Albertstraat is een lijstgevel van zes traveeën en twee bouwlagen, en drie dakkapellen. Het parement bestaat uit baksteen met muurankers met een krulspie, en gebruik van zandsteen voor de speklagen (om de drie rijen baksteen) en de plint. De gevel wordt verticaal geritmeerd door homogeen doorgetrokken lisenen per travee en horizontaal door een kordonlijst onderaan de vensters van de eerste verdieping. De muuropeningen bestaan uit rechthoekige vensters in de plint, spitsboogvormige drielichten met neogotisch maaswerk en omlijsting uit Euvillesteen op de verhoogde begane grond, en ingekaste kruisvensters hogerop. De laatste, inspringende travee bevat twee gedichte rechthoekige venstertjes en een rechthoekige deur in een eenvoudige blauwhardstenen omlijsting onder een geprofileerde waterlijst en het opschrift "Vredegerecht". Rechts daarvan bevindt zich een aansluitende lagere muur van baksteen met natuurstenen speklagen, een segmentboogvormig deurtje en hogerop een spitsboogvormige nis. Het schrijnwerk en het glaswerk zijn analoog aan die van de gevel aan de Grote Markt.¹⁶⁷

Grote Markt 54B en Koning-Albertstraat 2

Interbellum neorococo hoekpand van drie traveeën aan de Grote Markt, één hoektravee en drie traveeën aan de Koning-Albertstraat, en twee bouwlagen onder een mansardedak (leien). De symmetrisch opgebouwde, witstenen lijstgevel heeft een klassiek hoofdstel, een tweeledige in- en uitgezwenkte topgevel boven de hoektravee en de travee links en rechts ervan, en een dakkapel uiterst links en rechts. De drie gebogen hoektraveeën worden verder benadrukt met kolossale komposietpilasters onder een kroonlijst en een driezijdige erker op de eerste verdieping van de hoektravee onder een gebogen kroonlijst. De uitkraging van de erker wordt gedecoreerd met florale motieven en rocailles. De geveltop wordt gevat tussen voluutvormige vleugelstukken onder een gebogen waterlijst met gestrekte uiteinden en een rocaille sluitsteen, drie ellipsvormige oculi, guirlandes en twee engeltjes die een gevelsteen dragen met een onleesbaar opschrift. De dakkapellen hebben een witstenen gevel met rondboogvormige vensteropening (met bovenlicht) en worden versierd met voluten, guirlandes, een gebogen waterlijst met gestrekte uiteinden en een rocaille sluitsteen. Op de eerste verdieping wordt de gevel opengewerkt met segmentboogvormige vensters met geprofileerde lekdrempels, al dan niet met consoltjes en casementen op de borstweringen. De erker heeft schouderboogvormige vensters met

¹⁶⁶ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10355> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹⁶⁷ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10356> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

gelijkvormige bovenlichten. Ook de deuren (in het hoektravee en uiterst linkse travee in de Koning-Albertstraat) zijn schouderboogvormig en hebben een geprofileerde omlijsting (in de hoektravee met een rocaille sluitsteen). Daarnaast bevinden zich eenvoudige, recente winkelpuien. De vensters op de bovenverdiepingen zijn ingevuld met geschilderd houten schrijnwerk (voornamelijk kruisramen op de eerste verdieping) met een kleine roedeverdeling voor de bovenlichten en de oculi. De deuropening aan de Koning-Albertstraat is ingevuld met een houten deur met decoratief smeedwerk voor de deurlichten, en een houten bovenlicht met gebogen kleine roedeverdeling.¹⁶⁸

Grote Markt 55

Interbellum neotraditioneel diephuis van drie traveeën en drie bouwlagen onder een afgesnuit zadeldak (mechanische pannen en kunstleien) met een trapgevel. Het parement bestaat uit baksteen met gebruik van blauwe hardsteen voor de plint en witsteen voor de pui, vensteromlijstingen, aflijning van de trapgevel, muurbanden, neggen en overhoekse topstukken met reliëf (van een klok) tussen. De gevel wordt op de bovenverdiepingen opengewerkt met gekoppelde, rechthoekige muuropeningen met een tussendorpel en rechthoekig bovenlicht, en op de begane grond met een rechthoekige pui, rechts van een rondboogdeurtje onder een geprofileerde waterlijst op consoltjes en een rechthoekig bovenlicht. Op de puilijst bevindt zich een witstenen paneel met het opschrift "In de Klok". Het schrijnwerk is in geschilderd hout en heeft een kleine roedeverdeling in de pui.¹⁶⁹

Grote Markt 56

Tijdens het interbellum ingrijpend verbouwd traditioneel diephuis van drie traveeën en twee bouwlagen onder een steil zadeldak (kunstleien) met een puntgevel en aansluitend een poortgebouw van één travee en twee bouwlagen onder een zadeldak, evenwijdig met de straat (kunstleien). Het parement bestaat uit baksteen met muurankers met een krulspie en verwerking van witsteen voor de plint, omlijstingen van de muuropeningen, topaflijning en steigergaten. De gevel wordt opengewerkt met rechthoekige muuropeningen (voornamelijk kruisvensters en tweelichten) en één rondboogvormige doorgang in de meest rechtse travee. De muuropeningen zijn ingevuld met houten schrijnwerk en groen glas-in-lood voor de bovenlichten. Hang- en sluitwerk voor luiken bleef bewaard.¹⁷⁰

Grote Markt 57

Vroeg 17de-eeuws traditioneel complex bestaande uit twee diephuisen van respectievelijk vier en drie traveeën en twee bouwlagen onder zadeldaken (leien) met trapgevels (respectievelijk twee- en driedelig, beide met een overhoekse topstuk). Het parement bestaat uit baksteen met gebruik van zandsteen voor een plint met schuine afzaat, en voor speklagen, neggen en vensters. De gevel is zichtbaar verankerd, in de linker trapgevel met een jaartalanker "1606" ter hoogte van de borstwering van de tweede verdieping. De gevel wordt opengewerkt met rechthoekige kruisvensters en in de top met kloosterkozijnen en rechthoekige luiken. Op de eerste en tweede verdieping zijn de kordons doorgetrokken tot onderdorpels. Een rondboogdeurtje in een kwarthol geprofileerde zandstenen omlijsting met een bolkozijn als bovenlicht geeft toegang tot het complex. De gevelopeningen zijn ingevuld met houten schrijnwerk en - de bovenlichten - met glas-in-lood. Op de eerste en tweede verdieping zijn luiken voorzien, op de begane grond rechts van de deur, traliwerk.¹⁷¹

---

¹⁶⁸ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10357> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹⁶⁹ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10358> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹⁷⁰ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10359> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹⁷¹ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10360> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

Grote Markt 58

Midden 18de-eeuws stadhuis in classicerende rococo met midden 14de-eeuws gotisch belfort. Het stadhuis is een symmetrisch opgebouwd, rechthoekig complex met een lijstgevel van negen traveeën aan de voorzijde en twee bouwlagen onder een schilddak (leien). De dakconstructie bevat rondboogvormige dakkapellen in een blauwhardstenen omlijsting: een bekronende waterlijst met voluutvormige uiteinden en flankerende vruchtenslingers. Op de uiteinden van de nok staan siervazen van rood koper, bedekt met bladgoud.

De voorgevel heeft een parement van Balegemse steen en Doornikse blauwe hardsteen, en wordt verticaal geritmeerd door geblokte hoekpilasters, verdiepte penanten en een hoger oplopend (halve bouwlaag) middenrisaliet. In de blauwhardstenen plint zijn segmentboogvormige keldervensters aangebracht. De overige vensters zijn schouderboogvormig in een kwarthol geprofileerde blauwhardstenen omlijsting (op de begane grond met geprofileerde lekdrempels op voluutconsoles met een schelpmotief). De borstweringen van de bovenvensters zijn gedecoreerd met gesculpteerde leeuwen die het stadsschild dragen. Het hoofdgestel bestaat uit een geprofileerde architraaf, een blinde fries en een blauwhardstenen kroonlijst. De gevel wordt van het plein afgescheiden door een decoratieve smeedijzeren balustrade.

Een licht vooruitspringende en drie traveeën brede middenpartij wordt afgelijnd met geblokte pilasters van blauwe hardsteen en bekroond door een driehoekig fronton met een stadsschild, gedragen door twee leeuwen, van Duitse zandsteen. Een blauwhardstenen pui met een dubbele steektrap en classicistische, smeedijzeren leuning leidt naar de ingang: een schouderboogvormige deur in een sobere omlijsting met een rocaillesluitsteen en engelenhoofd, geflankeerd door Toscaanse zuilen op sokkels (en met bovenaan trigliefen met regulae en guttae), die het balkon van de bel-etage dragen. In de pui is ook een rozet aangebracht met aanduiding van het niveau boven de zeespiegel, 6 meter. Hogerop bevindt zich een rondboogvormig deurvenster in een geprofileerde omlijsting met een schelpsluitsteen, geflankeerd door eenvoudige pilasters met een verdiepte schacht en voorzien van een balkon met een smeedijzeren leuning en blauwhardstenen postamenten, bekroond door siervazen in hetzelfde materiaal. Het hoger oplopende gedeelte wordt opengewerkt met een middenvenster in een rocaille-omlijsting, geflankeerd door rechthoekige vensters in een sobere, geprofileerde omlijsting.

Een gelijkaardige achtergevel van elf traveeën is opgetrokken uit baksteen met zandstenen hoekblokken, op een zandstenen plint met getoogde keldervensters. Deze gevel bevat eveneens een geaccentueerde middenpartij, afgewerkt met een frontonbekroning, waarin een oculus verwerkt is. Op de rechtse hoek bevindt zich een neogotische nis met een witstenen beeld van Onze-Lieve-Vrouw. De zijgevels zijn eenvoudig met een gelijkaardig uitzicht. Het schrijnwerk in de vier gevels bestaat uit geschilderde houten ramen met een kleine roedeverdeling.

Ten noordwesten is het stadhuis aangebouwd tegen het belfort dat bestaat uit een verankerde torenromp op een vierkante plattegrond, met een monumentale bekroning. Het parement bestaat uit zandsteen en de gevels worden gemarkeerd door rechthoekige muuropeningen. Op de begane grond bevindt zich een rechthoekige 18de-eeuwse deur in een classicistische blauwhardstenen omlijsting onder een driehoekig fronton. Voorts is een datering ("1369") aangebracht, evenals een uurwerk aan de zuidwestzijde. De bekroning bestaat uit een leien naaldspits met een klokkenkamer, oprijzend te midden van vier uitkragende (vijfzijdige) en licht buitenwaarts hellende arkeltorens. Die laatste staan op een drielobbige boogfries en zijn verbonden door een tandfries. Ter bekroning zijn vaantjes aangebracht en bij de centrale spits een vergulde bol en staartster als windwijzer.¹⁷²

Grote Markt 59

Interbellum neotraditioneel diephuis van drie traveeën en drie bouwlagen onder een zadeldak (kunstleien) met een trapgevel. Het parement bestaat uit baksteen met gebruik van witsteen voor de omlijstingen, neggen, steigergaten en speklagen, balusters, panelen

---

¹⁷² <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10361> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

en een overhoeks topstuk. De bel-etage wordt benadrukt met schouderboogvormige deurvensters en bolkozijnen als bovenlicht, afgezet met balusters. De hogere verdiepingen hebben kruisvensters en rechthoekige vensters. De gevel bevat decoratieve muurankers en paneeltjes met het opschrift "IN DE" "ROODE" "FLES" sieren de borstweringen van de tweede verdieping. De blauwhardstenen pui omvat een centrale schouderboogdeur en bovenlicht (met smeedwerk), aan weerszijden geflankeerd door schouderboogvormige vensters. In de pui-omlijsting is een naamsteen aangebracht met het opschrift: "E. Van Ouytsel Bouwmeester". De muuropeningen zijn ingevuld met geschilderd houten schrijnwerk, de bovenlichten op de bovenverdiepingen hebben ook glas-in-lood.¹⁷³

Grote Markt zonder nummer (tussen 59 en 60)

Interbellum neotraditioneel breedhuis (poortgebouw) van één travee en twee bouwlagen onder een zadeldak (leien) met een dakkapel, voorzien van een tuitgeveltje. Het parement bestaat uit baksteen met een fries onder de daklijst en gebruik van witsteen voor de plint met schuine afzaat, een speklaag en de aflijning van het tuitgeveltje, een kruisvenster op de eerste verdieping en de omlijsting van de kwarthol geprofileerde segmentboogvormige poort. De vensters hebben geschilderd houten schrijnwerk met een kleine roedeverdeling. De poort is in hout met ijzeren benageling.¹⁷⁴

Grote Markt 60

Laat 15de-eeuwse gotische en tijdens het interbellum heropgebouwde kapel, oost-west georiënteerd op een rechthoekige plattegrond, onder een zadeldak (leien) en voorzien van een dakruiter met een opengewerkte klokkentoren onder een leien spits. De sobere, tweeledige, verankerde westpuntgevel die deels bewaard bleef (zie steenverwerking), is opgetrokken uit zandsteen en heeft een plint met schuine afzaat. Centraal bevindt zich een verdiepte korfboogvormige poort in een geprofileerde spitsboogomlijsting onder een druiplijst met een hogel. Het boogveld bevat een nis met het beeld van de patroonheilige. Hogerop wordt de gevel horizontaal belijnd door een kordon en daarboven bevinden zich een groot spitsboogvenster en bekronende oculus. De hogel die de puntgevel destijds bekroonde, is verdwenen. Links van de puntgevel staat een ingebouwde, ronde en gelede traptoren met langwerpige rechthoekige kijkspleten en een leien spits met een bekronend bolornament.¹⁷⁵

Grote Markt 61

Interbellum neobarok diephuis van drie traveeën en drie bouwlagen onder een zadeldak (mechanische pannen) met een klokgevel. Het parement bestaat uit witsteen met steekboogvensters in een geprofileerde omlijsting met geknikte bovenhoeken op de eerste en tweede verdieping en een ovalen oculus in de topgevel. Net onder de topgevel bevindt zich een klassieke kroonlijst, centraal gebogen, waarvan het fries versierd is met casementen en in de hoeken met trigliefen en regula met guttae. Tussen de eerste en tweede verdieping zijn een kordon- en tandlijst aangebracht, gebogen boven de centrale travee en gedragen door rolwerkconsoles. De borstwering van het middelste bel-etagevenster bevat een reliëf van een olifant, de overige borstweringen van de eerste en tweede verdieping een eenvoudig geometrisch motief (cirkel). De geveltop is gevat tussen voluutvormige vleugelstukken en heeft bovenaan een blind oculus, onder een gebogen kroonlijst met gestrekte uiteinden en bekroond met een siervaas. Het geschilderde houten schrijnwerk (kruisramen op de eerste en tweede verdieping) heeft een kleine roedeverdeling in de bovenlichten en in het topgevelvenster. De gevelbrede pui is recent.¹⁷⁶

---

¹⁷³ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10362> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹⁷⁴ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10363> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹⁷⁵ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10364> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹⁷⁶ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10365> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

Grote Markt 62

Interbellum neobarok diephuis van drie traveeën en drie bouwlagen onder een zadeldak (Vlaamse pannen) met een klokgevel. De gevel heeft een witstenen parement en wordt geordonneerd door de superpositie van geblokte pilasters, in de middentravee met respectievelijk Ionische en Korinthische kapitelen. De vensters zijn rechthoekig met op de borstwering van de bel-etage balusters en centraal een paneel met rankwerk en een schaal met drie limoenen. De tweede verdieping wordt bekroond door een gekorniste kroonlijst op klossen en een tandlijst boven een blind fries. De middentravee bevat het opschrift "DE DRIJ LIMOENEN" tussen de eerste en tweede verdieping, en wordt bekroond door een gebroken fronton. De geveltop is gevat tussen voluten en wordt gemarkeerd door een rondboogvenster tussen taps toelopende pilasters met een verdiepte schacht, balustrades ter hoogte van de borstwering en een gebogen fronton met een topstuk. Het geschilderde houten schrijnwerk (kruisramen op de eerste en tweede verdieping) heeft een kleine roedeverdeling in de bovenlichten en in het topgevelvenster. De blauwhardstenen pui-omlijsting bestaat uit pilasters met een verdiepte schacht, die een hoofdstel met een kroon- en tandlijst dragen. In de pui-omlijsting is een naamsteen aangebracht met het opschrift: "A. ALPAERTS BOUWMt".¹⁷⁷

Grote Markt 63

Interbellum neo-Lodewijk XVI breedhuis van drie traveeën en drie bouwlagen onder een mansardedak (kunstleien, pannen) met twee ossenogen. De lijstgevel heeft een witstenen parement en een houten kroon- en tandlijst. De vensters zijn rechthoekig in een vlakke omlijsting, meer uitgewerkt op de bel-etage met een bekronend gebogen fronton op consoles en balusters op de borstweringsen. De middentravee wordt benadrukt door een risaliet onder een driehoekig fronton met een oculus en met een halfronde erker op de bel-etage en hogerop deurvensters en een balkon met balusters. Guirlandes sieren de borstwering van de erker en de gevelvlakken boven de vensters van de eerste verdieping. Het geschilderde houten schrijnwerk bestaat uit T-ramen op de eerste en tweede verdieping (niet in de erker) en heeft een kleine roedeverdeling in de bovenlichten en in de dakvensters. De gevelbrede pui is recent.¹⁷⁸

Grote Markt 64

Interbellum neobarok breedhuis van drie traveeën en drie bouwlagen onder een zadeldak (leien) en een snijgend zadeldak dwars op de straat met een topgevel. De geordonneerde gevel heeft een blauwhardstenen parement en voornamelijk rechthoekige vensters. De bel-etage wordt benadrukt met balusters op de borstweringsen en de middentravee ervan met een balkon op consoles en een rondboogvenster tussen Ionische driekwartzuilen die een entablement dragen met onder meer een klein driehoekig fronton tussen vleugelstukken en een reliëf van een doornenkroon. De topgevel is versierd met vleugelstukken en siervazen en bevat centraal een rechthoekig venster met geknikte bovenhoeken, geflankeerd door pilasters met hermen, die een gebogen fronton dragen. Aan weerszijden bevinden zich rondboogvensters onder een druiplijst met een sluitsteen. De vensters hebben geschilderd houten schrijnwerk (met een kleine roedeverdeling in de bovenlichten) en de vensters op de eerste en tweede verdieping hebben een stenen tussendorpel. De blauwhardstenen drieledige winkelpui wordt gekenmerkt door twee zuilen aan weerszijden van de middentravee.¹⁷⁹

Grote Markt 65

Interbellum eclectisch breedhuis van één travee en drie bouwlagen onder een zadeldak (kunstleien) en een snijgend zadeldak dwars op de straat met een in- en uitgezwenkte neo-Vlaamserenaissance getinte topgevel. Het parement bestaat uit baksteen met gebruik

¹⁷⁷ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10366> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹⁷⁸ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10367> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹⁷⁹ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10368> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

van witsteen voor de waterlijsten, muurbanden, erker, balustrade, kruisvensters, aflijning van de topgevel en decoratieve elementen. De eerste verdieping heeft een gebogen erker met reliëfs op de borstwering (wortelmotieven, guirlandes, centraal vrouwenportret in profiel en aan weerszijden de opschriften "HIER IS'T IN" en "Het Gulden Hoofd"), en hogerop een deurvenster met een balkon. De gevel wordt opengewerkt met rechthoekige vensters, op de eerste verdieping met een stenen tussendorpel, op de tweede verdieping met gebogen bovenhoeken en onder een individueel en een overkoepelend blind boogveld, dit laatste met een leeuwenkop als sluitsteen. De geveltop wordt bekroond door een driehoekig fronton, gemarkeerd door rolwerk, waterlijsten en wortelmotieven met centraal een rechthoekig venster onder een blind boogveld. Het schrijnwerk heeft een kleine roedeverdeling in de bovenlichten. De segmentboogvormige, gevelbrede winkelpui bestaat uit een afgerond winkelraam links met bovenaan glas in lood (bloemmotieven) en een verdiepte deur rechts, en heeft een brede geprofileerde puilijst.¹⁸⁰

Grote Markt 66

Naoorlogs neotraditioneel diephuis van drie traveeën en vier bouwlagen onder een zadeldak (leien) met een trapgevel. Het parement bestaat uit blauwe hardsteen met gebruik van baksteen voor de trapgevel en zwarte natuursteen voor de winkelpui. De gevel heeft een verticale ordonnantie door de eenvoudige lisenen die over de bovenverdiepingen doorlopen. De twee waterlijsten in de topgevel zorgen voor een horizontaal accent. De decoratie bestaat verder uit eenvoudige casementen boven de rechthoekige vensters van de bovenverdiepingen. De gevelopeningen op de begane grond zijn rondboogvormig.

Grote Markt 67, 68

Interbellum art deco dubbelwoning van vijf traveeën en vier bouwlagen onder zadeldaken (met de nok loodrecht op de straat), oorspronkelijk met een centrale privédeur (naar de trapzaal) en aan weerszijden met puien in spiegelbeeld, anno 2017 met een gevelbrede rechthoekige winkelpui. De gevel bestaat uit een combinatie van lijst- en puntgeveltjes en heeft grotendeels een gecementeerd parement met gebruik van rode baksteen (met rood geschilderde knipvoegen) aan weerszijden van de vensters en ter decoratie in de borstweringen. De gevel bevat een verticale belijning door het gebruik van lisenen en een horizontale door de van een tandlijst voorziene balkons op de eerste en tweede verdieping. De vensters zijn rechthoekig, op de derde verdieping en in de centrale travee in de vorm van deurvensters met een balkon per twee traveeën. Geometrische of florale cementen motieven sieren de gevel, onder andere ter bekroning van de lisenen op de bel-etage en in de top van de puntgevel. Het bovenlicht van de verdwenen centrale deur wordt bekroond met een monogram ("VRP"). De balkons van de eerste en tweede verdieping hebben balustrades met geometrische smeedwerk. Op de begane grond werd een gevelplaat aangebracht met de tekst: "Hier werd/ in 1801/ Jan B. David/ geboren/ DF/ Davidsfonds/ Gift Noordstarfonds". Het schrijnwerk op de eerste verdieping had oorspronkelijk decoratieve bovenlichten (zie fotobijlage 64).¹⁸¹

Grote Markt 70

Interbellum neo-Vlaamserenaissance breedhuis van drie traveeën en drie bouwlagen onder een zadeldak (kunstleien) en een snijdend zadeldak dwars op de straat met een topgevel. De gevel heeft een parement van baksteen (met knipvoegen) en witsteen en wordt gemarkeerd door rechthoekige, per drie gekoppelde vensters op de eerste en tweede verdieping, en een blauwhardstenen drieledige winkelpui met een rondboogvormige deur tussen twee segmentboogvormige vensters. De bel-etage wordt benadrukt door een licht vooruitspringende, rechthoekige erker (met een ruitmotief op de borstweringen) en hogerop gekoppelde deurvensters met een balustrade, wortelmotieven op de penanten en rondboogvelden met blinde panelen onder een driuipijl met diamantkopsluitstenen. Ook

¹⁸⁰ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10369> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹⁸¹ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10370> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

de geveltop heeft een gelijkaardig venster met een rocaillemotief in het rondboogveld. Verder wordt die geveltop afgelijnd door voluten, bekroond door een driehoekig fronton en topstuk, en versierd met wortelmotieven, guirlandes en hermen. Ook de winkelpui is versierd met wortelmotieven. In de pui-omlijsting is een naamsteen aangebracht met het opschrift: "J.B. Van Bouchout. Bouwm.". Het geschilderde houten schrijnwerk van de bovenverdiepingen bestaat uit kruisramen met een kleine roedeverdeling in de bovenlichten.¹⁸²

Grote Markt 71

Interbellum eclectisch diephuis van twee traveeën en drie bouwlagen onder een zadeldak (mechanische pannen) met een tuitgevel met neo-Vlaamserenaissance-elementen. De gevel heeft een bakstenen parement met knipvoegen en gebruik van witsteen en wordt opengewerkt met gekoppelde muuropeningen met een witstenen tussendorpel, op de eerste verdieping rechthoekig, en op de tweede verdieping rondboogvormig en gevat in een korfboognis onder een druiplijst. De tussenstijlen worden versierd met halve balusters en een wortelmotief. De borstwering van de tweede verdieping bevat het opschrift "DE ROODEN" en "HOED". De topgevel met overhoekse pinakels heeft een rondboogvormig venster onder een waterlijst, geflankeerd door twee kleine rechthoekige vensters. De witstenen, rechthoekige winkelpui-omlijsting wordt versierd met een gestileerd wortelmotief. Het schrijnwerk bestaat uit geschilderde houten ramen.¹⁸³

Grote Markt 72

Interbellum eclectisch diephuis van drie traveeën en drie bouwlagen onder een zadeldak met een pseudo-halsgevel. Het parement bestaat uit baksteen met witstenen decoratie. De vensters op de eerste en tweede verdieping zijn steekboogvormig en hebben een druiplijst en blauwhardstenen lekdrempels die doorgetrokken zijn op de bel-etage. Op de tweede verdieping wordt de borstwering versierd met cartouches. De geveltop heeft een verhoogd middengedeelte onder een driehoekig fronton met gekoppelde rechthoekige venstertjes onder een rondboogveld met een cartouche, en geflankeerd door oculi in witstenen (gecementeerde) traveeën. De blauwhardstenen winkelpui-omlijsting met een witstenen plint heeft drie segmentboogvormige gevelopeningen, waarvan de middelste een deur is onder een bovenlicht met een versierd middenkalf. De decoratie bestaat uit een rocaille en het beeld van een liggend lam. Op de eerste verdieping hebben de vensters een witstenen tussendorpel met een tandlijst. Het schrijnwerk op de bovenverdiepingen wordt gekenmerkt door een kleine roedeverdeling in de bovenlichten.¹⁸⁴

Grote Markt 73

Interbellum eclectisch breedhuis van drie traveeën en drie bouwlagen onder een mansardedak (leien en mechanische pannen) en een snijdend zadeldak dwars op de straat met een neo-Vlaamserenaissance-getinte puntgevel. Het parement bestaat uit baksteen met knipvoegen en gebruik van witsteen voor decoratieve elementen. De vensters op de eerste en tweede verdieping zijn rechthoekig met afgeronde bovenhoeken, en worden van elkaar gescheiden door bakstenen pilasters, op de tweede verdieping met ionische kapitelen. Op de eerste verdieping wordt de borstwering centraal versierd met een balustrade en aan weerszijden met een ruitvormig motief. De topgevel bevindt zich boven een gekorniste kroonlijst met een tandlijst en wordt gemarkeerd door overhoekse pinakels, bolornamenten (deels verdwenen) en centraal een segmentboogvormig tweelicht met een gemeenschappelijk boogveld onder een waterlijst. De witstenen pui-omlijsting bestaat uit pilasters met uitgewerkte kapitelen en een brede gekorniste puilijst op klossen.¹⁸⁵

---

¹⁸² <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10371> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹⁸³ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10372> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹⁸⁴ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10373> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹⁸⁵ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10374> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

Grote Markt 74

Interbellum neobarok breedhuis van drie traveeën en drie bouwlagen onder een gecombineerde bedaking (kunstleien) met een door pilasters geordonneerde halsgevel. Het parement bestaat uit baksteen met knipvoegen en verwerking van witsteen voor de omlijstingen en decoratieve elementen. De vensters zijn rechthoekig, op de tweede verdieping onder een segmentboogvormig boogveld. De bel-etage wordt gekenmerkt door een centraal deurvenster en een gevelbreed balkon met balusters (deels verdwenen). Ook op de tweede verdieping wordt de centrale borstwering gedecoreerd met een balustrade, aan weerszijden geflankeerd door de opschriften: "F. NAGELS" en "VAN CAMP". De boogvelden op de tweede verdieping bevatten een gevelsteen met centraal een reliëf van een duif en aan weerszijden de opschriften "DROGERIJ" en "DE DUIF". De topgevel wordt gemarkeerd door vleugelstukken, drie oculi en een centraal rondboogvenster (met gebogen waterlijsten), en bakstenen lisenen met een verdiepte schacht. De bekroning bestaat uit een driehoekig fronton en een siervaas. De vensters van de bovenverdiepingen hebben T-ramen met een kleine roedeverdeling in de bovenlichten. De driedelige blauwhardstenen pui-omlijsting bestaat uit een puilijst en pilasters, op de hoeken met gedecoreerde consoles met guttae.¹⁸⁶

Grote Markt 75

Interbellum neo-Vlaamserenaissance breedhuis van drie traveeën en drie bouwlagen onder een zadeldak (kunstleien) en boven de twee linkse traveeën een snijgend zadeldak dwars op de straat met een in- en uitgezwente topgevel. Rechts bevindt zich een dakkapel. Het parement bestaat uit baksteen met knipvoegen en gebruik van witsteen voor de muurbanden, aflijning van de topgevel en decoratieve elementen. De vensters zijn rechthoekig met een tussendorpel en rondboogvelden waarin cartouches zijn aangebracht (met het opschrift "1922" op de tweede verdieping). Op de borstweringen van de twee linkse traveeën op de bel-etage bevindt zich het opschrift "IN HET HOEFIJZER" met erboven, tussen de vensters, een gevelsteen met een reliëf van een hoefijzer. De rechtertravee heeft een balustrade als borstwering. De topgevel wordt afgelijnd door voluten en bevat een rechthoekig venster met een tussendorpel en aan weerszijden hieraan gekoppeld een rechthoekig venster zonder bovenlicht. Erboven bevindt zich nog een oculus met een waterlijst. Het geschilderde houten schrijnwerk wordt gekenmerkt door een kleine roedeverdeling in de bovenlichten. De eenvoudige gevelbrede winkelpui is recent.¹⁸⁷

Grote Markt 76 en Vismarkt 1

Interbellum eclectisch hoekpand van één travee op de Grote Markt, één hoektravee en vier traveeën op de Vismarkt, en drie bouwlagen onder een gecombineerde bedaking (kunstleien) met vijf topgevels van afwisselende grootte. Het parement bestaat uit baksteen met knipvoegen en gebruik van witsteen voor de muurbanden, waterlijsten, vensteromlijstingen, neggen, aflijning van de topgevels en decoratieve elementen. De vensters zijn segmentboogvormig op de eerste verdieping en rechthoekig op de tweede verdieping, onder boogvelden met diamantkoppen. De topgevels bevatten afwisselend rondboogvensters, oculi en een rechthoekige vensters, en ze worden afgelijnd door voluten en bekroond door kleine driehoekige of rondboogvormige frontons, al dan niet met een bolornament. Het schrijnwerk op de bovenverdiepingen bestaat uit geschilderde houten T-ramen met een kleine roedeverdeling in de bovenlichten. De witstenen (en deels gecementeerde) pui met blauwhardstenen plint bevat twee rondboogdeuren, één in de hoektravee en één in de derde travee op de Vismarkt (beide onder een imposante

---

¹⁸⁶ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10375> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹⁸⁷ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10376> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

omlijsting met diamantkop- en wortelmotieven), en vier segmentboogvormige winkelpuien.¹⁸⁸

Rechtestraat zonder nummer

De Hoge Brug, gelegen ten zuidoosten van de Grote Markt is een klassieke witstenen brug op drie steekbogen tussen pijlers met een wigvormige verzwaring, met een gekasseid wegdek en een ijzeren leuning.¹⁸⁹

1.3.3. Vismarkt

Langs de Binnennete gelegen, gekasseide straat met gesloten bebouwing aan één zijde, die ter hoogte van de Brouwerijstraat verbreedt tot een pleintje met stadspomp. Aan de kant van de Binnennete bevinden zich gemetste kaaimuren, een trap, ijzeren leuning en bomen (oorspronkelijk iepen, anno 2017 Noorse esdoornen en, aan de stadspomp, een Hollandse linde).

Vismarkt 1

Zie Grote Markt 76.

Vismarkt 3

Interbellum neotraditioneel breedhuis van drie traveeën en drie bouwlagen onder een zadeldak (rode dakpannen) en een snijdend zadeldak dwars op de straat met een centrale trapgevel die de kroonlijst onderbreekt. Het parement bestaat uit baksteen met gebruik van witsteen voor de muurbanden, vensters, balustrade en winkelpui-omlijsting. De middentravee wordt benadrukt door de bekroning met een trapgevel, door een risaliet en door driedelige kruisvensters, op de eerste verdieping met een balustrade als borstwering. De zijtraveeën hebben kleinere rechthoekige vensters. De trapgevel wordt gemarkeerd door een tweelicht en bekroond door een overhoeks topstuk. De pui bestaat uit een rondboogvormige deur met een ovalen bovenlicht in de linkertravee en rechts ervan een segmentboogvormige winkelpui.

Vismarkt 5

Interbellum neotraditioneel breedhuis van drie traveeën en twee bouwlagen onder een zadeldak (leien) en een snijdend zadeldak dwars op de straat met een trapgevel. Het parement bestaat uit baksteen met gebruik van witsteen voor de muurbanden, vensteromlijstingen, neggen en winkelpui-omlijsting. De geveltop is opengewerkt met een rechthoekig venster en een steigergat en wordt bekroond door een overhoeks topstuk. Op de eerste verdieping bevinden zich drie rechthoekige vensters (centraal een breder) met een stenen tussendorpel. Het schrijnwerk wordt gekenmerkt door een kleine roedeverdeling in het venster van de topgevel en in de bovenlichten (ook in de winkelpui).

Vismarkt 7

Interbellum neotraditioneel breedhuis van drie traveeën en twee bouwlagen onder een zadeldak (leien) met een centrale dakkapel voorzien van een punttop. Het parement bestaat uit baksteen met gebruik van witsteen voor de vensters, muurbanden, neggen en pui-omlijsting. Op de eerste verdieping bevinden zich drie rechthoekige vensters met bovenlicht voorzien van een stenen tussendorpel. Het geschilderde houten schrijnwerk wordt gekenmerkt door een kleine roedeverdeling in de bovenlichten en in het venster van de dakkapel. Een winkelpui met een witstenen omlijsting en een plint van blauwe hardsteen, die ook onder Vismarkt 9 doorloopt, werd later ingevoegd. Boven de winkelpui werd het opschrift "Schöller Vis.Wild.Gevogelte" in neon aangebracht.

---

¹⁸⁸ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10377> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹⁸⁹ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10319> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

Vismarkt 9

Naoorlogs neotraditioneel diephuis van vier traveeën en drie bouwlagen onder een zadeldak (rode dakpannen) met een decoratief verankerde trapgevel. De rechtertravee telt slechts twee bouwlagen en heeft op de eerste verdieping een erker onder een schilddak. Het parement bestaat uit baksteen met gebruik van witsteen voor de muurbanden, vensters en deuromlijsting en blauwe hardsteen voor de plint. De bovenverdiepingen hebben rechthoekige vensters met een stenen tussendorpel op de eerste en tweede verdieping. Het geschilderde houten schrijnwerk wordt gekenmerkt door een kleine roedeverdeling in de bovenlichten.

Vismarkt 11

Laat 14de-eeuwse traditionele torenvormige constructie van drie bouwlagen en één travee op een rechthoekige plattegrond, onder een zadeldak (pannen) met de nok loodrecht op de straat. Het is opgetrokken uit zandsteen met gebruik van baksteen voor de herstelling van de geveltop en heeft rechthoekige muuropeningen, op de begane grond verbreed en onder een ijzeren I-balk. De geveltop bevat een oogvormige muuropening.¹⁹⁰

Vismarkt 13

Naoorlogse modernistische woning van één travee en drie bouwlagen onder een plat dak. Het parement bestaat uit witgeschilderde baksteen met gebruik van blauwe hardsteen voor de omlijsting van de gevelbrede rechthoekige vensters op de eerste en tweede verdieping, en voor de begane grond (de centrale deur, een horizontaal rechthoekig raam links en een rechthoekige garagepoort rechts, alle drie met een tussendorpel gescheiden van een gevelbreed drieledig rechthoekig bovenlicht).

Vismarkt 15

Interbellum neotraditioneel diephuis van drie traveeën en drie bouwlagen met een sobere puntgevel. De bovenverdiepingen kragen licht uit op segmentbogen. Het parement bestaat uit baksteen met beperkt, decoratief gebruik van witsteen voor de aflijning van de topgevel, bovendorpels van de vensters en consoles (met diamantkoppen), en gebruik van zwarte tegels voor de pui. De rechthoekige vensters zijn op de tweede en derde verdieping gevat in verdiepte traveeën onder spitsbogen. Verder wordt de gevel verlevendigd door decoratieve ankers, op de tweede verdieping in de vorm van een datumanker. De vensters en deur hebben geschilderd houten schrijnwerk met een kleine roedeverdeling in de bovenlichten.

Vismarkt 17

Interbellum neotraditioneel diephuis van twee traveeën en drie bouwlagen, onder een zadeldak (Vlaamse pannen) met een trapgevel. Het parement is in baksteen met knipvoegen en gebruik van blauwe hardsteen voor de plint en witsteen voor de waterlijst, muurbanden, neggen, sluitstenen, diamantkoppen, aflijning en bekroning van de topgevel (overhoekse topstukken met bolornamenten), en voor de kruisvensters (op de begane grond). De vensters van de bovenverdiepingen zijn rechthoekig (met uitzondering van een rond venster in de topgevel) en gevat in een verdiept driepasboogvormig gevelvlak, onderaan afgelijnd door een waterlijst. De vensters op de eerste en tweede verdieping hebben daarenboven decoratieve, segmentboogvormige ontlastingsbogen met blinde boogvelden. De vensters op de bovenverdiepingen hebben geschilderde houten T-ramen. Op de begane grond bevindt zich een drieledig kruisvenster met een kleine roedeverdeling in de bovenlichten.

Vismarkt 19

Interbellum eclectisch diephuis (met zowel neobarokke als neorococo kenmerken) van drie traveeën en drie bouwlagen, onder een zadeldak (Vlaamse pannen) met een tweeledige in- en uitgezwente topgevel. Het parement bestaat uit witsteen met overvloedig gebruik

---

¹⁹⁰ <https://inventaris.onroerendergoed.be/erfgoedobjecten/10670> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

van blauwe hardsteen voor de geblokte pui, de gelede cordonlijsten (die de gevel een horizontale belijning geven), de markante, driezijdig uitspringende erker op de eerste verdieping (op consoles, met penanten als zuilen met een bladwerkkapiteel en bekronend gebogen fronton) en de omlijsting van de vensters op de tweede verdieping en in de topgevel. Links van de erker is een naamsteen aangebracht met het opschrift: "A. CEULEMANS BOUWMEESTER". De topgevel zelf wordt gedecoreerd met vleugelstukken en een datumsteen ("1923") en bekroond door een gebogen fronton met een schelpsluitsteen. De muuropeningen zijn schouderboogvormig en hebben houten schrijnwerk dat gekenmerkt wordt door gebogen tussendorpels en een kleine roedeverdeling in de bovenlichten.¹⁹¹

Vismarkt 21

Laat 20ste-eeuws postmodern diephuis van drie traveeën en vier bouwlagen, onder een zadeldak (Vlaamse pannen) met een puntgevel. Het parement bestaat uit witsteen met gebruik van blauwe hardsteen voor de geblokte pui, kolossale lisenen en bekroning van de topgevel met een gebogen fronton en bolornamenten. De muuropeningen zijn rechthoekig met uitzondering van twee kleine ronde ramen in de topgevel. Het geschilderde houten schrijnwerk kenmerkt zich door een kleine roedeverdeling.

Vismarkt 23

Interbellum neotraditioneel breedhuis van vijf traveeën en twee bouwlagen onder een zadeldak (kunstleien) met een lijstgevel, onderbroken door een dakkapel met een halsgevel (boven een risaliet op de eerste verdieping). De lijstgevel is deels voorzien van decoratieve segmentbogen. Het parement bestaat uit baksteen met knipvoegen en gebruik van blauwe hardsteen voor de plint en witsteen voor de omlijsting van de muuropeningen, en voor de neggen, kraagstenen, aflijning van de topgevel, waterlijsten en decoratieve elementen zoals diamantkoppen. De muuropeningen zijn rechthoekig op de eerste verdieping en in de topgevel, en segmentboogvormig op de begane grond. In de meest linkse travee bevindt zich een poortdoorgang naar het Brouwerijstraatje. Centraal wordt de gevel gedecoreerd met een reliëf van een zalm en de vermelding "De Zalm - 1923".¹⁹²

Vismarkt zonder nummer

19de-eeuwse stadspomp in de vorm van een arduinen zuil met een stadsschild en vier bronzen vissen, op een arduinen vierkante sokkel en met een halfrond waterbekken. De pompzwengel is nog aanwezig, evenals de spuer in vorm van een mannenhoofd. De initialen M.D.V. zijn aangebracht.¹⁹³

1.4. Fysieke toestand van het onroerend goed

De fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit beschermingsdossier wordt opgemaakt, is vastgesteld tijdens een plaatsbezoek op 13 februari en 23 juni 2017. De fysieke toestand is op dat moment fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de bescherming.

Behoudens verborgen gebreken, bevindt het onroerend goed waarvoor dit beschermingsdossier wordt opgemaakt zich in een goede fysieke toestand. Enkele goederen vertonen kleinere sporen van gebrekkig onderhoud. Zo wordt de gevel van Grote Markt 33 momenteel gestut, Grote Markt 50 heeft een sterk verweerde geveltop en het schrijnwerk is in slechte staat, bij Grote Markt 54 en 57 zijn enkele glas-in-lood ramen

¹⁹¹ <https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/10671> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹⁹² <https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/10672> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

¹⁹³ <https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/10672> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

gebroken, bij Grote Markt 63 komt de houten kroonlijst los. Daarnaast ontbreken hier en daar elementen, zoals de bekronende hogel van de puntgevel bij Grote Markt 60 en de bekroning van de topgevels van Grote Markt 71 en 75 (zie fotobijlage 67).

2. EVALUEREND GEDEELTE

2.1. Evaluatie van de erfgoedwaarden

2.1.1. Wederopbouwerfgoed

De voorbije decennia werd – deels naar aanleiding van de herdenking van de Eerste Wereldoorlog – heel wat stedelijk wederopbouwerfgoed beschermd, met name in de Westhoek (Ieper, Diksmuide, Veurne, Nieuwpoort) en martelaarssteden zoals Dendermonde, Aarschot en Leuven. Naast een tweehonderdtal individuele gebouwen (voornamelijk huizen en kerken) zijn al een tiental stadsgezichten beschermd. Die laatste zijn bij deze thematiek bijzonder relevant omdat de stedelijke esthetiek, die het individuele gebouw oversteeg, van cruciaal belang was bij de wederopbouw. Deze stadsgezichten bevinden zich in Leuven (Bondgenotenlaan, Grote Markt, Martelarenplein en Oude Markt), Aarschot (omgeving Amerstraat en Bogaardenstraat), Diksmuide (Grote Markt en Handzamevaart), Ieper (Vismarkt en Ensemble met architectenwoning Jules Coomans) en Dendermonde (Kerkstraat en Grote Markt). Daarnaast zijn er enkele beschermde monumenten die in feite een ruimere omgeving omvatten zoals het Ensemble van zes wederopbouwburgerhuizen in Leuven.¹⁹⁴ Ten slotte is de stedelijke wederopbouwarchitectuur soms gevat in een ruimere bescherming, zoals het beschermde stadsgezicht Stadskern Oudenaarde.¹⁹⁵

In de provincie Antwerpen geniet het wederopbouwerfgoed tot nu toe minder bescherming, ook al was daar heel wat oorlogsschade (onder andere bij de verovering van de vesting Antwerpen) en werden er opvallende wederopbouwprojecten gerealiseerd, zoals de IJzerenleen in Mechelen en de Lierse Grote Markt en omgeving (de Vismarkt en het Felix Timmermansplein). De zeldzame beschermde voorbeelden van historiserende wederopbouwarchitectuur in de provincie Antwerpen bevinden zich voornamelijk in Lier, vooral binnen de afbakening van het voorgestelde stadsgezicht van de Grote Markt en omgeving in Lier: het postgebouw (Florent Van Cauwenberghstraat 3-5), de herberg De Gulden Cop (Grote Markt 65), de Sint-Jacobskapel (Grote Markt 60), het vleeshuis (Grote Markt 54) en de Hoge Brug (Rechtestraat zonder nummer).

2.1.2. Architecturale waarde

Het stadsgezicht is een representatief voorbeeld van een architecturale tendens die gekenmerkt wordt door het streven naar een harmonisch, pittoresk en vermeend historisch stadsbeeld, geïnspireerd op pre-19de-eeuwse regionale toepassingen van gotiek, renaissance, barok en rococo. Deze visie kwam op eind 19de eeuw, kende een hoogtepunt bij de wederopbouw van historische steden na de Eerste Wereldoorlog maar leefde ook nog door na de Tweede Wereldoorlog. Het vertaalde zich in zowel ingrijpende restauraties (zoals die van het postgebouw en het vleeshuis in Lier) als min of meer getrouwe reconstructies van vernielde gebouwen (bijvoorbeeld Grote Markt 20-22) en meer creatieve historiserende nieuwbouwarchitectuur, vaak gekenmerkt door een rijkelijke sculpturale gevelafwerking. Deze coherente visie geeft een grote ensemblewaarde aan het

---

¹⁹⁴ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/30423> en <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/72698>.

¹⁹⁵ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/10846>.

geheel dat – met uitzondering van de meeste winkel- en horecapuien – vrij herkenbaar bewaard is.

Enkele 20ste-eeuwse gebouwen in een meer 'moderne' vormgeving (zoals de art nouveau-geïntegreerde architectuur op het Felix Timmermansplein 3 en 6 en de art deco van Grote Markt 67-68) vormen een waardevolle tegenhanger voor deze historiserende architectuur, net zoals de zeldzaam bewaarde 19de-eeuwse neoclassicistische architectuur (bijvoorbeeld Grote Markt 43 en 51-53), waartegen de historiserende architectuur duidelijk een reactie was. Ook het overheersend neoclassicisme in de toegangsstraten tot de Grote Markt (met name de Antwerpsestraat en de Rechtestraat) biedt een betekenisvolle, contrasterende context voor het historiserende decor van de Grote Markt, de Vismarkt en het Felix Timmermansplein.

De oudere pre-19de-eeuwse gevelarchitectuur binnen het afgebakend gebied is architecturaal waardevol omdat ze als inspiratiebron diende voor deze historiserende architectuur (zo stonden de ramen van het stadhuis model voor deze van het winkelhuis aan de Grote Markt 23) maar ze heeft natuurlijk ook een intrinsieke architecturale waarde. Die oudere architectuur dateert voornamelijk uit de late 14de-begin 15de eeuw (zoals het belfort en de Sint-Jacobskapel aan de oostzijde van de Grote Markt en de Bakkerstoren aan de Vismarkt) en uit de 18de eeuw (met name de rijkelijke gildehuizen zoals d'Eycken Boom aan de Grote Markt 36, aan de noordwestelijke zijde van de Grote Markt en het stadhuis van Jan Pieter Van Bourscheit).

De overgrote meerderheid van de gebouwen uit het interbellum werd gerealiseerd door Lierse architecten, met name J.B. Van Bouchout (8 gebouwen waarvan 2 met M. Flerackers), Edward Careels (5 of 6) en zijn zoon Gustaaf Careels (2), Aug. Ceulemans (5), F. Flerackers (4, 5 of 6), J. Van Peborgh (4), Léon Wellens (4), M. Flerackers (3 of 4 waarvan 2 met J.B. Van Bouchout), Alfons Alpaerts (stadsarchitect tijdens en juist na de Eerste Wereldoorlog) (2), Gustave Brion (2), Eugeen Van Ouytsel (2), Cornelius Sol (2), J. Flerackers (1, 2 of 3) en Jozef Meulepas (stadsarchitect van begin jaren 1920 tot midden 20ste eeuw) (1). Slechts enkele woningen werden gerealiseerd door ontwerpers uit andere steden zoals Antwerpen (Joseph Evrard, Egide Van der Paal en Emilius Heylen), Leuven (Alphonse Stevens en Frans Vandendael), Turnhout (Jules Taeymans), Brussel (L. Sterckx) en Roeselare (Louis Fabri). Ook de rol van de Antwerpse architect Gerard De Ridder mag niet onderschat worden, gezien de grote gelijkenis van de gerealiseerde wederopbouw met zijn ontwerpplannen uit 1915 (zie fotobijlage 28-30). Bij de vroeg 20ste-eeuwse voorbeelden van historiserende architectuur vinden we invloedrijke ontwerpers zoals Alfons Van Houcke (Gent-Brussel) en Philippe Van Boxmeer (Mechelen). Naoorlogse historiserende ontwerpen werden gerealiseerd naar plannen van onder andere de Antwerpenaren Frans Laporta en Paul Beniëst.

2.1.3. Stedenbouwkundige waarde

Sterk aansluitend bij de architecturale waarde, heeft dit stadsgezicht ook een hoge stedenbouwkundige waarde als voorbeeld van de esthetische, contextuele stedenbouw die vanaf eind 19de eeuw internationaal doorbrak met de publicatie *Der Städtebau nach seinen künstlerischen Grundsätzen* van de Oostenrijkse architect Camillo Sitte (1889). Deze visie, die vaak beschouwd wordt als het begin van de moderne stedenbouw als een autonome discipline, vertrekt vanuit de realiteit (de topografie, geschiedenis en functionaliteit van een plaats) eerder dan vanuit algemene formele principes zoals geometrie of symmetrie. Dat deze visie snel doordrong in België is te danken aan de vroege Franse vertaling van Camillo Sittes publicatie (1902) maar ook aan oudere, Belgische publicaties van architect Hendrik

Beyaert (1877) en de Brusselse burgemeester Charles Buls, met name diens *Esthétique des villes* (1894).¹⁹⁶

Een typisch kenmerk van deze stedenbouwkundige aanpak bij de wederopbouw van de Grote Markt van Lier is de poging om de moderne eisen inzake verkeer te verzoenen met het langzaam gegroeide, onregelmatige en gesloten karakter van het plein. Dit deed men bijvoorbeeld door het huis op de hoek met de Eikelstraat te herbouwen op een galerij of door het hoekhuis op de Grote Markt 50 te voorzien van een loggia. Ook de aandacht voor een zichttas op het belfort vanuit de Koning-Albertstraat getuigt van die esthetische, contextuele benadering.

2.1.4. Historische waarde

De Grote Markt en omgeving heeft enerzijds historische waarde als een getuige van de massale vernielingen die in sommige Vlaamse steden aangericht werden tijdens de Eerste Wereldoorlog, niet zozeer als gevolg van gevechten maar wel als een vorm van intimidatie die paste in het concept van totale oorlog waarbij ook burgerdoelwitten beschouwd werden als een legitiem doelwit.¹⁹⁷ Deze vernielingen worden herdacht door enkele datumstenen (onder andere Grote Markt 13 en 17).

Anderzijds is dit geheel een representatief voorbeeld van de complexe wijze waarop deze wederopbouwarchitectuur tot stand kwam. Architecten speelden hierbij natuurlijk een grote rol, evenals de opdrachtgevers (waaronder enkele belangrijke lokale figuren zoals de senator Ernest Bergmann die heel wat huizen op de Grote Markt bezat). Ook de lokale overheid trachtte zeer sterk om het resultaat te sturen door middel van een bouwreglement, ideaalplannen, een bouwraad en de opmerkingen van de stadsarchitect. Nationale organisaties zoals de Dienst der Verwoeste Gewesten en de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen en de Vereniging van Belgische Steden en Gemeenten kwamen regelmatig tussen, evenals de internationale organisatie *Oeuvre Suisse en Belgique*. Bovendien bevat het stadsgezicht een zeldzaam gerealiseerd voorbeeld van wederopbouw door de Duitse bezetter (Vismarkt 15).

Ten slotte heeft het geheel een grote historische waarde omwille van haar onlosmakelijke verbondenheid met de stadsgeschiedenis van Lier (sinds de 13de eeuw). Dit vertaalt zich zowel in de uitgestrektheid van het plein als in de architecturale resten uit de late 14de-vroege 15de eeuw (het belfort en de Sint-Jacobskapel) en de 18de eeuw (stadhuis en gildehuizen). Hetzelfde geldt voor de 14de-eeuwse Bakkerstoren aan de Vismarkt. Zowel de gevelarchitectuur als de eeuwenoude huisnamen van de wederopgebouwde panden verwijzen ook naar die rijke stedelijke geschiedenis van de Grote markt en omgeving in Lier. De meridiaanlijn herinnert dan weer aan de 19de-eeuwse nationale initiatieven tot modernisering.

2.1.5. Esthetische waarde

“Rijke huizen pronken met cariatieden, fruitkorven, rozenhoeden, guirlanden, bisschopshoofd, friezen, pilaren, krollen, schelpen en andere dingen, die zich gaarne met goud versieren, wat ze dan ook doen. En ’t kan dan bijna niet anders of die grote juweelschrijnen, scribanen voor in de kamers van een koningin, hebben zich op de markt, goed in ’t zicht van ’t stadhuis gesteld.” (Felix Timmermans, *Schoon Lier*, 1925, 30-31)

---

¹⁹⁶ BEYAERT H. 1877 : Le tracé des voies publiques, *L’Emulation*, 2, 7-11 en BEYAERT H. 1877 : Un plaidoyer contre la ligne droite, *Messenger des sciences historiques de Belgique*, 231-240.

¹⁹⁷ Zie: VANDEWEGHE 2014: 182-197.

De Grote Markt en het ensemble van het Felix Timmermansplein, de Hoge Brug en de Vismarkt (met zowel bebouwing als waterloop en bomen) zijn het onderwerp geweest van heel wat (amateur)kunstenaars (schilders, fotografen, schrijvers) wat er op wijst dat men ze een esthetische waarde toekende. Voorbeelden zijn de publicatie *Schoon Lier* van Felix Timmermans (1886-1947), de schilderijen van Isidoor Opsomer (1878-1967) die als lid van het Provinciaal Comité voor Monumenten en Landschappen regelmatig advies verleende over de wederopbouw van de Grote Markt, en de tekeningen van Anton Pieck (1895-1987) (zie fotobijlage 65).

2.1.6. Culturele waarde

De historiserende heropbouw van de Grote Markt en omgeving in Lier is een uiting van de herinneringscultuur (de nostalgische nood aan herkenbaarheid en houvast), die typerend is voor de moderne, Westerse cultuur. De Grote Markt met haar laatmiddeleeuwse belfort en vleeshuis en haar 18de-eeuwse stadhuis en gildehuizen, is daarenboven een getuige van de eeuwenoude stadscultuur in Vlaanderen. Hierbij aansluitend is de belangrijke rol die de Grote Markt speelde en speelt bij heel wat stedelijke evenementen, gaande van de wekelijkse markt, tot de internationaal vermaarde duivenmarkt en feestelijke stoeten zoals de Jubileum-Cavalcade waarbij de Markt niet louter decor is maar soms ook het onderwerp vormt, zoals praalwagens in de vorm van het belfort bewijzen (zie fotobijlage 66).

2.2. Motivering van het type bescherming

De Grote Markt en omgeving in Lier wordt beschermd als stads- of dorpsgezicht. Het Onroerenderfgoeddecreet definieert een stads- of dorpsgezicht als volgt: "een geheel van een of meer monumenten en/of onroerende goederen met omgevende bestanddelen zoals beplantingen, omheiningen, waterlopen, bruggen, wegen, straten en pleinen, van algemeen belang wegens de erfgoedwaarde."

Het voorliggend beschermingsvoorstel omvat een bescherming als stadsgezicht omdat de erfgoedwaarde zowel gelegen is in de vanop het openbare domein zichtbare delen van de onroerende goederen, als in de stedenbouwkundige relatie van die delen tot elkaar en dat openbare domein (bijvoorbeeld het contrast tussen het weidse plein en de smalle toegangen ernaartoe).

2.3. Motivering van de afbakening van de bescherming

De afbakening van het beschermd onroerend goed is opgenomen op het plan dat als bijlage bij het ministerieel besluit is gevoegd. Alle kadastrale percelen gevat door de bescherming zijn opgenomen in artikel 1 van het ministerieel besluit.

Alle adressen op de Grote Markt maken deel uit van de bescherming, evenals enkele hoekhuizen met adressen in andere straten, met name het postgebouw aan de Florent Van Cauwenberghstraat 3-5 (dat past in de tendens van historiserende architectuur en visueel deel uitmaakt van de Grote Markt), Eikelstraat 3 (dat architecturaal en stedenbouwkundig aansluit bij het huis op de Grote Markt 19) en Koning-Albertstraat 2 (dat één geheel vormt met Grote Markt 54B). De woning op de hoek met de Antwerpsestraat (nummer 2, voorheen Grote Markt 45) maakt geen deel uit van de bescherming omdat ze aansluit bij de bebouwing van de Antwerpsestraat. De huizen aan de Lisperstraat 3-11 zijn ook wederopbouwarchitectuur maar werden niet weerhouden omdat ze, door de buiging van deze straat, visueel geen deel uitmaken van de Grote Markt. De gebouwen aan de Grote Markt 28 en 28B behoren evenmin tot het stadsgezicht omdat ze zich bevinden achter de gevels van Grote Markt 27 en 29 en dus niet zichtbaar zijn vanop het plein. Om die reden wordt ook de gevel van de Grote Markt 37 die uitgeeft op de Florent Van

Cauwenberghstraat niet meegenomen in de bescherming. Zichtbare erfgoedelementen die zich op het openbaar domein bevinden, worden wel meegenomen (zoals de meridiaanlijn en de rechtssteen op de Grote Markt en de stadspomp op de Vismarkt).

Een deel van de Vismarkt (nummers 1-23) en van het Felix Timmermansplein (nummers 1-6 en het Buildragershuisje, zonder adres), die aansluiten op de Grote Markt, worden ook gevat in de bescherming. De Vismarkt werd – net zoals de Grote Markt – grotendeels vernield tijdens de Eerste Wereldoorlog en in historiserende zin heropgebouwd. De Vismarkt is zoals gezegd ook verbonden met de Grote Markt door de Brouwerijstraat (met een boogdoorgang tussen Vismarkt 21 en 23 en Grote Markt 56 en 57). Deze Brouwerijstraat behoort niet tot het stadsgezicht omdat het niet aansluit bij de bebouwing van de Vismarkt of Grote Markt. De drie panden aan de Vismarkt 25-29 werden ook heropgebouwd na de Eerste Wereldoorlog. Anno 2017 zijn deze panden echter ingrijpend verbouwd of vervangen door nieuwbouw en om deze reden worden ze niet opgenomen in het stadsgezicht (zie fotobijlage 63).

Het Felix Timmermansplein bestaat deels uit bebouwing die aansluit bij de Grote Markt (nummer 1-2) en deels uit bebouwing die dateert van net voor de Eerste Wereldoorlog (nummer 3, 5 en 6). Door het Felix Timmermansplein 3, 5 en 6 mee te nemen, sluit dit stadsgezicht aan bij een reeds bestaand stadsgezicht (Lantaarnstraat: herberg Paardendrink met omgeving) en monument (Opslagplaats De Fortuin). Bovendien vormen de Vismarkt en het Felix Timmermansplein, samen met de Grote Markt, één beeldbepalend stadsgezicht. Ook de Hoge Brug (Rechtestraat zonder nummer) hoort hier zowel visueel als historisch (wederopbouw) bij. De boorden van de Binnennete aan het Felix Timmermansplein en de Vismarkt worden eveneens meegenomen, evenals de bomen op het Felix Timmermansplein en de Vismarkt.

In de afbakening zijn enkele recentere gevels opgenomen (voornamelijk aan de zuidzijde van de Grote Markt) waarvan de erfgoedwaarde uiteenlopend is. Het naoorlogse hoekhuis aan de Grote Markt 19 en Eikelstraat 3 is een late realisatie van een wederopbouwplan en heeft dezelfde erfgoedwaarde als de wederopbouwarchitectuur uit het interbellum. Een tiental gebouwen uit de tweede helft van de 20ste eeuw sluiten in min of meerdere mate aan bij de historiserende wederopbouw qua vormtaal, silhouet en materiaalgebruik. Dit omvat zowel puur historiserende architectuur (Grote Markt 10, 23-25, 34-35, 40 en 66 en Vismarkt 9), als meer postmoderne interpretaties ervan (bijvoorbeeld Grote Markt 8-9 en Vismarkt 21). Ook deze hebben een zekere erfgoedwaarde, als voorbeeld van het doorleven van die historiserende tendens tijdens de tweede helft van de 20ste eeuw. Twee naoorlogse panden breken met hun omgeving en dus met de visie van een contextuele, harmonische architectuur, met name het huis aan de Vismarkt 13 (uit het midden van de 20ste eeuw) en het appartementsgebouw aan de Grote Markt 26 uit 2013. Deze zijn storend en schaden aan de erfgoedwaarde van het stadsgezicht. Door de opname in het beschermde stadsgezicht wordt getracht een richtinggevende impact te hebben op deze panden.

Voor de exacte afbakening verwijzen we naar het afbakeningsplan, dat als bijlage 5.1. aan dit beschermingsdossier is toegevoegd.

2.4. Juridische toestand

2.4.1. Onroerend Erfgoed:

Op het omgevingsplan in bijlage bij dit dossier zijn de beschermingen opgenomen die in de buurt liggen van het onroerend goed waar dit dossier over gaat.

Volgende panden zijn beschermd als monument:

- Postkantoor met smeedijzeren poort, Florent Van Cauwenberghstraat 5 (Geografisch pakket Lier, MB van 08.05.1992)
- Woning D'Eyckenboom, Grote Markt 36 (KB van 27.05.1971)
- Gildehuis Het Groenhuys, Grote Markt 37 (Geografisch pakket Lier, MB van 08.05.1992)
- Burgerhuis Rome, Grote Markt 38 (Geografisch pakket Lier, MB van 08.05.1992)
- Burgerhuizen Clynen Palmboom en Den Palmboom, Grote Markt 42 (Geografisch pakket Lier, KB van 19.08.1980)
- Burgerhuis Venus Bergh, Grote Markt 43 (Geografisch pakket Lier, MB van 08.05.1992)
- Vleeshuis, Grote Markt 54 (Geografisch pakket Lier, KB van 19.08.1980)
- Brouwerij Het Schaeckberd, Grote Markt 57 (Gebouwen en bomen in de provincie Antwerpen, KB van 20.02.1939)
- Stadhuis Lier met belfort, Grote Markt 58 (Gebouwen in de provincie Antwerpen, KB van 25.03.1938)
- Sint-Jacobskapel, Grote Markt 60 (Gebouwen en bomen in de provincie Antwerpen, KB van 20.02.1939)
- Herberg De Gulden Cop, Grote Markt 65 (Geografisch pakket Lier, MB van 08.05.1992)
- Stadspomp, Vismarkt zonder nummer (Geografisch pakket Lier, KB van 19.08.1980)
- Gevangenis Het Steen, Vismarkt 11 (Geografisch pakket Lier, MB van 08.05.1992)

De Hoge Brug (Rechtestraat, zonder nummer) is beschermd als deel van een stadsgezicht:

- Rechtestraat, Hoogbrug en Neteboord tussen Rechtestraat en Kerkstraat (Geografisch pakket Lier, MB van 15.05.1992)

Het gehele stadsgezicht is opgenomen in de vastgestelde Inventaris van het Archeologisch Erfgoed:

- Historische stadskern Lier (MB van 19.02.2016)

Volgende panden zijn opgenomen in de vastgestelde Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed (BAG van 28.11.2014):

- Hoekpand, Felix Timmermansplein 1, 2; ID 10287
- Buildragershuis, Felix Timmermansplein zonder nummer; ID 10286
- Huizen Keyersshoff, Sint-Joseph en Climmende Koey, Florent Van Cauwenberghstraat 1-5; ID 10289
- Burgerhuis Den Oyevaer, Grote Markt 1; ID 10320
- Apotheek Het Molenezyer, Grote Markt 2; ID 10321
- Burgerhuis Maestricht en Den Hert, Grote Markt 3; ID 10322
- Burgerhuis De Gulde Sterre, Grote Markt 4; ID 10323
- Winkelhuis Mechelen, Grote Markt 5; ID 10324
- Burgerhuis met klokgevel, Grote Markt 6; ID 10325
- Burgerhuis De Vijf Ringen of De Haan, Grote Markt 7; ID 10326
- Herberg De Swaen, Grote Markt 11; ID 10328
- Burgerhuis, Grote Markt 13; ID 10329
- Café Den Hert, Grote Markt 13; ID 10330
- Stadswoningen Dry Coningen en Guldenbergh, Grote Markt 16, 17; ID 10331
- Burgerhuis De Gulden Ploeg, Grote Markt 18; ID 10332
- Gildehuis Sint-Arnoldus, Grote Markt 20, Eikelstraat 2; ID 10333
- Herberg De Roose, Grote Markt 21; ID 10334
- Burgerhuis Eyseren Hoed, Grote Markt 22; ID 10335
- Burgerhuis, Grote Markt 26 (ondertussen gesloopt); ID 10336
- Gasthof De Valk, Grote Markt 27, 28; ID 10337

- Winkelhuis in neorococostijl, Grote Markt 29; ID 10338
- Stadswoning Sint-Krispijn, Grote Markt 30, 31; ID 10339
- Winkelhuis Wolfken, Grote Markt 32; ID 10340
- Winkelhuis De zeven sterren, Grote Markt 33; ID 10341
- Burgerhuis D' Eycken Boom, Grote Markt 36; ID 10342
- Gildehuis Het Groenhuys, Grote Markt 37; ID 10343
- Burgerhuis Rome, Grote Markt 38; ID 10344
- Uitgeverij De Wildeman, Grote Markt 39; ID 10345
- Burgerhuizen Clynen Palmboom en Den Palmboom, Grote Markt 41, 42; ID 10346
- Burgerhuis Venus Bergh, Grote Markt 43; ID 10347
- Burgerhuis Colveniershuys, Grote Markt 44 ; ID 10348
- Burgerhuis Sinte Huybreght, Grote Markt 46; ID 10349
- Winkelhuis In den Engel of Dry Papegaykes, Grote Markt 47; ID 10350
- Burgerhuis Het Schildeken of Sint-Merten, Grote Markt 48; ID 10351
- Winkelhuis De Bonte Mantel en De Cleyne Bonte Mantel, Grote Markt 49; ID 10352
- Neotraditioneel hoekpand, Grote Markt 50; ID 10353
- Stadswoning, Grote Markt 52; ID 10354
- Stadswoning Sint-Hubertus, Grote Markt 53; ID 10355
- Vleeshuis, Grote Markt 54; ID 10356
- Hoekpand, Grote Markt 54B en Koning-Albertstraat 2; ID 10357
- Café Het Live Vrouwken, Grote Markt 55; ID 10358
- Herberg 't Lieve Vrouwke, Grote Markt 56; ID 10359
- Brouwerij Het Schaeckberd, Grote Markt 57; ID 10360
- Stadhuis Lier met belfort, Grote Markt 58; ID 10361
- Koffiebranderij, Grote Markt 59; ID 10362
- Sint-Jacobskapel, Grote Markt 60; ID 10364
- Winkel De Olifant, Grote Markt 61; ID 10365
- Burgerhuis De Drij Limoenen, Grote Markt 62; ID 10366
- Winkelhuis, Grote Markt 63; ID 10367
- Burgerhuis Doerne Croon, Grote Markt 64; ID 10368
- Herberg De Gulden Cop, Grote Markt 65; ID 10369
- Winkelhuizen Het Sonneken en De Melckstoop, Grote Markt 67, 68; ID 10370
- Winkelhuis De Nobel, Grote Markt 70; ID 10371
- Winkelhuis De Wissel of Den Rooden Hoed, Grote Markt 71; ID 10372
- Winkelhuis Het Lam, Grote Markt 72; ID 10373
- Winkelhuis Den Engel, Grote Markt 73; ID 10374
- Winkelhuis De Duijf, Grote Markt 74; ID 10375
- Brouwerij, Grote Markt 75; ID 10376
- Hoekpand, Grote Markt 76, Vismarkt 1; ID 10377
- Poortgebouw, Grote Markt zonder nummer; ID 10363
- Hoogbrug, Rechtestraat zonder nummer; ID 10319
- Gevangenis Het Steen, Vismarkt 11; ID 10670
- Huis De dry Haringen, Vismarkt 19; ID 10671
- Huis Den Salm, Vismarkt 23; ID 10672
- Stadspomp, Vismarkt zonder nummer; ID 200705

Het stadsgezicht is opgenomen in:

- UNESCO werelderfgoed bufferzone (Stadhuis van Lier met belfort)

Het stadhuis met belfort, Grote Markt 58 is opgenomen in:

- Unesco werelderfgoed kernzone (Stadhuis Lier met belfort)

2.4.2. Ruimtelijke Ordening:

- Gewestplanbestemming: woongebied
- CHE-zone

3. BEHEERSVISIE

3.1. Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed

In het beschermingsbesluit zijn beheersdoelstellingen opgenomen. Je vindt die terug onder artikel 3 van het besluit. De beheersdoelstellingen moeten de zakelijkrechthouders (eigenaars, erfpachthouders, opstalhouders en leasinggevers) en gebruikers op weg helpen om de erfgoedwaarden maximaal in stand te houden of te verbeteren. Ze hebben de optimale verwezenlijking van de erfgoedwaarden voor ogen.

Ze geven richting aan of vormen een kader voor toekomstig beheer van het beschermd onroerend goed. Zakelijkrechthouders en gebruikers dienen rekening te houden met deze beheersdoelstellingen als ze werken wensen uit te voeren aan het beschermd goed. Ook de overheid houdt met deze doelstellingen rekening als ze over deze werken advies moet geven of als ze toelating moet geven voor die werken.

De beheersdoelstellingen spelen in op de erfgoedwaarden, erfgoedelementen en erfgoedkenmerken opgenomen in artikel 2 van het beschermingsbesluit.

3.2. Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed

Voor elk beschermd onroerend goed geldt het actief en passief behoudsbeginsel. Dit betekent dat de zakelijkrechthouders en gebruikers het beschermd goed in goede staat moeten houden door de nodige instandhoudings-, beveiligings-, beheers-, herstellings- en onderhoudswerken uit te voeren en dat het verboden is om een beschermd onroerend goed te ontsieren, te beschadigen, te vernielen of de erfgoedwaarden er van aan te tasten. Het betekent ook dat een zakelijkrechthouder en gebruiker verplicht is het beschermd onroerend goed als een goed huisvader te beheren en het dus niet te verwaarlozen. Alle voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van het beschermd onroerend goed die van toepassing zijn op het beschermd goed zijn opgenomen in artikel 4 van het beschermingsbesluit.

In het Onroerenderfgoeddecreet en Onroerenderfgoedbesluit zijn een aantal algemene voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van beschermd onroerend erfgoed opgenomen. Dat zijn deze:

- het goed als een goede huisvader beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
- de toestand van het goed regelmatig controleren;
- regulier onderhoud uitoefenen;
- onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen nemen in geval van nood.

Om de erfgoedwaarden van het onroerend goed dat met dit besluit wordt beschermd in stand te houden legt het besluit een aantal bijkomende bijzondere voorschriften op. Deze zijn opgenomen in artikel 4 van het besluit.

3.3. Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed

Voor sommige werken aan het beschermd onroerend goed moet een toelating worden gevraagd. Sommige werken kunnen namelijk een negatief effect hebben op de erfgoedwaarden. Voor alle werken die stedenbouwkundig vergunningsplichtig zijn, of waarvoor een verkavelingsvergunning, milieuvergunning of natuurvergunning nodig is

vraagt de vergunningverlener (de gemeente of de Vlaamse overheid) advies aan het agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid.

Voor een aantal werken die niet vergunningsplichtig zijn, moeten de zakelijkrechthouders en gebruikers, voorafgaand aan de uitvoering van de werken, toelating vragen aan het agentschap Onroerend Erfgoed of aan de erkende Onroerenderfgoedgemeente. Een overzicht van alle erkende onroerenderfgoedgemeenten is te vinden op www.onroerenderfgoed.be.

De werken waarvoor u toelating moet vragen zijn opgesomd in artikel 5 van het beschermingsbesluit.

4. BRONNEN

Algemeen Rijksarchief, Archief van de Dienst der Verwoeste Gewesten.

Architectuurarchief Provincie Antwerpen, Archief Bernard De Meyer en Cornelius Sol.

Stadsarchief Lier, reeks Bouwingen 1910-1961.

Stadsarchief Lier, Gemeenteraadsverslagen 1915-1926.

BARTHOLOMIEUX B., HENDRIKS V. en ACKE B. 2012: Archeologisch onderzoek Grote Markt Lier (Antwerpen), *Archaeologia Mediaevalis Kroniek*, 35, 7-9.

BARTHOLOMIEUX B., HENDRIKS V. en VAN RANSBEECK L. 2015: *Archeologische opgraving : Lier Grote Markt (prov. Antwerpen) ; basisrapport*, Ingelmunster.

BOSCHMANS W. (ed.) 1975: Inventaris van het Lierse monumentenbestand, in: *Ontmoeting met het Liers verleden*, Lier, 1975.

KENNES H., WYLLEMAN L., DECONINCK-STEYAERT R. & PLOMTEUX G. 1990: *Bouwen door de eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in België. Architectuur. Deel 13n1. Provincie Antwerpen. Arrondissement Mechelen. Kanton Lier*, Turnhout.

CAREELS E. 1909: Hotel de ville et beffroi à Lierre, *l' Emulation*, 33 en platen XXV-XXVII.

CEULEMANS L. 1980: *Wandeling door Lier*, Lier.

CLAUS K.L. 1956: De jezuiten en de Spanjaarden te Lier, *'t Land van Ryen*, 86-92.

CLOQUET L. s.d.: *Maisons anciennes de Belgique*, Gent, s.d., 59;

DE BOT H., VERVLOET G. en BOOGAERTS F. 2014: *Lier in de Grote Oorlog*, Herentals-Lier.

DE BRUYN A. 1973-5: Het stadhuis van Lier, *Gentse bijdragen tot de kunstgeschiedenis*, XXIII, 223-240.

DE MEYER R. 1983: Antwerpen, Lier en Mechelen, een debat over stedenbouw en architectuur naar aanleiding van drie wederopbouwwedstrijden, *Monumenten en Landschappen*, II, nummer 5, 35-36.

DE MEYER R. 1984: Architect tussen beeld en werkelijkheid, in: Smets (ed.), *Resurgam. De Belgische wederopbouw na 1914*, Leuven, 159-163.

DEPUYDT K. en BEYAERT H. 2006: *Het vleeshuis van Lier, Grote Markt 54: bouwhistorisch onderzoek*, onuitgegeven oefening Monumenten- en Landschapszorg, Antwerpen.

DONNET F. 1914: *Inventaris der kunstvoorwerpen bewaard in de openbare gebouwen, Provincie Antwerpen*, Antwerpen.

LENS A. 1951: Het stadhuis te Lier, *'t Land van Ryen*, 49-66.

LENS A. 1954; 1955: De geschiedenis van het brouwersambacht te Lier, *'t Land van Ryen*, 97-113 en 176-187; 12-29.

LENS A. 1971: *Lier in oude prentkaarten*, Zaltbommel.

LENS A. 1975: Lier. Stadhuis en belfort, *Toerisme Provincie Antwerpen*, mei, nummer 2, 25-26.

LENS A. 1986: *Lier voorheen en nu*, Antwerpen-Roeselare, 142.

LENS A. 1987: D'Eycken Boom te Lier, *De woonstede door de eeuwen heen*, 74.2, 1-16.

LENS A. en MORTELMANS J. 1979: *Lier in oude prentkaarten, deel II*, Zaltbommel.

LENS A. en MORTELMANS J. 1980: *Gids voor oud Lier*, Antwerpen.

LEURS S. 1935: *Ars Belgica III*, Lier-Antwerpen, 22.

MAST E., *Geschiedkundig Liersch dagbericht*, Lier, 1888, 157.

- MERMANS E. 2004: *Interbellumarchitectuur in Lier : het oeuvre van Cornelis Sol (1887-1946)*, onuitgegeven verhandeling KUL Kunstwetenschappen.
- MULS J. 1913: *Oud-Lier, Steden, Brugge : Sint-Michiels*, 107-124.
- NYS V. 1996: *Elzenhof alias De Palmboon: Grote Markt Lier*, onuitgegeven oefening Monumenten- en Landschapszorg Antwerpen.
- OSTYN D. 1969: *Het Lierse Belfort 600 jaar, 't Land van Ryen*, 148-152.
- S.N. 1899: *Bulletin des commissions royales d'art et d'archéologie*, 129.
- S.N. 1903: *L'Ancien hôtel Colibrant à Lierre, Bulletin des métiers d'art*, II, 289-293.
- S.N. 1904-1905 : *Le nouvel hôtel des postes de Lierre, Bulletin des métiers d'art*, IV, 173-177.
- S.N. 1914 : *Edifices religieux, édifices civils publics, édifices civils privés et sites classés par la Commission royale des Monuments et des Sites, Bulletin des commissions royales d'art et d'archéologie*, 143-230.
- S.N. 1975: *Monumenten provincie Antwerpen-België*, Antwerpen, 15-16.
- STOCKMANS J.B. 1904: *Het geslacht Colibrant en zijn Steen te Lier*, Lier.
- TIMMERMANS F. 1924: *Schoon Lier*, Amsterdam.
- TIMMERMANS G., LAMPO J. en LENS A. 1997: *Met Felix Timmermans door Lier*, Leuven.
- VAN CELST M., REYNS N. en BRUGGEMAN J. 2012: *Bouwhistorisch onderzoek : Lier-Grote Markt 57, 't Schaeckberd*, Bornem.
- VAN DEN BRANDE Y. 1983: *Historische nota gevoegd bij restauratiedossier*, onuitgegeven.
- VAN DEN NIEUWENHOF P. 1998: *Inventariseren van bouwdossiers te Lier: een noodzaak? Een gebruikersonderzoek en historisch-juridisch overzicht (1833-1961)*, onuitgegeven verhandeling VUB.
- VAN ROY R. 2015: *Het geheugen van Lier : verleden en heden van de stad*, Gent.
- VERMEIREN A. 1911: *Openbare werken te Lier in XIV en XV, Lyrana*, 293-302.
- VERMEIREN A.O. [1927]: *Van oude Lierse huizen en gebouwen*, Lier.
- VRIENS L. 1982: *De Wederopbouw van Lier na de Eerste Wereldoorlog*, onuitgegeven verhandeling burgerlijk ingenieur-architect KUL.

<https://inventaris.onroerendergoed.be/> (laatst geraadpleegd op 23 juni 2017).

<http://www.kempensergoed.be/> (laatst geraadpleegd op 23 juni 2017).

<http://www.lier1418.be> (laatst geraadpleegd op 23 juni 2017).

5. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

5.1. Omgevingsplan bij de bescherming

Afzonderlijk document

5.2. Fotobijlage

Afzonderlijk document